SAYI: 10 FİYATI: 750 TL (K.D.V dahil)

EKONOMİ VE POLİTİKADA

Görüş

AYLIK DERGİ ■ EYLÜL 1986

Eğitim onları üretkenliğe, yardımlaşmaya, hoşgörüye, barışa, özgür düşünceye mi yöneltecek, yoksa kavgaya, rekabete, taklitçiliğe, bencillik ve acımasızlığa, zorbalık ve bağnazlığa dönük "köşe dönücü, iş bitirici" bireyler haline mi dönüştürecek?

TÖB-DER Genel Başkanı
GÜLTEKİN GAZİOĞLU İLE SÖYLEŞİ

BURJUVAZİ DEMOKRAT OLABİLİR Mİ?

"Bir sınıf olarak Türkiye'de burjuvazinin neden demokrat olamayacağını görmediğimiz taktirde yanıltıcı politikalar gütmemiz, en azından olmayacak ittifaklar peşinde koşmamız ihtimalleri çıkar ortaya... Demokrasi mücadelesinde büyüklü küçüklü iş çevreleriyle işbirliği yapmanın peşinde olanlar da var. Şükür ki iş çevreleri demokrasi konusunda her allahın günü devirdikleri çamlarla, olmayacak duaya amin diyenleri uyarıyorlar."

Sabahattin Kerim

ÇOK LİBERALLERİN AZ LİBERAL DIŞ TİCARETİ

İÇİNDEKİLER

NE YAPMALI?

Ülkede işkence var. Resmiyete binmiş. En ilkelinden en modernine kadar her türlü işkence aleti var, işkencenin suçlusu var. İşbaşındaki yönetim, "işkence suçu işleyenler kovuşturulup cezalandırılıyor" diyerek işkencenin ve işkencecilerin varlığını resmen doğruluyor. Rakam veriyor. Yüzü aşkın, hepsi ölümle sonuçlanmış "vaka". İnsan Hakları Derneği'nin elindeki rakamlar bunun birkaç katı. Kaldı ki bu tür vakaları kovuşturanların ve kovuşturtanların gözünde işkence suçunun tek "geçerli" kanıtı, biliyoruz, işkence altında ölümdür. Bu durumda, işkenceye uğrayıp da "uğramayan"ların, yani bedenen ve ruhen sakatlanarak canlarını kıl payı kurtaranların sayısını varın siz hesaplayın!

Öte yandan, sözü edilen "kovuşturmalar" sonucunda işkencecilere suçları her nasılsa sabit görülüp de verilen cezalar, her seferinde, iki üç yıl hapsi geçmiyor. Tutuksuz yargılanmalar, yargılama sürerken göreve devam, hatta rütbe ve makam terfii, vb. de cabası.

İşkencecilere az ceza verildiğinden söz etmekle, işkence cezasız kalmamalı ya da işkencecilere daha çok ceza verilmeli demek istemiyoruz elbette. Öylesi, insanlara işkence edilmesini hayatın "kaçınılmaz" bir olgusu sayıp başka suçların yanı sıra onun da "cezasını biçmek", yani işkence suçunun sıradanlaşmasına, giderek kanıksanmasına cevaz vermek olurdu.

İşkence suçu cezayla -ne kadar ağır olursa olsun- bedeli ödettirilerek "önlenmeye çalışılacak" sıradan ve "ferdi" bir suç değildir. **Mutlaka önlenmesi gereken** ve kelimenin tam anlamında **kolektif** bir suçtur. İşkence yapanların ardında her zaman işkenceyi **yaptıranlar** vardır. Bu bakımdan işkencecilere göstermelik ceza olgusu, işkencecilerin üzerlerine yüründüğünün değil, tam tersi, düpedüz teşvik gördüklerinin kanıtıdır. Yönetim ve sorumlu makamlarca, işkence altında adam öldürmenin neredeyse bir tür iş ya da meslek kazası sayıldığı zaten apaçık ortada. Rejimin pek itibarlı Emniyet Genel Müdürü, işkence "iddia"larının güvenlik kuvvetlerinin "moralini bozmak" için kasıtla "abartıldığı"nı söyleyebiliyor, işkenceci katillere ısrarla arka çıkıyor. Hattâ tek tük nadir istisnalar dışında yargı organlarının dahi, gördükleri davalarda bizzat tanık oldukları işkence vakalarına el koymaktan, cezaevlerinde süregiden kanunsuzlukla müdahaleden, sorumlularından hesap sormaktan nasıl birtakım usûl inceliklerinin ardına sığınarak özenle kaçındıklarını hep biliyoruz.

Bunun anlamı -her zaman açıkça ifade edilmese de- açıktır: Polis sorgulaması sırasında işkence olağan ve hatta belki de "gerekli"dir: Vaktiyle, 12 Mart döneminde, bir sıkıyönetim yargıcının şu sözü mahkemenin resmi karar zaptına geçmişti: "... sanıklardan doğru olmayan ifade almak için mi, yoksa onlara gerçeği söyletmek için mi zor kullanıldığının tahkiki mümkün olmadığından..."

Bir ülkede böylesine resmiyete binmiş işkence varsa bunun ilk ve doğrudan sorumlusu, güvenlik kuvvetlerinin her yaptığından hukuken ve siyaseten sorumlu olan yönetimdir; yönetimin yönlendiricileri ve sahipleridir. Dolayısıyla işkencenin önlenmesini onlardan beklemek abesle iştigaldir. İşkencenin ne korkunç, rezilce bir insanlık suçu olduğunu ikide bir tekrarlayıp durmakla da işkence önlenemez. Önlenmediği ortada.

Ne yapmalı?

Önce kesin karara varılmalı: İnsanlara işkence edilmeyen bir toplumda yaşamak istiyor muyuz, istemiyor muyuz? Eğer istiyorsak, işkenceyi önlemenin tek yolu, işkence olgusunu ve sorumlularını PROTESTO'yu bugüne kadar olduğundan çok daha ileri ve radikal boyutlarda yükseltmek, açıkça kıyameti koparmaktır; işkence olgusunun doğrudan sorumluluğunu taşıyanlara dünyayı dar etmektir. İşkencesiz bir toplumda yaşamak isteyenler işkencenin gerçekten önlenmesini sağlamakta yeteri kadar kararlı olmalıdırlar. İşkencesiz bir toplumda yaşama onurunu hiçbir şeye değişmemekte şuncacık kararlı kim varsa üzerine düşeni yerine getirmeye her an hazır olmadıkça işkencenin önü alınamaz ve hiç kimse de işkence olgusunun sürüp gitmesinden kendi payına düşen sorumluluktan kurtulamaz. ■

EKONOMİ VE POLİTİKADA Görüş AYLIK DERGİ EYLÜL 1986

▶ **Sahibi:** *Şükrü Çelikyapı* ▶ **Yazı İşleri Müdürü:** *Burhanettin Kök* ▶ **Yazışma:** *GÖRÜŞ Nuruosmaniye Cad. 5/2 Cağaloğlu-İstanbul* ▶ **Fiyatı:** *Yurt içi 750.-TL Yurt dışı 4 DM.* ▶ **Yıllık Abone Ücreti (12 Sayı):** *Yurt içi 6750.-TL. Yurt dışı 35 DM. Abone bedelleri Yayın-Dizgi Merkezi'nin Yapı ve Kredi Bankası Çemberlitaş Şubesi'ndeki 002846-4 numaralı hesabına yatırılmalıdır.* ▶ **Dizgi:** *Yayın-Dizgi Merkezi* ▶ **Ofset Hazırlık:** *SOS* ▶ **Baskı:** *Çift Ay Matbaacılık* ▶ **Genel Dağıtım:** *GAMEDA*

Sabahattin Kerim

BURJUVAZİ DEMOKRAT OLABİLİR Mİ?

Bizim istediğimiz demokrasi, İsveç'tekinden daha ileri, yani sosyalist demokrasidir... Ama bu, demokratik hak ve özgürlükleri sonuna kadar kazanmış, özümsemiş ve benimsemiş emekçi yığınların harcıdır.

İsveç'te, mayısa doğru, karların yavaş yavaş erimeye yüz tutmasıyla birlikte, radyolardan, televizyondan, içli, bir hayli hasret, biraz da sevinç dolu "sommaren" şarkıları yükselmeye başlar. 'Sommaren', yaz mevsiminin İsveççesi. Yaz mevsimi için özlem dolu türküler yakmak, uzun kış mevsimi boyunca bitmez tükenmez soğuktan gına getiren, sıcağa hasret giden, artık bir an önce yaz günlerine kavuşmak isteyen İsveç insanının -belki de tüm kuzeyli toplumların- bir geleneği olsa gerek. Ne ki hasretle beklenen o yaz bir türlü gelmez. Evet, havalar eskisine kıyasla oldukça ısınır ama bu bizim bildiğimiz, Akdeniz yazı değildir. İsveç'in yazı bizlere göre biraz abartmalı deyişle "mülayim bir kış"tır.

Böyledir de, İsveçli kışın da tadını çıkartmaktan geri kalmaz. Örneğin okulların kış tatilinde eskaza kar biraz yetersiz olsa, herkesin suratı asılır, çocuklar adeta yas tutarcasına üzülürler. Ama İsveç'te kış mevsimi üzerine söylenmiş tek bir türkü yoktur.

Aynı Türkçe'de yaz mevsimine hasreti dile getiren türküler bulunmaması gibi. Çünkü Türkiye'de yazın kendisi vardır. Güneşiyle, sıcağıyla, mavi gökyüzüyle, her şeyiyle. İnsanlar yazı yaşarlar; hem de hasret kalmaya meydan vermeyecek kadar dolu dolu, kemiklerine iliklerine kadar yaşarlar. Buna karşılık İsveç'te gerçek anlamıyla yaz yoktur; yerine yaz şarkıları vardır.

İsveç'in yaz şarkılarını aklıma getiren Türkiye'de **demokrasinin serüveni**. Kendimi bildim bileli Türkiye siyasi literatüründe en çok geçen kelime **demokrasi**dir. Hele 12 Eylül 1980'den sonra varsa demokrasi, yoksa demokrasi. Demokrasinin bu kadar sözü ediliyorsa, İsveç'in yazı misali ülkemizde demokrasi yok demektir. Üstelik de demokrasi kelimesi en çok "geldi, geliyor, ona giden yolun şurasındayız, ya da burasındayız" vb. bağlantılar dahilinde kullanıldığına göre, yine İsveç'in yazı misali, demokrasinin hasretini çekiyoruz, bir an önce gelmesini istiyoruz demektir.

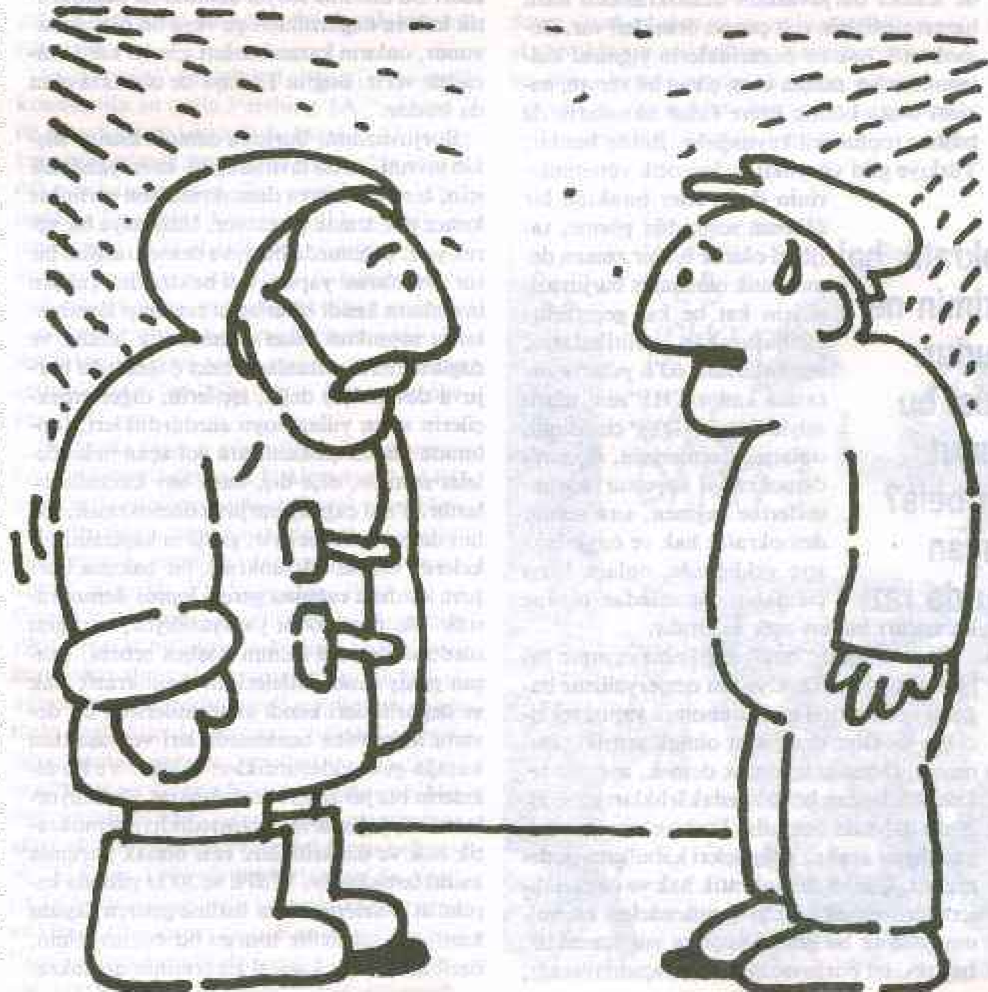
Buna karşılık İsveç'te, iç siyasette demokrasinin sözü pek edilmez. Çünkü İsveç'te demokrasi vardır, insanlar demokrasiyi yaşarlar. Aynı bizim yazı yaşadığımız gibi.

İsveçliler'in bizimkine benzer bir yaz mevsiminin hasretini çektikleri, temmuz gelir gelmez ulusça Akdeniz'e hücum etmelerinden belli. Ya biz, biz de İsveç'teki gibi bir demokrasi mi istiyoruz?

Sosyalist demokrasi

İşçilere, çalışan toplum kesimlerinin tümüne, İsveç tipi demokrasinin yetmediği biliniyor. Çünkü İsveç demokrasisi, en gelişkinlerinden biri dahi olsa özünde burjuva demokrasisi, yani emek sömürüsüne cevaz veren ve onu meşrulaştıran bir demokrasi. Emekçilerin hedefi ise sömürüden kurtulmak. O nedenle bizim istediğimiz demokrasi, İsveç'tekinden daha ileri bir demokrasidir, yani sosyalist demokrasidir.

Ne ki içinde bulunduğumuz şartlarda bir sıçrayışta sosyalist demokrasiye geçmek mümkün değil. Çünkü sosyalist demokrasi, tarihin tanımış olduğu en yaygın, en kitlesel demokrasi olduğu için, demokratik hak ve özgürlükleri sonuna kadar kazanmış, özümsemiş ve benimsemiş emekçi yığınların harcıdır. Oysa bugün Türkiye'de en temel insan hakları bile kısıtlı, çalışan insanlar için demokratik hak ve özgürlüklerin tamamı fiiliyatta nâmevcut. Günümüzde demokrasi mücade-

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

lesinin kazandığı hayati önem buradan kaynaklanıyor.

Demokratik hak ve özgürlükler uğruna mücadele Türkiye'de sadece işçileri, diğer emekçileri değil, demokrasinin yokluğundan canı yanan herkesi ilgilendiriyor. Türkiye'de demokrasiyi yasaklayan, insanımıza demokrasiyi fazla gören küçük bir azınlık dışında, geniş bir toplum kesiminin demokrasiyi istemesinin, çeşitli siyasi kuruluşların, türlü demokratik talepler öne sürmelerinin nedeni bu. Demokrasi saflarında sadece sol siyasetler değil, demokrasiyi isteyen **burjuva siyasetler** de var. Ve biliyoruz ki demokrasiyi yasaklayanları etkisiz kılabilmenin yolu, demokrasiden yana herkesin yasakçılara karşı birlikte mücadele etmelerinden geçiyor. Öyleyse **bugün** Türkiye'de **acilen** istediğimiz demokrasinin, İsveç'teki gibi, yani bir tür burjuva demokrasisi olduğunu söyleyebiliriz.

Güncel hedefimiz bir tür burjuva demokrasisine varılması; mücadelenin saflarında burjuva siyasetler de var; öyleyse kendi damgasını taşıyan demokrasiyi gerçekleştirme misyonu, başlıca burjuvaziye mi düşüyor?

Hiç de değil. Çünkü ne günümüzün burjuvazisi, burjuva demokrasisinin tarih sahnesine çıkmasına öncülük eden sınıf, ne de çağdaş burjuva demokrasisi tarih sahnesine ilk çıktığı halini muhafaza ediyor.

Sona eren demokratlık

Önce alalım burjuvaziyi. Biliyoruz, tarihsel olarak kapitalizmin tekelci aşamaya gelmesiyle birlikte burjuvazinin demokratlığı son buldu. Ondan bu yana tekelci burjuvaziye damgasını vuran, en hafif deyimiyle antidemokratlıktır. Gerek dünyada, gerek Türkiye'de tekelci burjuvazinin demokrasiden nasıl hazzetmediğinin çok çarpıcı örnekleri var. Demokratik hak ve özgürlüklerin yığınsal kullanımına her zaman karşı çıkan bu zümre, nazizm başta olmak üzere faşist akımların da başlıca toplumsal kaynağıdır. Bütün bunlar, Türkiye gibi yüzyılların despotik yönetimlerinin derin izler bıraktığı bir ülkenin sonradan görme, tarihsel olarak hiçbir zaman demokratik olamamış burjuvazisi için kat be kat geçerlidir. Muhafazakâr politikaların, somutlarsak, 60'lı yılların ortasına kadar CHP'nin, bütünüyle DP-AP-DYP çizgisinin, onların sözcülerinin, devamlı demokrasiyi savunur görünmelerine rağmen, sıra somut demokratik hak ve özgürlüklere geldiğinde, onlara karşı çıkmaları, en azından bigâne kalmaları bunun açık kanıtıdır.

Demokrasi mücadelesinde kıstasımız, demokratik hak ve özgürlükleri kimin ne kadar savunduğudur. Türkiye burjuvazisi bu noktada hiçbir umut vermiyormuş. Ne beis? Kendi ismini taşıyan demokrasiye onu da razı ederiz,olur biter.

Böylesi belki "hoş" değil ama eşyanın tabiatına uygun. Türkiye'nin emperyalizme bağımlı ve nispeten geri ekonomik yapısı tekelci burjuvaziye demokrat olmak şansını tanımıyor. Demokrat olmak demek, mevcut tekelci kârlardan büyük fedakârlıkları göze almak, daha da önemlisi Türkiye'nin dışa bağımlılığını azaltıcı gelişmeleri kabullenmek demektir. Çünkü demokratik hak ve özgürlüklerle mücehhez kitlelerin mücadelesi kaçınılmaz olarak bu gibi sonuçlara yol açacaktır. İşte tekelci burjuvazinin asla yapamayacağı, gerçekleşmesine kendi rızasıyla evet demeyeceği de bunlardır. Kitleleri ilgilendiren demokratik haklar söz konusu olduğunda Demirel'in ve DYP'nin suskun kalmaları, vurdumduymazlıkları, üstlerine varıldığında dolaylı dolaysız karşı çıkmaları herhalde tesadüf olmasa gerekir.

Tekelciler dışında kalan orta ve küçük boy sermaye sahiplerine gelince... Böylelerinin tekelci zümreyle olan çelişkilerinden demokratik bir burjuva siyasetinin şekillendiğine şahit olmuyoruz. Üstelik bu zümreler tekelci kesime handiyse göbek bağıyla bağımlı. Ayrıca, burjuvazi, bir bütün olarak Türkiye'nin geleceğine, özellikle ekonominin geleceğine umutla bakamıyor. Dolayısıyla kendisine güveni yok. Öyle olduğu içindir ki, orta ve küçük boy sermaye sahiplerinden oluşan kesim de demokrasiyi benimsemiyor, dolayısıyla tekelci zümre ile kader birliği etmeyi seçiyor.

O halde burjuvaziyi, bütünüyle mi demokrasi mücadelesinin dışında görmemiz gerekir?

Vardığımız sonuç öyle gösteriyor. Ne ki günümüzde burjuva siyasetler sadece burjuva sınıfıyla sınırlı değil. Bunun somut örneği sosyal demokrasi.

Sosyal demokrasinin ne olup olmadığı, hangi sınıfsal zemine oturduğu, ülkesine ve şartlara göre ne gibi çeşitlilikler arzettiği, homojenliği-heterojenliği vb. konulara bu yazıda girmek istemiyorum. Bilinen bir gerçek var: "Made in Turkey" sosyal demokrasi kapitalizmin reformlarla sürdürülmesini ve "Batı demokrasisi"ni -ki gelişkin kapitalizmin devlet şeklidir- savunduğuna göre, son değerlendirmede **burjuva siyasetidir.** Ancak, işçilerin, çalışan insanların zorlamasıyla yürürlüğe konulabilecek olan reform programı, sosyal demokratları muhafazakârlardan ayırt eder. Bu nedenle sosyal demokrasi demokratik hak ve özgürlükleri şu veya bu ölçüde savunur, onların kazanılmaları için iyi kötü mücadele verir. Bugün Türkiye'de olmakta olan da budur.

Burjuvazinin, burjuva demokrasisine ilişkin tavrını -ya da tavırsızlığını- kavrayabilmek için, bir de burjuva demokrasisinin evrimine kısaca göz atmak gerekiyor. Uzatmaya hiç gerek yok, çağımızda burjuva demokrasisini bir tür demokrasi yapan, işçi haklarıdır, çalışan insanların kendi çıkarlarını savunup korumalarını mümkün kılan demokratik haklar ve özgürlüklerdir. Bunların ezici çoğunluğu burjuva devrimiyle değil, işçilerin, diğer emekçilerin uzun yıllar boyu sürdürdükleri, toplumda büyük çalkantılara yol açan mücadeleler sonucu, dişe diş, başa baş kazanılmışlardır. Yani çağdaş burjuva demokrasisi, yahut da en tipik şekliyle, gelişkin kapitalist ülkelerde varolan demokrasi, bir bakıma burjuva sınıfına **rağmen** gerçekleşmiş demokrasidir. Bu demokrasi yaşayabiliyor, varlığını sürdürebiliyorsa bunun başlıca sebebi, çalışan geniş insan kitlelerinin demokratik hak ve özgürlükleri kendi anatomilerinin bir devamı imişçesine benimsedikleri ve kuşaktan kuşağa gelenekleştirdikleri içindir. Ve bu ülkelerin burjuvazileri de demokrat görünüyorlarsa bu, yığınların benimsedikleri demokratik hak ve özgürlüklere razı olmak zorunda kaldıklarındandır. 1920'li ve 30'lu yıllarda kapitalist ülkelerin altını üstüne getiren faşizm kasırgası, tekelcilik sonrası bir burjuvazinin, özellikle finans kapital zümresinin demokrasiye nasıl tahammül edemediğinin, sıkıştığında kendi sınıf damgasını taşıyan demokrasiyi dahi nasıl ayaklar altına aldığının ibret verici örneğidir.

Olmayacak ittifaklar

Bütün bu söylediklerimden yanıltıcı sonuçlar çıkarmamak gerekir. Hemen işaret edeyim ki, demokrat olmadığı için burjuvaziyi **mazur** göstermek değil niyetim. Bir **sınıf** olarak Türkiye'de burjuvazinin neden demokrat olamayacağını görmediğimiz taktirde yanıltıcı politikalar gütmemiz, en azından olmayacak ittifaklar peşinde koşmamız ihtimalleri çıkar ortaya. Üstelik bunlar olmadı da değil. Ekonomiyi "liberalleştirenler"den, liberalleştireceği farzolunanlardan, siyaseti de liberalleştirmeleri beklendi, hatta daha da ileri gidilip, istendi. Ne ki "liberal" burjuvalarımız ve siyasetçilerimiz neyin ne olup ne olmadığını, çıkarlarının nerede olduğunu en azından sezinlediklerinden kendilerinden liberallik bekleyenleri bazan bir hayli kaba bir şekilde terslediler: Sonuçta demokrasi için burjuvaziden medet umma eğilimleri bir hayli tavsadı. Ancak yine de demokrasi mücadelesinde büyüklü küçüklü iş çevreleriyle işbirliği yapmanın peşinde olanlar var. Şükür ki iş çevreleri demokrasi konusunda her allahın günü devirdikleri çamlarla, olmayacak duaya amin diyenleri uyarıyorlar.

Dikkati çekmek istediğim bir ikinci nokta, burjuva demokrasisini ne olduğundan fazla büyütmenin ne de horlamanın doğru olduğu. Burjuva demokrasisi, istediği kadar çok demokratik hak ve özgürlük ihtiva etsin, üretim araçlarının kapitalist mülkiyeti varlığını koruduğu sürece emekçinin kendini gerçekleştirdiği demokrasi olamaz. Ama emekçi kendi demokrasisinde, sosyalist demokraside kendini gerçekleştirebilmek için demokratik hak ve özgürlüklere sonuna kadar muhtaçtır; bunları özümlemiş ve sahiplenmiş olmak zorundadır. Bunun için de **bedeli ne olursa** olsun mücadeleyi göze almak zorundadır. Çünkü işçi, emekçi, çalışan insan, demokratik hak ve özgürlükleri bihakkın kullanabildiği ölçüde kendi kendinin efendisi olacağı şartları yaratabilir. Demokratik hak ve özgürlüklere sahip çıkmanın, onları savunmanın ve bunların gerçekleşmesi için mücadele etmenin önemi burada yatıyor. Ve şayet bu uğurda mücadele, demokratik hak ve özgürlüklerden yana olan burjuva siyasetlerle işbirliği yapmayı gerektiriyorsa, "bize ne burjuva demokrasisinden" keskinliğiyle burjuva demokrasisine tu kaka etmek, bir hayli sathi, üstelik de nihai amaca hizmet etmeyen, aksine onu geciktiren bir yaklaşım olur.

Sonuç olarak demokrasi mücadelesinde kıstasımız, yığınları doğrudan ilgilendiren demokratik hak ve özgürlükleri kimin ne kadar savunduğu, bu mücadeleye kimin ne kadar angaje olduğudur. Türkiye burjuvazisi bu noktada hiçbir umut vermiyormuş. Ne beis? Kendi ismini taşıyan demokrasiye onu da razı ederiz, olur biter.

Ama hayat bitmez. Demokratik hak ve özgürlükleri kazanan ve benimseyen emekçi yığınlar kendi demokrasilerine çarnaçar razı olanlardan tümüyle kurtulmadıkça kendi kendilerinin efendileri olamayacaklarını bilirler ve bunun bilinciyle davranırlar. ■

Dünya Barış Konseyi Başkanı Romeş Çandra GÖRÜŞ için yazdı:

"Barış güçleri önünde saygıyla eğiliyoruz"

Uluslararası Dünya Barış Günü, 1 Eylül, bu yıl yeni bir umut ve iyimserlikle karşılanıyor. Dünyadan orta ve kısa menzilli nükleer füzelerin kaldırılması yolunda global sıfır-sıfır çözüm olarak adlandırılan Sovyetler Birliği'nin önerisi, önemli nükleer silah cinslerinin ilk kez gerçekten azaltılması ve kaldırılması olasılığını gündeme getirdi. Daha ilerki anlaşmalarla bu bizi tüm insanlığın uğrunda çaba harcamakta olduğu nükleer silahsız bir dünyaya götürebilir. Şu anda, Birleşmiş Milletler, Bağlantısızlar Hareketi ve diğer hükümetlerarası örgütlerin kabul ettiği nükleer savaşın önlenmesi için barış ve silahsızlanma kararlarını hatırlıyoruz.

Uluslararası Barış Günü'nde yapılacak toplantılarda, aynı zamanda, altı ülkenin (Arjantin, Yunanistan, Hindistan, Meksika, İsveç, Tanzaya) Yıldız Savaşları planlarının durdurulması ve bütün nükleer denemelerin yasaklanması için barış inisiyatifleri onaylanacak. Sovyetler Birliği ve değişik kıtalardan diğer ülkelerin, 2000 yılında nükleer silahsız bir dünya hedefleyen barış inisiyatiflerini de destekliyoruz.

Silahsızlanma için mücadele, bütün halkların ulusal bağımsızlık, adalet, insan hakları, ekonomik gelişme ve sosyal ilerleme mücadeleleriyle girift biçimde bağlantılıdır.

Uluslararası Barış Günü'nde Dünya Barış Konseyi, büyük ve ölümsüz Nâzım Hikmet ve onun bayrağını bugün yükseklerde taşıyan Türkiye'deki bütün barış güçlerinin önünde saygı ile eğiliyor. Bizler, Türkiye Barış Derneği, Türk sendika hareketi ve Türkiye'de cesur mücadeleleriyle bu dünyayı nükleer imhadan kurtarma ve nükleer savaş, açlık ve yoksulluk, adaletsizlik, sömürü ve tahakkümün sonsuza kadar ortadan kalktığı yeni bir dünya kurma çabalarına çok büyük katkılarda bulunan bütün ilerici güçler önünde saygıyla eğiliyoruz.

Dünya barış güçleri elele tutuşup nükleer bir savaşı önlemek isteyen herkesle büyük bir barış koalisyonu halinde birleşirlerse, kazanabilirler. ■

Romeş Çandra

GERÇEK GÜVENLİK HERKESİN GÜVENLİĞİDİR

Sovyetler Birliği, Avrupa topraklarından orta menzilli ve daha kısa menzilli (operatiftaktik) nükleer füzelerin tümüyle kaldırılmasını hedefleyen "çifte sıfır çözüm" önerisini bir adım daha ileri götürerek "global çifte sıfır çözüm"le bütünleştirdi. Buna göre daha önce Atlantik'ten Urallar'a, Avrupa topraklarından bu iki grup füzenin kaldırılması halinde, Sovyetler Birliği Asya'daki topraklarında bulunduracağı benzer füzelerin sayısını da 100 ile sınırlandıracağını açıklamıştı. Bu kez de, Urallar'dan Pasifik'e -yani Asya'daki topraklarında-aynı doğrultuda çözüm önerisi getiren Sovyetler birliği, ABD'nin de aynı şekilde hareket etmesi halinde "global çifte sıfır çözüm"ü gerçekleştirmeye her an hazır olduğunu açıkladı.

Global çifte sıfır çözüm, somut ve yapıcı bir öneri olmanın ötesinde, nükleer silahlardan arındırılmış bir dünyaya giden yolda adım atmanın siyasi karara dayandığını; bugün güvenlikten söz edilecekse ancak global bir güvenlikten söz edilebileceğini; askeri teknolojinin nükleer silahlanmanın eriştiği bugünkü boyutlarda artık kimsenin güvenliğini sağlamayı garanti edemeyeceğini, güvenliğin ancak siyasi çözümlerle sağlanabileceğini hiçbir tereddüde yer bırakmaksızın sergiliyor.

Global çifte sıfır çözüm önerisi, topraklarında Amerikan nükleer füzeleri bulunan Türkiye'de adeta "dışımızda bir mesele" olarak algılanır ve yansıtılırken, dünya ve özellikle Batı Avrupa kamuoyunda geniş yankılar uyandırmış bulunuyor. Cenevre'deki silahsızlanma görüşmelerinde ABD'nin Pershing 1A füzelerinde "sorun" yaratarak, işi bir kere daha yokuşa sürmeye çalışması tepkiyle karşılanıyor. Buna göre, Sovyetler'in "çifte sıfır çözüm" önerisi çerçevesinde ele alınması gereken F. Almanya topraklarındaki 72 adet Pershing 1A füzesi, el çabukluğuyla "milliyet" değiştirerek F.Almanya'ya mal edilmiş bulunuyor. ABD ve F.Almanya, bu 72 adet füzenin Britanya ve Fransa füzeleri gibi, Cenevre'de görüşme dışı bırakılmasını istiyorlar.

"Çifte sıfır" ve "global çifte sıfır çözüm" konusunda şu anda Pershing 1A "sorunu" ile ortaya çıkan tıkanıklık, başta F.Almanya kamuoyu olmak üzere tüm Avrupa'da büyük öfkeyle karşılanıyor. Gün geçmiyor ki ABD nükleer füzelerine karşı ve nükleer silahsızlanma için kitlesel eylemler yapılmasın. Bu arada barış ve nükleer silahsızlanma sorununun dil, ırk, cins, renk, siyasi görüş ve inancı ne olursa olsun, her kesimden, her meslekten insanı yaşamı savunmak üzere biraraya getirdiği bu eylemlerde tekrar tekrar görülüyor.

Bu arada çarpıcı görüntüler de ortaya çıkıyor: Geçen haftalarda F.Almanya'da ABD nükleer füzelerinin yerleştirilmesi ve nükleer silah depolanmasına karşı çıkan yirmi yargıç, mahkemeye, meslektaşlarının önüne sanık olarak çıkarıldı. F.Almanya'ya Pershing ve Cruise füzelerinin yerleştirilmeye başlandığı 1983 yılından bu yana "askerlerin kitlesel katliamı göze almış olduklarını ve bunun hukuk düzenine aykırı olduğunu" sergilemek üzere türlü faaliyetlerde bulunan "sanık" yargıçlar, yayınlar, paneller, toplantılar aracılığıyla nükleer soykırıma karşı harekete geçtiklerini, ancak bundan yeterli sonuç alamayınca aktif olarak eylemde bulunduklarını belirttiler. 12 Ocak 1987 günü Mutlangen'de Amerikan üssüne giden yolu keserek, füzelerin ve nükleer silahların taşınmasını engelleme "suç"undan yargılanan yargıçlar mesleklerinin gerektirdiği sorumluluk doğrultusunda davranarak, doğru ve zorunlu gördükleri şeyi yaptıklarını açıkladılar. Yargıçların yargılanması, kamuoyunda "suç"un niteliği ve gerçek sanıkların kim olması gerektiği üzerine tartışma başlatmış bulunuyor. ■

▼***Nükleer füzeler gitsin!*** *Yargıçlar Mutlangen'de Pershing füzelerinin kaldırılmasını istediler ve kendileri de yargıç önüne çıktılar!*

EN KORKULAN YANIMIZ İNSANLIĞIMIZ

Açlık grevine başvuran siyasi mahkûmların ulaşmaya çalıştıkları adres kamu vicdanıdır, sağduyudur, toplumun duyarlığı ve demokratik güçlerin tepkisidir.

Siyasi mahkûmların sürdürdükleri açlık grevleri ve bu grevlerin etrafında gelişen olaylar, Türkiye'deki siyasal rejimin niteliğini ve amaçlarını dosta-düşmana bir kere daha göstermesi bakımından önemli bir kriter oluşturuyor. Ne istiyor bu siyasi mahkûmlar?

Karınlarını doyurabilmek, ilaç bulabilmek, gazete-kitap okuyup radyo dinleyebilmek, mektup yazıp, mektup alabilmek, yakınlarıyla ve avukatlarıyla görüşebilmek, dilediği renk elbiseyi giyebilmek, hücreye atılmamak, zincire vurulmamak, dayak yememek ve bütün bu insanlık dışı koşulların etkisi altında ölmemek istiyorlar. Kısaca siyasi mahkûmlar, fiziki varlıklarını sürdürebilmek için, önlerinde başkaca alternatif de kalmadığı için açlık grevine başvuruyorlar.

Böyle olduğuna insan olanı inandırmak zordur. Günümüzde hiçbir ülkede böyle mahkûm, böyle siyasi mahkûm olamaz. Bunlar, filmlerde görüp etkilendiğimiz, romanlarda okuyup uykularımızdan olduğumuz, Cezayir kurtuluş savaşından, cunta Yunanistan'ından, Şili'den hatırladığımız, Hitler döneminden bilip tiksindiğimiz, insan vicdanını ayağa kaldıran, yarı düş yarı gerçek şeyler değil mi yoksa? Türkiye'de siyasi mahkûm yaşamı gerçekten bu mu?

▼ Dayanışma. *Cezaevinde açlık grevi yapanların yakınları Sultanahmet'te oturma grevinde.*

Tanık istemiyor; evet siyasi mahkûmlar düpedüz böyle yaşıyorlar. Kelimenin gerçek anlamında yaşama savaşı veriyorlar; mahkûmiyetini bitirip oradan sağ-salim çıkabilmek bir mucize haline gelmiştir ve siyasi mahkûmlar bu mucizeyi gerçekleştirmeye çalışıyorlar. Cumhurbaşkanı, "bunları asmayıp da bakalım mı?" dedikten, Adalet Bakanı "anarşisttirler, ölsünler" diye konuştuktan, Başbakan da "ülkemizde siyasi mahkûm yoktur" diye buyurduktan sonra siyasi mahkûmların durumu hakkında başka kanıt aramaya hiç gerek bulunmuyor.

Buna şaşmamak da gerekiyor; zira sol 12 Eylül'den itibaren "düşman" ilan edilmiş bulunuyor. En yetkili ağızlar sola karşı sürdürülen mücadelenin bir "savaş" olduğunu, savaşta ise düşmanı yok etmek için her çareye başvurulmasının anlaşılması gerektiğini sık sık belirtiyorlar. Gerçekten de 12 Eylül öncesinden, 12 Eylül'ün tezgâhlanmaya başlandığı günlerden itibaren sola karşı mücadele tam bir savaş mantığı ve üslubuyla sürdürülmüş, buna tekabül eden araç ve yöntemler kesintisiz kullanılmıştır. Kişilikleri yok edilemeyenlerin fizik varlıklarına kastedilmiş, bütün bu ölümcül badireleri atlatmayı başaranların cezaevlerinde, sinsi bir plan dahilinde yok edilmesi safhasına geçilmiştir.

Besbelli ki, açlık grevine başvuran siyasi mahkûmlar koşulların düzeltilmesini yönetimden beklemiyorlar. Ulaşmaya çalıştıkları adres kamu vicdanıdır, sağduyudur, toplumun duyarlığı ve toplumdaki demokratik güçlerin tepkisidir. Asıl önemli olan nokta da burasıdır.

Bu nokta şunun için önemlidir ki, siyasal rejimin yaklaşımı siyasi mahkûmları ezip sindirmekten, yok edip kurtulmaktan ibaret değildir; siyasal rejim toplumun onlarla dayanışma göstermesini, duygusal bağlar kurmasını da engellemeye çalışmaktadır. Demokratik kamuoyu bu gibi durumlarda yeterli tepkiyi göstermekten henüz uzaktır ama insanlık dışı uygulamalara gösterilen tepki olanı kadarıyla dahi "düşman" ilan edilmekte, "herkes kendi işine baksın" denilmekte, aksini düşünenlerin "icabına bakılacağı"na dair gözdağı verilmektedir.

Vehamet bundan da ibaret değildir; hatta belki buraya kadarı kendi içinde bir mantıksal tutarlılığa bile sahiptir. Dikkate değer olanı siyasi mahkûmların yakınlarına, aile fertlerine karşı uygulanan şiddettir. Oğullarının, kızlarının, eşlerinin, kardeşlerinin akıbetini merak edenler, polisler tarafından saçlarından tutulup sürüklenmekte, coplanmakta, gözaltına alınmakta, hatta tutuklanmaktadırlar. Burada karşı çıkılan, yok edilmek istenen şey, ne siyasi bir gösteridir ne de salt bir "dayanışma". Buna tepki de denmez. İnsanın en son insan yanıdır burada söz konusu olan. Eş, kardeş, oğul sevgisidir coplanan, tutuklanan. Bu tepkiyi göstermeyene zaten insan bile denmez.

Üstelik bu yeni bir şey de değildir; 12 Eylül tarafından ilan edilmiş ve uygulanmış, toplumun belli bir kesimi tarafından da kabul edilip kanıksanmış, neredeyse olağan kabul edilir hale gelmiştir. Öldürülen, idam edilen çocukları için "benim böyle bir oğlum yok" dedirtilen babalar TV'de, gazete manşetlerinde "örnek vatandaş" olarak takdim edilmiş, oğlunu, eşini, kardeşini ihbar edip yakalatmadığı için insanlar işkenceye tabi tutulmuş, kaybolan yakınlarını arayanlar tehdit edilmiş, dövülmüş hatta zaman zaman onlar da arkalarından kaybolup gitmişlerdir; böylece insanlara, en yakınlarına sadece doğal güdüyle sahip çıkmalarının bile "hoş karşılanmayacağı" anlatılmak istenmiştir.

Bütün bunlardan, tek tek insanlar olarak, işçiler ve emekçiler, ilerici, demokrat, sol görüşlü insanlar olarak, "onursuz yaşamaktansa..." diyebilenler olarak çıkarmamız gereken dersler bulunmaktadır. Yarın için değil, bugün için, insan olarak kendimizi daha fazla yıpratmamak, ezdirmemek için, içimizdeki son insani direnç noktalarını da yokedip bizlerden kurtulmak isteyenlerden bir an önce kurtulabilmek için bu dersleri ezberleyip hatmetmeliyiz; öğrenip sindirmeliyiz. En çok korkulan yanımız, insan yanımız ve insanca tepkilerimizdir; bin bir zahmetle edindiğimiz birikime, değerlere muhafazakârca sahip çıkmalı, aile dayanışmasından başlayarak sınıf dayanışmasına kadar uzanan ve her birimizin önüne, belli bir yerde ve zamanda görev olarak çıkan ve çıkacak olandan kaçınmamalıyız. İnsanın bugün sıkıştırılmış bulunduğu ve her şeyden vazgeçmeye zorlandığı noktadan "...öteye köy var mıdır?" ■

"KIRMIZI MERCEDES"

Türkiye burjuvazisine "kırmızı mercedes"ten daha yakışan bir başka rozet bulunamaz.

Lâdes" skandalı bir kaç gün hayli yankı uyandırdıktan sonra sönümlendi gitti. Aslında Türkiye'deki burjuva politikası "standartları" göz önünde tutulduğunda "Lâdes skandalı" ne kadar skandal, orası da kuşkulu. Bana kalırsa Özal yönetiminin kendisi baştan aşağı koca bir siyasi skandal. Bu yüzden Özal çiftinin, Türkiye'yi "yöneten" ANAP'ı birlikte yönetmeleri pek de ters gelmiyor. Ayrıca bu skandal Bektaşi'nin "şarap eksperliği" fıkrasını hatırlatıyor. Turgut Özal'ın icraatının **tadını** hepimiz biliyoruz. Bu icraatın mı yoksa herhangi bir başka yönetimin mi daha iyi olup olmadığına karar vermek için Özal yönetiminin tadını bilmek yetiyor. Üstelik Özalların ailecek yönetiminin daha başarılı olması ihtimali fazla. "Kolektif" yönetim, aileyle sınırlı da olsa sadece tek bir kişinin mutlak söz ve karar sahibi olmasından evladır.

Aslında "lâdes skandalı"ndaki esas skandal bence Özal çiftinin lâdesi değil, Koçak çiftinin lâdesi. Nurettin Koçak, biliniyor "yeni nesil" sermaye sahiplerinin en önde gelenlerinden birisi. 24 Ocak Kararları'yla yürürlüğe giren ve 12 Eylül rejimi sayesinde işlerliğe kavuşan ekonomi politikasını daha baştan beri kararlı bir şekilde savunmuş ve desteklemiş. Aynı ekonomi politikasının da N.Koçak'ı bir hayli desteklemiş olduğu söyleniyor. Özal çifti ile Koçak çiftinin böylesine içli dışlı olmaları, Nurettin Koçak'ın gelişme sürecinde ortaya çıkan tablonun tamamlayıcı bir motifi.

İşte bu Koçak çiftinin tutuştuğu lâdesi Bayan Koçak kazanmış ve kocasından "kırmızı bir mercedes" istemiş. Ne kadar masum ve mütevazi bir istek değil mi? Lâdesi kaybeden Bay Koçak da karısına "kırmızı bir mercedes" almaya söz vermiş.

Koçak çiftinin bu lâdes hikâyesi doğrusu tüylerimi diken diken etti. Tüylerimin diken diken olması meselenin ekonomik yanından filan değil. Gerçi o da önemli. Çünkü sermaye sahipleri yıllardır sızlanıp dururlar, kaynak yetersizliği yüzünden yatırım yapamadıklarından. Oysa Koçak ailesinin lâdes hikâyesi bu sızlanmaları çarpıcı bir şekilde tekzip ediyor.

Şimdi denecek ki, yatırım fonlarındaki yetersizliğin sorumlusu, mütevazi bir "kırmızı mercedes" mi? Elbette yatırım kaynaklarının toplamı içinde bir mercedese ödenecek paranın esamisi bile okunmaz. Ne ki her lâdes bir mercedesle bitiyorsa -ki yeni ve eski tüm zenginlerimizin nasıl lüks ve aşırı tüketim müptelâsı olduklarını, nasıl har vurup harman savurduklarını anlatan haberler günlük basından hiç eksik olmaz- işin içinde iş var demektir.

Koçak çifti, deniz üstünde bile yiyecek kadar tavuğa meraklı olduğuna göre, diyelim ayda bir tavuk yeseler yılda eder 12 mercedes. Mercedes lafın gelişi. Bugün mercedes, yarın ona benzer bir başka istek. Yeter ki Koçak hamfendi tevazuyu elden bırakmasın! Eh, bir mercedes, modeline göre piyasada 50 ila 120 milyon ediyorsa Koçak çiftinin yıllık lâdes gideri milyarı bulur. Lâdes tutuşan çiftler sadece Koçaklardan ibaret olmadığına göre varın siz tasavvur edin Türkiye burjuvazisinin yıllık toplam lâdes harcamalarının kaça patladığını!

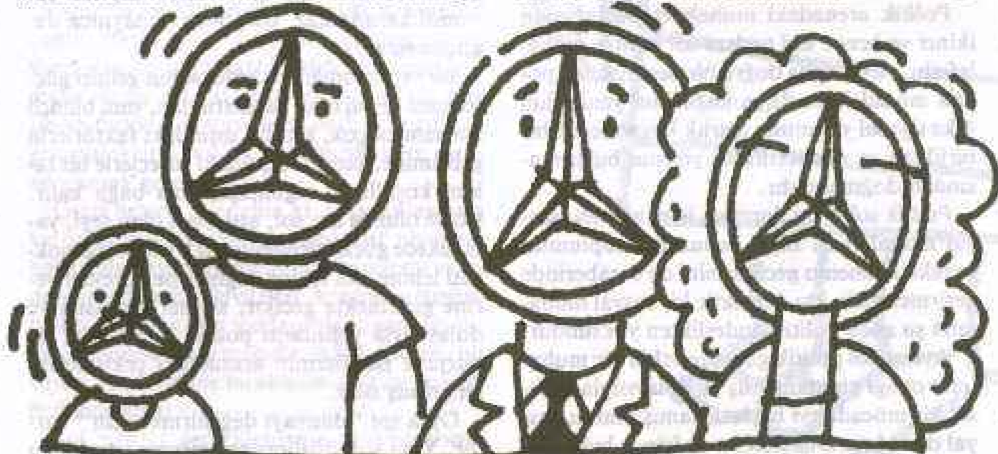
Yok, hayır, mizah değil, gerçekten öyle. Bakın nasıl...

Türkiye'de toplam gelirin yarısı nüfusun onda birini dahi oluşturmayan yaklaşık 1 milyon ailenin eline geçiyor. Gelir bölüşümünün böylesine adaletsiz olduğu bir başka ülke var mı, bilmiyorum. Toplumun en varlıklı kesimini oluşturan 1 milyon ailenin dehşetli tüketim düşkünü olduğunu sadece boyalı basında yer alan sansasyonel görgüsüzlükler değil, ekonomik istatistikler de ortaya koyuyor. Yazıyı uzun uzun sayılara boğmak istemiyorum. Mevcut verilere dayanarak yaptığım basit bir hesaplama, sözünü ettiğim kaymak tabakanın toplam tasarrufunun, zümrenin toplam gelirinin beşte birini dahi bulmadığını gösteriyor. Yine benzeri bir hesaplama, bu varlıklı kesimin eline geçen toplam gelirin yarısının dahi müreffeh bir hayat için fazlasıyla yeterli olacağını ortaya koyuyor. Bir başka deyişle sözü geçen zümrenin; hiçbir fedakârlığa katlanmaksızın, toplam gelirinin yarısının tasarrufa, dolayısıyla yatırımlara ayrılması pekâlâ mümkün. Ama bu olmuyor. Neden? Koçak çifti ve benzerlerinin lâdes merakı yüzünden.

Koçak çifti ve benzerleri sözü edilen 1 milyon aile içinde kuşkusuz küçük bir azınlığı oluşturuyorlar. Ne ki görüyoruz, tüketim düşkünlüğü bu kesim içinde adeta salgın hastalık. Üzüm üzüme bakarak kararıyor. Ve kediye göre budu, aşırı ve lüks tüketimden herkes payını alıyor. İddia ediyorum ki, Koçakgiller, onları taklit etmekte yarışanlar ayda değil de yılda bir lâdes tutuşsalar Türkiye'nin toplam tasarruf hacmi bir anda ikiye katlanıverir. Böylece yatırım yapmak için "can atan", ama ne yazık ki fon yetersizliğinden elleri kolları bağlı kalan sermaye sahiplerimiz de "vatana hizmet etmek" bahtiyarlığına ererler. Tabii bunun için tavuk yemeğinin Akdeniz'in mavi sularına ne kadar asorti düştüğü noktasında biraz rafinajdan geçmek lâzım, bir de bu var. Ki böylece Koçak çiftinin tavuk tüketimi, dolayısıyla da lâdes tutuşması ihtimali azalsın!

Gelelim tüylerimin neden diken diken olduğuna. Bizim sonradan görme burjuvaziyi tarif etmek için yıllardır çeşit çeşit sıfatlar, deyimler kullanırım. Ne kadar becerebiliyorum, orasını bilemem. Ancak şu "kırmızı mercedes" yok mu, doğrusu, önce tüylerimi diken diken etti ama sonra da bu lâdes isteğine, "kırmızı mercedes"le somutlanan anlatım gücüne hayran kaldım. Çünkü benim yıllardır becermeye çalıştığımı iki kelimeyle özetlemiş, Türkiye burjuvazisini en veciz ve somut bir şekilde tarif edivermiş. Düşünün, hamfendi lâdesi kazanıyor ve ilk aklına gelen "**mercedes**" oluyor. Hem de "**kırmızı**"! Vallahi pes! Bizim burjuvaziyi, onun dünyasını, onun özlemlerini ve kalitesini Koçak hamfendinin lâdes isteğinden daha iyi yansıtabilecek başka bir şey düşünemiyorum.

Tabii bu dediklerim Türkiye burjuvazisinin bütününe, onun sınıf karakterine ilişkin. Burjuvazinin tek tek bireylerinin sübjektif eğilimleri farklı olabilir. Hatta Koçak hamfendi bir dahaki lâdes tutuşmasında ne bileyim, örneğin bir Pissarro, ya da Sisley katmak ister kolleksiyonuna da, beni de utandırır. Ama yine de meselenin özü değişmez: Türkiye burjuvazisine "kırmızı mercedes"ten daha yakışan bir başka rozet bulunamaz. ■

8 Süreyya Örgen

SOL PARTİLEŞMENİN NERESİNDEYİZ?

Türkiye solunun bugüne değin küçük dükkâncılıktan çok çektiği deneylerle sabittir. Zira küçük dükkâncılık hastalığı kendi kendini üretip büyüten bir kanser gibidir.

Bugün ülkemizin en önemli politik sorunu demokrasisizliktir. Bu sorunu, onun çözümü açısından ele aldığımızda, konu muhalefetsizlik sorunu olarak somutlanmaktadır.

Ülkede henüz rejimi değiştirecek türden etkili bir politik muhalefet bulunmamaktadır. Kamuoyunda en fazla bilinen ve parlamentoda temsil edilen -ikisi sosyal demokrat olmak üzere- üç partinin koyduğu muhalefetin durumu sözünü ettiğimiz muhalefetsizlik olgusunun bir nedenidir. Bu partilerden bir tanesinin muhalefeti demokrasinin özüne değgin değildir; örneğin bu parti demokratik bir anayasa gerektiğini savunmamaktadır, insanın temel hak ve özgürlükleri konusunda İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Roma Sözleşmesi ve Helsinki Nihai Senedi gibi TC'nin de altına imza koymuş olduğu temel uluslararası belgelerde yazılı kapsamı ve içeriği öngörmemektedir. Sosyal demokrat partilere gelince, bu partiler demokratik bir anayasa ve demokratik bir Türkiye istedikleri halde, yaptıkları muhalefet çekingendir, başarısızdır, cılızdır.

Politik solun en ivedi görevi, ileri potansiyeli derleyip, toparlayıp merkezileştirmek, harekete geçirmek, iktidar mücadelesinde daha ileri hedeflere ulaşmaktır.

Politik arenadaki muhalefet boşluğunun ikinci ve bence asıl nedeni sol politik muhalefetin, ya da daha doğru bir deyimle, sol politik mücadelenin dağınıklığından, yani solun ülke siyasal yaşamına ağırlık koyabilecek bir birlikten ve merkezilikten yoksun bulunmasından doğmaktadır.

Politik solun bu durumu, ister istemez, sosyal muhalefetin zayıf kalmasını, toplumsal hareketlenmenin gecikmesini de beraberinde getirmektedir. Bu demektir ki, sosyal muhalefet şu anda politik önderlikten yoksundur.

Ayrıca sol politik güçlerin etkili bir muhalefet odağı yaratamamış ve dolayısıyla kitlesel bir mücadeleyi başlatamamış olması sosyal demokrat muhalefetin de içinde bulunduğu ataletin ve beceriksizliğin dolaylı nedenlerinden biridir. Çünkü ülkede güçlü ve etkili bir sol politik muhalefet, yığınları siyasal ve sosyal mücadelede hareketlendirebilecek, bu ise ister istemez sosyal demokrasi üzerinde de kamçılayıcı bir etki yaratacaktır.

Solun merkezileşmesi

Türkiye solunda çok sayıda politik birim bulunmaktadır ve bu birimler bugüne değin henüz merkezi bir birleşik gücü yaratamamışlardır. Solun bu denli gruplara bölünmüş olması, bir yanıyla onun ülke siyasal yaşamında etkili bir ağırlık koymasını önlemektedir, öte yanıyla bu durum geniş çalışan yığınların politik sola güvensizliğini getirmektedir. Adı geçen her iki olumsuzluk da biribirini türetmekte ve tamamlamaktadır.

Politik sol bu haliyle, bırakınız geniş yığınlara, bizzat solda politize olmuş ileri emekçi kesimlere bile güven vermemektedir. Evet, politik solun şu anda verili kitle tabanını oluşturan ve ülkenin en ileri birikimini, devrimci, demokratik potansiyelini oluşturan bu kesimlerin gözünde sol alabildiğine bölünmüştür. Bir türlü bir araya gelememekte, gelse bile gelişkin ve etkin bir muhalefet odağı haline ulaşabilecek adımları atamamaktadır.

Oysa politik solun en ivedi görevi, her şeyden önce bu ileri potansiyeli derleyip, toparlayıp merkezileştirmek ve böylece harekete geçirmek, bu sayede daha geniş yığınlara ulaşmak, büyüyüp genişlemek, güçlenip iktidar mücadelesinde daha ileri hedeflere ulaşmaktır.

Politik sol bu başarısızlığını, bu etkisizliğini bertaraf edemediği sürece, yığınların güvenini kazanamaz, bu güven olmayınca da, güçlenemez.

Bu yapılmadığı takdirde, solun gelişip güçlenmesi kendi iradi çabalarından, yani bilinçli sürecinden çok, kendisi dışındaki faktörlerin gelişimine, kendisi dışındaki süreçlerle bir takım koşulların olgunlaşmasına bağlı kalır. Böyle olunca da, sol, asıl işlevi olan şeyi, yani ülkede güçler dengesini halk lehine, demokrasi lehine, sol lehine değiştirme görevini yerine getirmekte gecikir; siyaset arenasını ve dolayısıyla yığınların politik tercihlerini de burjuva partilerinin arasındaki çekişmelere terketmiş olur.

Oysa sol "dünyayı değiştirmek için" vardır. Yani sol, düşüncede materyalist olduğu gibi, pratikte de maddidir. Kadro denilebilecek düzeyde yetişmiş, politikleşmiş on binlerce kişi, sadece genel doğruları ve ülke gerçeklerini söylemek için değil, aynı zamanda ülkeyi ileriye doğru değiştirmek için örgütlü mücadeleye girmişlerdir. Mücadele ise küçük birimlere bölünmüş kaldıkça, sol, "dünyayı değiştirme" görevinde başarısız kalır. Başka bir deyişle, solun pratikteki maddiliği onun ancak ve ancak kolektif bir olgu olması ve bu olgunun kolektif bir güç olarak somutlanması ile mümkündür. Yani sol küçük birimleri değil, geniş ve etkili güçleri gerektirir, bu bakımdan sol tekilliklere hapsolmuş bir olay değil, çoğul bir olay olarak işlev kazanabilir. Çünkü maddi güç ancak bu şekilde yaratılabilir, düşünsel güç maddi güce ancak bu şekilde, geniş çoğunluklarla, kalabalıklarla, kitlelerle dönüştürülebilir.

Oysa sol bizde bırakınız en geniş yığınları, hatta bırakınız solda politize olmuş ileri kitleleri, ayrı ayrı örgütlenmeler içindeki kadroları ve o grupların taraftarlarını bile eylemde henüz bir araya getirebilmiş değildir.

Şu halde, her şeyden önce bu kısır çemberin kırılması, solun bu engelinin aşılması gerekmektedir.

Küçük dükkâncılık

Türkiye solunda en göze çarpan sağlıksızlıkların başında küçük dükkâncılık gelmektedir. Küçük dükkâncılık kendisi küçük, dünyası küçük, ufku küçük, siyasi algısı küçük bir anlayışın ürünüdür. Kapitalist toplumda küçük dükkânların durumuna bakacak olursak bu sözün siyasal literatüre andığımız olguyu açıklayacak çok yerinde bir terim olarak girdiğini görürüz. Bir dükkân sahibinin tüm dünyası kendi dünyasıdır. Küçük dükkâncı dükkânında geceli gündüzlü çalışır ve hep kafasında, gönlünde, o dükkândan günün birinde dev bir işletme doğacağı yatar.

Politik soldaki bir küçük dükkân da böyledir. O da -tarihsel determinizme bakarak- kendisinin günün birinde devrimin dev mimarı haline dönüşeceğini düşleyip durur.

Küçük dükkânların ikinci özelliği aralarındaki kıyasıya rekabettir. Aynı duruma politik solun küçük dükkânları arasındaki ilişkilerde de rastlanmaktadır. Birlikte bir işe girildiğinde ise, çoğu kez aynı rekabet anlayışı ağır basmakta ve ortak çalışma yapan dükkânların pek çoğu o birlikte işten aslan payı-

nı almayı amaçlamaktadırlar.

Türkiye solunun bugüne değin küçük dükkâncılıktan çok çektiği sayısız deneylerle sabittir. Zira küçük dükkâncılık hastalığı kendi kendisini üretip büyüten bir kanser gibidir ve eninde sonunda o küçük dükkânın başını yemektedir. Küçük dükkâncılık habire küçük birimler üretmiş, sonra da daha küçüklerini üretmiş, dünyaya gözünü açan her grup ya da grupçuk kendisini öncü ilan etmiş ve bu böylece 12 Eylül'den sonra bile sürüp gitmiştir.

Küçük dükkâncılık ve tekkecilik mantığının başarısızlıklardan ve dolayısıyla bunalımlardan kurtulmasına olanak yoktur. Zira bölünmeler politik dükkânların başarısızlığının ve çıkışsızlığının bir ifadesidir. Bölünmeler başarısızlıklara, çözümsüzlüklere ve gelişmeme durumlarına denk düşer. Yani başarısızlıkların asıl nedeni **dükkânın küçük olmasıdır.** Solun yüklediği görevlerin ve sorunların üstesinden küçük dükkâncılıkla gelinemeyeceği için birimler küçüldüğü ve çoğaldığı oranda çıkmaz da büyür.

Küçük dükkâncılığın diğer bir önemli boyutu daha vardır: Politik bir dükkânı elinde bulunduranlar, kendi egolarından kurtulamazlar; kendi kendilerine büyük yetenekler ve meziyetler vehmederler, örgütsellik içinde demokrasinin ve eliştiri serbestliğinin önünü kapatırlar. Eleştiri getiren, bir şeylerin düzelmesini isteyen mensuplarına kuşkuyla bakarlar. Çünkü kendi dükkânlarının çıkarları kendi benlikleriyle özdeşleşmiş gibidir. Bu nokta o kişilerin bilincine "hareketin yüksek çıkarları" diye yansır. Bu tek-bencilik (egosantrizm) ideolojik kimliklere bürünür; böylece onlar kendi görüşlerini, politikalarını, kendi varlıklarını -hatta o dükkân içindeki yönetici konumlarını- "hareketin yüksek çıkarları"nın vazgeçilmez bir parçası sandıkları ve gerçekten de buna inandıkları için kendi görüşlerine ya da tutumlarına karşı eleştiri getiren herkesi "hareketin yüksek çıkarları"na karşı çıkıyormuş gibi görürler.

Kendi içine karşı bu denli hoşgörüsüz ve demokrasisiz davranan küçük dükkâncılığın, kendi dışındakileri de ne denli rakip, zaman zaman düşman gibi görebileceğini kestirmek hiç de güç değildir; kestirmeye de gerek yoktur, çünkü sözünü ettiğimiz rekabetler ve hatta düşmanlıklar 12 Eylül'den önce sayısız örnekleriyle yaşanmıştır.

Sorun ne pahasına olursa olsun kendi dükkânını sürdürmek haline indirgenince ve o dükkânda birilerinin şahsında kendi egoları içiçe girince, o kişilerin ve dolayısıyla o dükkânların kendi benliklerini aşıp, kendi dükkânlarını da inkâr edecek türden üst bileşimlere gitmeleri, hatta yan yana gelip birleşik bir hareket yaratmaları zorlaşır.

İşin düşünsel yanına gelince durum gene aynıdır. Küçük dükkânlar kendi ideolojik ve politik hatlarını pek önemsediklerinden ideolojik gelişmelere ve zenginleşmelere de kapalıdırlar. Hata yaparlar, hatalarını kabul etmezler, kabul etmek zorunda kaldıklarında da özeleştiri yapmayı kendilerine yediremezler, özeleştiriyi zaaf ve prestij kaybı sayarlar. Birdenbire politika değiştirirler, ama "biz hata yapmışız" diyemezler, yeni politikalarına uygun gerekçeler, analizler, "durum tespitleri" getirirler. Bu yapı, ister istemez, başka hataları, yeni yanlış politikaları getirecektir.

Küçük dükkân içinde kan dolaşımı ve demokrasi bulunmadığı için, görüşlerin, politikaların kolektif olarak üretilmesi ya da olgunlaştırılması da mümkün olmaz. Kaldı ki, daha geniş demokrasi ancak daha büyük birimlerle sağlanabileceği için, o daha genişe uzanamayan, ya da genişleyebilecek türden birliklere ve birlikteliklere girmeyen bir anlayışın da, kendi dışındaki başka görüşlere kulak vermesi, gerekirse onları benimseyebilmesi, daha doğru düşüncelere yönelmesi imkânsız kalır.

Sonuçta, küçük dükkân sahipleri, politik önderlik, yöneticilik kendilerine verili bir olguymuş gibi davranmayı sürdürürler; böylece daha büyük birimler halinde sentezleşme, bu sayede nitel sıçramalar yapma, daha geniş ve daha güçlü kolektiviteler yaratma gibi düşünce ve adımlardan uzak dururlar; bunu da homojenlik ve monolitiklik adına yaptıklarına inanırlar. Daha geniş birliklere yöneldikleri takdirde de, ancak kendi eksenleri ve öncülükleri etrafında olması koşuluyla ve amacıyla buna yanaşırlar.

Sol parti açısından

Çoğumuzun bildiği bu hususları niçin tekrarladık?

Solun çıkış yapmasının toplumsal ve siyasal koşullar gereği her geçen gün daha da dayattığı, politik yelpazenin sol kanadının güçlü ve etkili bir merkezileşmeye ulaşması için çabaların sürdüğü, bu bakımdan ülkede muhalefet boşluğunun giderilmesi doğrultusunda sol partileşmenin gündemde olduğu bir ortamda yukarıda yazılı grupçuluk ve politik tek-bencilik eğilimlerinin hatırlanmasında yarar vardır.

Çünkü, solda sürmekte olan bu sağlıksızlık sol parti tartışmalarını ve çalışmalarını doğrudan etkilemektedir. Geniş sol güçleri kucaklayacak birleşik bir sol partinin kurulması çabalarında **bazı** çevreler tarafından bir takım grupsal hesaplar yapıldığı gözlenmektedir. Kimileri yasal planda sol partiye gitmeyi kendi grupsal denetimlerinde gerçekleştirmek isterlerken, kimileri de böyle bir kontrolü kuramayacaklarını bildiklerinden pasif tutumlarla, geciktirici politikalar ve oyalayıcı tartışmalarla süreci yavaşlatmaya çalışmaktadırlar.

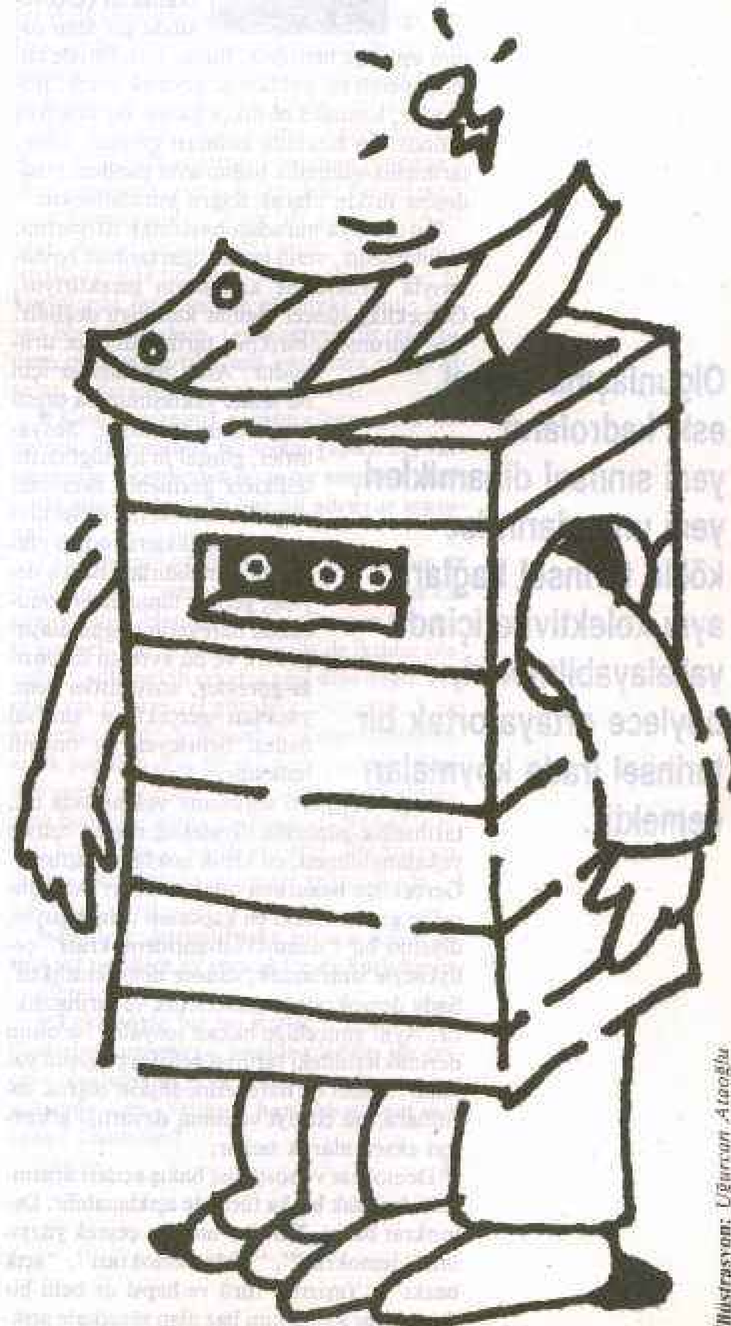
Solun birliğine ve birlikteliğine, merkezi ve birleşik bir gücün, etkin bir sol muhalefet odağının oluşumuna büyük bir katkı getirecek ve merkezileşme doğrultusunda bir kaldıraç rolü oynayacak olan legal sol partinin oluşturulması için grupsal hesapların aşılması şarttır. Başka bir deyişle, solda geçmişten beri süregelen en ciddi sağlıksızlığın sol partileşmeye düşen gölgesi, doğrudan doğruya birlik ve birliktelik sorunuyla ilgili olduğu için grupçulukların, küçük dükkâncılıkların üstüne gitmek gerekmektedir.

Gerçi hemen belirtelim ki, sosyal olayların ve onların gelişimlerinin sübjektif niyetlere bağlı kalamayacağı, toplumsal ivmelerin eninde sonunda sübjektiviteleri -konumuz özelinde küçük dükkâncı yaklaşımları- aşacağı bilimin bilinen bir gerçeğidir. Ama aslolan, bu süreci kendi haline bırakmamak, tam tersine hızlandırmaktır.

Sol partiyi gerçekleştirme çalışmalarının programatik bir yanı vardır, bir de solu kucaklayabilmesi, solda politize olmuş ileri emekçi yığınların özlem ve isteklerine yanıt verebilecek bir parti niteliği taşıyabilmesi ve buna uygun yöntemlerin uygulanması yanı vardır. Ama konu, ne grupçu güdülerle bitmez tükenmez tartışmalara boğulmalıdır, ne de "ben yaptım oldu" mantığıyla davranılmalıdır. Her iki karşıt tutum da sorunun özünü ve hayatiliğini kavramamış, ya da önemsememiş bir anlayışın sonucudur.

Sol parti çalışmalarını hem hızlandırmak, hem de bu çabaları sağlıklı zeminde yürütmek şarttır. Tekrar edelim: Bu konuda karşılaşılan ve daha da karşılaşılacak olan en ciddi engel bu yazının konusu olan grupsallıktır, küçük hesapçılıktır.

Soruna ancak bu olumsuzluğun aşılması açısından yaklaşıldığı ve yöntemler ona göre belirlendiği takdirde sonuç alıcı ve kalıcı adımlar atılabilir. Aksi halde, havanda su dövmek durumuna düşülür. Bu ise meydanın daha uzun süre burjuva partilerine kalması, kitlelerdeki karamsarlığın ve depolitizasyonun sürmesi, dolayısıyla politik solun daha bir müddet arkadan nal toplaması demektir. ■

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

SOL PARTİ: TARİHSELLİK VE GÜNCELLİK

Sosyalist hareketin gelişimi açısından bakıldığında, bugünkü güncelliğin özünü, yaşanması mutlaka gerekli bir "olgunlaşma" sürecinin görevleri oluşturmaktadır.

Legal sol parti önerisine yaklaşımda, sorunu salt yasal olanaklar çerçevesinde ele alan tutum aşılmışa benziyor. Bunu, kısa sürede alınan önemli bir yol olarak görmek gerek. Bugün ise, kanımca oldukça hassas bir noktaya gelindi. Bu noktada atılması gereken adım, tarihsellik-güncellik bağını aynı gündem maddesine ilişkin olarak doğru kurabilmektir.

Tartışmaya buradan başlamak istiyorum.

Bilimsellik, verili gerçekliğin tarihsel boyutlarıyla birlikte ele alınmasını gerektiriyor. Gerçeklik, güncel olgular katalogu değildir. Her durumda, birikmiş tarihselliklerin ürünüdür. Ama sosyalistler için bu temel yaklaşımın da ötesine geçmek gerekiyor. Sosyalistler, güncel'in içerdiği tarihsellikleri görmenin ötesinde, sosyalist hareketin gelişimini aynı tarihselliklerin odağı olarak ele almalıdırlar. Başka deyişle, geçmiş dinamikler sonucunda hareketin bugün ulaştığı evre ve bu evrenin dayattığı görevler, sosyalistler için, yaşanan gerçekliğin sınıfsal özünü belirleyen en önemli halkadır.

Olgunlaşma süreci, eski kadroların yeni sınıfsal dinamikleri, yeni unsurların ise köklü tarihsel bağları aynı kolektivite içinde yakalayabilmeleri, böylece ortaya ortak bir tarihsel irade koymaları demektir.

Legal sol parti sorununa yaklaşımda da, tarihsellik-güncellik diyalektiğinin bu özüyle yakalanabilmesi, en kritik noktayı oluşturur. Gerçekliğe bakarken odak noktayı salt güncel'in görünürdeki en kapsamlı çatışmasıyla, diyelim bir "demokrasi-antidemokrasi" çelişkisiyle sınırlamak, sadece demokratlıktır. Sade demokratlık, güncelcilik ve tarihsizliktir. Aynı güncelliğe bakan sosyalist ise onun derinliklerindeki tarihsel gelişim çizgisini yakalar. Kendi öz hareketine ilişkin olarak sorunlara, bu çizgiyi ve onun dayattığı görevleri eksen alarak bakar.

Demokrat ve sosyalist bakış açıları arasındaki farklılık başka türlü de açıklanabilir. Demokrat bakış, Türkiye'nin son çeyrek yüzyılını "demokrasi", "nisbi demokrasi", "açık baskı", "faşizm" türü ve hepsi de belli bir demokrasi kavramını baz alan süreçlerle açıklamaya çalışır. Burada, söz konusu kavramların içeriğini tartışmıyorum, yalnızca bir yaklaşım biçimini vurgulamaya çalışıyorum. Sosyalist bakış ise, aynı dönemi oldukça farklı bir mercekten değerlendirir. Sözgelimi, şöyle bir yaklaşım ortaya koyabilir: Önce, çeşitli sosyalizm modellerini, ham biçimleriyle ve yeni tanışılan kavramlar aracılığıyla tartışan 61-68 emekleme dönemi, sonra da daha dağınık ve kopuk süreçlerde, ulaşılan nihai modellerle uyumlu stratejilerin oluşturulmaya çalışıldığı 68-85 dönemi... İkincisi için, "gençlik dönemi" de denebilir.

Aradaki fark şöyle belirginleşiyor: Sade demokratın, yakın geçmişe, bir sosyalistin sınıflamalarıyla bakabilmesi mümkün değildir. Oysa bir sosyalist, yakaladığı ana tarihsel gelişim doğrultusunu ek takviyelerle netleştirmek için pekâlâ "demokrasi"yi baz alan kavramlara da başvurabilir. Bu, sosyalistin önce sosyalist sonra da onun ürünü olarak demokrat, demokratın ise yalnızca demokrat oluşunun metodolojik alana yansımasıdır.

Bütün bu söylenenlerden çıkarılabilecek bir sonuç da şu olsa gerek: Sosyalist hareketin gelişimi açısından bakıldığında, bugünkü güncelliğin özünü, yaşanması mutlaka gerekli bir "olgunlaşma" sürecinin görevleri oluşturmaktadır. Legal sol parti önerisi de, en başta, böyle bir sürece yapabileceği katkılarla anlam kazanmaktadır.

Bu, sol partinin önünde duran güncel demokrat görevlerin yok sayılması biçiminde anlaşılmamalıdır. Sosyalist hareketin gelişim sürecini temel aldığı için, salt bu nedenle, anti demokratik baskılara, sosyalistlere yönelik yasaklara, cezaevlerindeki durumlara, vb. duyarsız kalacak bir tipolojinin varolabileceğine hiç inanmıyorum. Sonra, güncel demokrat görevler o denli vurgulandı ki, böylesi bir malum'u tarif için yeni katkılara gerek kalmadı. Buna karşılık, temel eksen sayılması gereken sosyalist hareketin gelişimi sorunu ve bu süreçte kendini dayatan "olgunlaşma" evresi üzerinde yeterince durulduğu söylenemez. Oysa, bir sol partiyi gerekli kılan nesnellik asıl bu alanda yatmakta, çözüm bekleyen sorunlar da gene aynı alanda doğup büyümektedir.

Kısaca, bunlara değinmeye çalışacağım.

Tekil birey, çocukluğunu, gençliğini, olgunluğunu vb. kendisi olarak ve kendinde yaşar. Toplumsal-siyasal hareketler ise, kaçınılmaz biçimde, kendi gelişim evrelerini daha çok farklı kuşaklarla ve bu kuşaklara özgü yeni dinamiklerle yaşıyorlar. Gene de, özel olarak sosyalist hareket söz konusu olduğunda, bir yanda verimli bir teorik özün ve tarih bilincinin varlığı, öte yanda deneyimli kadroların etkinliği, kuşak farklılıklarına karşın, tarihsel bütünlük ve sürekliliği sağlayabiliyor.

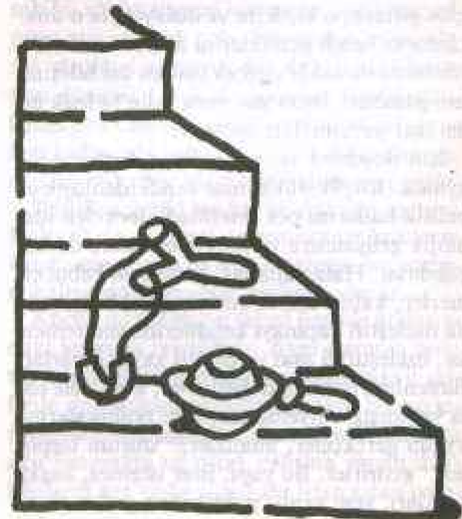
Tarihsel bütünlük ve süreklilik, Türkiye sosyalist hareketinin en önemli sorunudur. Köklü bir sorunudur. Emekleme ve çocukluk dönemleri artık geride kalmış bulunuyor. Gündemde, bir olgunlaşma dönemi var. Gerekli olanı aynı zamanda olanaklı kılan, deneyimli kadrolarla, genç, dinamik ve hepsinden önemlisi bir soysuzlaşma döneminde bile tercihini sosyalizmden yana yapmış unsurların toplumumuzdaki varlığıdır.

Bu, önemli bir potansiyeldir.

Örgütsel yapı, sözü edilen unsurların varlığında ifade bulan nesnel potansiyeli kolektif öznel güce dönüştürecek mekanizmadır. Böyle bir mekanizmanın şu ya da bu biçimde devreye sokulamaması durumunda, genç ve dinamik unsurlar inkârcılığa, daha eski kadrolar ise fosilleşmeye itileceklerdir. Bu Türkiye sosyalist hareketinde hakkı yeterince verilmeyen, çok ciddi bir tehlikedir. Nüveleri, daha bugünden görülebilmektedir.

En açık biçimiyle söylenebilir: Olgunlaşma süreci, eski kadroların yeni sınıfsal dinamikleri, yeni unsurların ise köklü tarihsel bağları aynı kolektivite içinde yakalayabilmeleri, böylece ortaya ortak bir tarihsel irade koymaları demektir. Legal sol partinin temel işlevini burada görüyorum. Sosyalist hareket, emekleme döneminde her şeye karşın bir ana eksene, TİP'e sahipti. Gençlik dönemi, böyle bir ana eksene tanık olmadı. Yeni bir legal sol parti, karşısında alınan tutum ne olursa olsun, olgunlaşma döneminin ana ekseni işlevini görebilecektir.

Sol parti, bir "başlangıç" değil, bir devam olacaktır. ■

Çağatay Anadol

Avukat Gülçin Çaylıgil:

SOSYALİST PARTİNİN ZAMANIDIR!

Oy vermeyi bir görev kabul ediyorum. Kime oy vereceğim? 141, 142, 163'ü kaldıracak diye Ecevit'e oy verdim geçmişte. Elim kırılaydı da vermeseydim. 88'de kendi alternatifimiz olmalı.

▲**Çaylıgil.** *"Kanunsuz suç olmayacağı, bu yolla insanlar cezalandırılamayacağı, hukuk adına böyle bir yasak olamayacağı için kaldırılsın diyorum. Oyum evet olacak."*

Gülçin Çaylıgil, tanınmış bir hukukçumuz. 1962'den 12 Mart 1971 rejimince kapatılıncaya kadar Türkiye İşçi Partisi'nin üyesiydi. İbrahim Güzelce döneminde Basın-İş Sendikası'nda çalıştı. Halen Cumhuriyet Gazetesi'nin avukatlığını yapıyor. 12 Eylül davalarında 141-142 ve 146'ncı maddeleri ihlal ettiği iddia edilen insanları savundu. Eğer iktidar Barış-3 davasını açmaktan vazgeçmeseydi sanık iskemlesine oturacak ve bu kez kendini savunacaktı.

▶**Gülçin Hanım, pat diye sorayım, sosyal demokrasinin solunda yasal bir alternatif oluşturmanın zamanıdır diyor musunuz?**

Başka yerlerde de söyledim, zamanı değildir diye bir şey tanımıyorum; her zaman, zamanıdır. Yapamadığımız zaman, zamanı gelmez. Elbette bir sosyalist parti kurulmalıdır ve bunun zamanıdır ve böyle bir potansiyel de vardır. Benim anlamadığım ve kızdığım en azından genel çizgilerde niçin birleşilemiyor. Ben siyasetçi değilim ama, birçok ayrıntıya rağmen, genel hatlarda birleşilebilir diye düşünüyorum. Dergilerde yer alan görüşlerle ilgilendim, ancak bu görüşler arasında bir fark göremiyorum. Ya benim bilmezliğim ve cehaletimden ileri geliyor ya da meramlarını iyi anlatamıyorlar, açık değiller. Yani bir sosyalist parti dünyanın her yerinde kuruluyor da Türkiye'de niçin kurulamıyor? Şöyle düşünüyorum, Türkiye'de sosyalist partiler kuruluyor, bir tuzak gibi kuruluyor ve on sene sonra topluyorlar. Yani sosyalizm Türkiye'de yasak değil de tuzak gibi. Böyle bir çekinme var insanlarda, buradan mı geliyor bilemiyorum. Bugün bir komünist partisi kuramazsınız ama sosyalist parti kurabilirsiniz; bunun örneklerini yaşadık. Sonuç olarak, kurulamaz diye bir şey tanımıyorum. Ben oy vermeyi bir görev kabul ediyorum. E, kime oy vereceğim? Herhalde bir sağ partiye değil... Yani kötünün iyisidir diye... Nitekim şunu söyledim, Ecevit'e oy verdik; anti-demokratik yasaları en başta da 141, 142 ve 163'ü kaldıracaktı. Bunu seçim konuşmalarında açık seçik söyledi, ama programına koymadı.. Her zaman derim ki, bir İşçi Parti'li kadın olarak, Ecevit'e oy verdim, sosyal demokrat bir partiye oy verdim, elim kırılsaydı da vermeseydim. Bizleri böylesine bir düş kırıklığına uğrattı.

Hep bu kuşkumuz var. Şu anda ben SHP'yi bir hukukçu olarak niye destekliyorum? Cezaevi koşulları, insan hakları... yani biz dönüp dolaşıp insan haklarına geliyoruz gene. Hangi parti bu vaadinde samimi görünüyorsa, böyle bir samimiyet DYP ve ANAP'tan beklenemeyeceğine ve bir sosyalist partimiz de olmadığına göre, SHP'ye oy vereceğim, destekleyeceğim diyorum; benim düşüncem bu.

Bugün bir sosyalist parti olsaydı muhakkak ki ona oy verirdim. Yalnız şunu da eklemek istiyorum, ben bu iç çekişmeyi filan bir yana bırakıyorum. Eskimiş liderlerin dışında -Türkiye'de ekonomistiyle, siyasetçisiyle, parti yöneticisi konumundaki insanlarla önemli bir kadro olduğuna ve daha da olacağına inanıyorum- bir parti oluşturulabilir... Ve tabii gene neden birleşme yok, bu konuyu da üzülerek seyrediyorum.

▶**Böyle bir partinin kurulması birleşmeye de hizmet edebilir, ya da şöyle desem, birleşmeye hizmet ederse güçlü bir parti ortaya çıkarılabilir önümüzdeki dönemde...**

Yani hele bir parti kurulsun. Tek başına da götürebilir. Şu fraksiyonu alsın, bunu almasın, bilemiyorum. Bunlar ortaya çıkaracakları programa bağlı konular. Bir sosyalist parti kurulur, programı açık seçik belli olur ve ille şununla birleşmiştir, bununla birleşmemiştir diye bir düşüncem yok. Bir sosyalist partinin programını beğenirseniz girersiniz, ama TSİP katılmıyor, eski İşçi Partililer katılmıyor o halde ben girmiyorum diye bir düşüncem yok. Yani hele bir kurulsun sosyalist parti.

▶**Bir de şunu sormak istiyorum: Bu sosyalist parti konusunda yapılan tartışmalarda birbirinden farklı iki politika belirir gibi oldu. Biri, bu partinin mutlaka sosyal demokrasiden farkını, sosyalizmi savunmak ve sosyalizmi hedeflemekle, göstermesi gerektiğiydi. Diğer eğilimde ise partinin esas olarak demokrasi güçlerini bir araya getirmesi, bir demokratik blok oluşturulması düşüncesi egemen.**

İlk görüşten yanayım ben. Çok açık ve net olarak pprogramını ortaya koyacak... Yani çaresizlik sonucu sosyal demokrat bir partiye oy vermek başka şey, sosyalizmi savunmak başka şey. Bu ileride bazı ayrılmalara yol açacak bir şey. Ben ilk görüşten yanayım. Bir parti sosyalist partiyse açıkça sosyalist ilkeleri ortaya koyarak savunmalı ve öylece yol almalı.

▶**6 Eylül'de bir referandum yapılacak solun büyük kesimi de referanduma katılıp "evet" demek yanlısı. Ancak solun bazı kesimlerinde ise katılmama ve boykot etme eğilimleri hakim. Sizin görüşünüz nedir bu konuda?**

Ben boykottan yana değilim, gene hukukçu yanım ağır bastığı için. Anayasa'ya da "hayır" dedim ben. Ben tüm yasaklara karşıyım. Yani Demirel, Ecevit yeniden siyasete girsin diye değil. Kanunsuz suç olmayacağı, bu yolla insanlar cezalandırılamayacağı, hukuk adına böyle bir yasak olamayacağı için kaldırılsın diyorum. Hatta ben daha önce referandumdan yanaydım. Çünkü referandum halka saygıdır, halkoyuna başvurmaktır. Ama bir yanda yalnız bir partinin propagandası yapılacak, bu koşullardaki bir referandum komik tabii... Yani her yerde ANAP'lılar "hayır"larını söylüyorlar, televizyonda istedikleri gibi propaganda yapabiliyorlar; bu koşullarda referandum elbetteki yanlış işleyen bir referandum. Oysa gerçek bir referandum olsa ve partiler eşit koşullara sahip olsalar, referanduma karşı değilim.

▶**Gene alternatif yaratma konusuna dönersek, 88 sonunda bir seçim yapılacağı varsayımıyla seçimlerden önce bir sosyalist alternatif oluşturulmasını önemli görüyor musunuz?**

Tabii önemli görüyorum. Çünkü demin de dediğim gibi "zamanı değil" düşüncesine katılmıyorum. Hemen kurulup hemen harekete geçmeli. Bir deneme olur ille de iktidar olacağız, milletvekili çıkaracağız diye değil. Hiç olmazsa potansiyel güç denenmiş olur. Yani bu seçim geçsin de gelecek seçimlere kadar hazırlık yapalım diye bir düşünce yanlıştır. Şimdi kurulur bu parti. Bu seçimlerde oy almaz, ama belli olur nedir, ne değildir. Ne kadar erken kurulursa o kadar iyi olur, düşüncesindeyim. Bir sonraki seçimlere gelindiğinde 7-8 yıllık bir parti olur en azından.

▶**Böylece alternatifsizlik sonucu sosyal demokrat partilere oy vermekten de kurtulunur.**

Elbette...

▶**Peki böyle bir sol partinin program ve ilkelerini tartışmaya, benimsediğiniz bir çerçeve oluştuğu taktirde bunun kuruluşuna her anlamda omuz vermeye hazır hissediyor musunuz kendinizi?**

Elbette... ■

12 Hasan Bora

İNSAN YETİŞTİRMEK

Okul ve öğretmen sayısının toplum gereksinmesinin çok gerisinde seyretmesi bir yana, insan üretecek eğitimcilerin maddi ve ruhsal yıkımı durdurulamıyor.

Yabancı dille eğitim yapılan okulların giriş sınavlarına hazırlanan ilkokul son sınıf öğrencisi 30 çocuk üzerinde bir araştırma yapılmış. Tümü de "orta direk" ailelerin çocukları olan bu öğrenciler sınavlar için kurslara gidiyorlar. Çocukların araştırma kapsamında yer alan bir ankete verdikleri yanıtlar şu görünümü çiziyor:

"Anket sonuçlarına göre, deneklerin hepsi kursların yararına inanıyor. Çoğunluğu resmi kursları izliyor. Haftalık toplam kurs saatleri konusunda ise kesin bir bilgileri yok. Yalnızca kursa giriş ve çıkış saatlerini biliyorlar... Anne babaların sadece yüzde 23'ü meslek seçimini çocuklarına bırakıyor. Deneklerin yüzde 30'unda tik, yüzde 7'sinde konuşma bozukluğu, yüzde 3'ünde gece işemeleri görülüyor. Tiklerin çoğu, tırnak yeme, kalem ısırma, parmak emme biçiminde... Öğrencilerin okul başarısı kurslar nedeni ile son sınıfta düşüyor.

"Ve giriş sınavlarının sonunda 90 öğrenciden altısının başarılı olduğu görülüyor."

Kaba bir matematik oran, bu sınavlarda başarı gösterme yüzdesinin, ruhsal rahatsızlıkların belirme yüzdesinden çok daha düşük olduğunu ortaya koyuyor. Ailelerinin zaten düşük olan geçim düzeyini zorlayarak, çeşitli vitaminlerle, takviye kurslar ve yardımcı öğretmenlerle yetiştirilmeye çalışılan 84 çocuğun hiç şansı yok... Öğrenci velileri bu ümitsiz durumun bilincinde değiller mi?

Öte yandan, bu yıl, toplamı 92'ye ulaşan yerli ve yabancı paralı okulların sınavını kazanıp da, okul ücretlerinin yüksek oluşu nedeniyle kayıt yaptırmaktan vazgeçen öğrenci sayısı, toplam kontenjanın yüzde 53.9'unu oluşturuyor; başka bir deyişle, sınavları kazananların yarıdan fazlası kayıt yaptıramıyor. Bu öğrencilerin velileri yetkililere dilekçeyle başvurarak yardım isteğinde bulunuyorlar. Yıllık tutarı 1,5 milyon lirayı bulan öğrenim gideri, aileleri kara kara düşündüredursun, milli eğitimin bir sorumlusu "esas sorun"u şöyle belirliyor: "Biz hangi birisinin derdine deva olalım? Esas sorun, cebini yoklamadan, çocuğuna özel okul tercihi yaptırtanlardan kaynaklanıyor."

Paralı okullara kayıt yaptıramayan 8.492 öğrenci velisinin "cebini yoklamadan" önce düşündüğü başka bir sorunu olsa gerek. Çalışanlar için, çocuklarının geleceğini güvenceye almak daha önemli bir gereksinim oluyor. Nitelikli bir eğitimin, nitelikli ve dolayısıyla yüksek gelir sağlayıcı bir emek gücü oluşturduğunun bilincindeler... En doğal gereksinimlerini kısarak insan yetiştirmeye çalışıyorlar. Uygarlığın bugünkü konumuna, saltık bir bilimsellik anlayışıyla ulaştığı kolayca söylenemez. Bilim ve sanatı besleyen asıl damar, insanın, doğayla savaşımı yoluyla arılaşan bilinçli pratiğidir. Temelinde insanın soyunu sürdürme güdüsü yatar. İnsan beyninin gelişimini olgunlaştıran el ve bilinç diyalektiği, doğaya egemen olma hazzının sanatsal ürünleri, üretime ilişkin bilgilerin gelecek kuşaklara aktarılması "eğitim" olgusunun kökenini ele verici nitelikler taşır. Üretimin ortaklaşa yapıldığı ilkel toplumda nicelik ve nitelikçe büyüyen bilginin işbölümünü zorunlu kılması da kaçınılmazlaşıyordu. İşbölümü ise en yüksek düzeyine manüfaktürde ulaştı. Artı değerin gündeme gelişi, üretim araçlarının da sahibi olan kesimi "eğitim" gibi birçok toplumsal işlevi kendi erkiyle biçimlendirmesine doğru yönlendirdi.

Paralı okulların ve dershanelerin ücretlerine yüzde 200'ü aşan zamlar yapması, yoksullaşan öğretmenlerin dershanelerde çalışmak için okullardaki "eğitim" görevlerini terketmeleri bir yana, ülkemizde bu tür olanakları düşünemeyecek geçim düzeyindeki ailelerin gençleri ne durumda? Gelecekte Türkiye'nin insan gücünü oluşturacak genç yığınlar nasıl bir "eğitim" sürecinden geçiriliyorlar? Yanıtlar, her gün yaşadığımız somut olaylarda saklı...

"Nereye payidar nereye?.."

Ülkemizde, 1960'lı yıllarda bir ilkokulda okuyan ortalama öğrenci sayısı 83 kişiyken bu sayı, günümüzde 135 öğrenciye çıkmış durumda. Yine aynı yıllarda, lise başına 386 öğrenci düşerken bugün 489 öğrenci, sıraları sıkışarak paylaşıyor. Son beş öğretim yılı içinde toplam 3459 ilkokul ve 116 yeni lise binası hizmete girdi. Oysa her yıl ortalama 1600 cami ve bir o kadar da Kur'an kursu açılıyor. Sonuçta, meslek liseleri de (imam hatip liseleri dahil) içinde olmak üzere, ilk ve ortaöğretim amacıyla kullanılan 58.455 okulumuz ve 60.161 camimiz var. Camilerin 45.024'ü Cumhuriyet'in ilanından sonra yapılmış. Laik bir ülke olmanın yararı bu olsa gerek, daha bir Müslüman yaşamak...

TÜRKİYE'DEKİ OKUL SAYISI

İlkokul	49.200
Ortaokul	5.116
Lise	1.396
Anadolu Lisesi	103
Fen Lisesi	6
Endüstri Meslek Lisesi	342
Teknik Liseler	104
Anadolu Teknik Liseleri	6
Kız Meslek Liseleri	276
Anadolu Kız Meslek Lisesi	4
Kız Teknik Lisesi	2
Pratik Kız Sanat Okulu	467
Uygulamalı Ana Okulu	311
Olgunlaşma Enstitüsü	6
Ticaret Lisesi	202
Anadolu Ticaret Lisesi	13
Otelcilik Turizm Meslek Lisesi	6
Sekreterlik Meslek Lisesi	4
İmam Hatip Liseleri	376
Öğretmen Lisesi	29
Özel Öğretim Kurumları	486
Toplam ilk ve ortaöğretim kurumu sayısı	**58.455**

Milli Eğitim Bakanlığı 1986-1987 öğretim yılı verileri

Okul ve öğretmen sayısının toplum gereksinmesinin çok gerisinde seyretmesi bir yana, eğitim işlevini yerine getirmekle görevli, özcesi, insan üretecek eğitimcilerin maddi ve ruhsal yıkımı durdurulamıyor. Öğretmeni "yüce bir varlık" olarak değerlendiren anlayış, onları insani özelliklerinden de soyutluyor. Öyle olmalı; "yüce varlık" yemez, içmez, nesnesi tartışmalı bir ülkü için durmadan savaşır. Memur katsayısı nedir ki bir öğretmen için: tek dişi kalmış canavar!..

Öğretmenin örgütsüzleştirildiği, çağdaş bilimin ve evrensel kültürün ürünlerine sırt dönüldüğü bir ortamda, değil öğrenci yetiştirmek, kendisini bile olumlu anlamda üretemeyen eğitimci kitlesi arasından ayrık otları gibi lumpen ya da uygitsin anlayışlı memurların türemesi olağandır. Eğer, günümüzde, "karateci din öğretmeni" tipi söz konusuysa, üstelik bu öğretmen, milli bünye'ye uygun bir eğitim yaklaşımıyla öğrencisini dövüyorsa, bu olguyu Türk-İslam Sentezi'nin acı bir şakası olarak değerlendirmeli. Arif bir maarif bakanının da söylediği gibi, "öğrenciler olmasa, okullar ne güzel yönetilir..."

Türk-İslam Sentezi, sağın ideoloji yaratmaktaki hünerini mi gösterir, yoksa kültürel üstyapısını üretme girişimindeki acizliğini mi?.. Bu sorunların yanıtlarını toplumbilimcilere bırakalım, eğitim sürecimizde sağa kayışın sağlı sollu yalpalarla nasıl geliştiğini görelim.

Gordion düğümü...

Cumhuriyet ideolojisinin her dem taze olduğu yıllarda ilkokulların yalnızca, dördüncü ve beşinci sınıflarında okutulan dinbilgisi dersi, 1982 Anayasası ile ortaöğretimde zorunlu kılındı. Bu gelişmenin bir anlamı olmalı. Ayrıca, 1940'lı yıllarda lise öğrencilerinin felsefe metinlerini kaynaklarından izleyebilmeleri amacıyla, haftada beş saat Latince dersi görmelerinden, felsefenin adım adım işlevsizleştirilmesine ve sonunda mantık dersiyle birlikte zorunlu olmaktan çıkarılmasına değin geldik. Liselere "eski yazı" dersi konması önerisi, sayıları hızla artan imam hatip lisesi mezunlarına önemli bir "istihdam" alanı sağlayabilirdi. Olmadı, vuslat başka bir bahara kaldı. Batıcılık'la yola çıkılarak Doğu'ya varılması, elbette hüzün verici, oysa, doğu cephesinde yeni bir şey yok... "Ahlak" dersinin liselerde zorunlu olarak okutulması, 1974'te, Ecevit hükümetinin Milli Eğitim Bakanı Mustafa Üstündağ'a 'kısmet' olmuştu. Sosyal demokrat hükümet döneminde, konuya "vakıf" olanların azlığı nedeniyle bu ders genellikle, Türkçe ve edebiyat öğretmenleri tarafından veriliyordu. Bugün, ahlak bilgisi, din dersinin içinde ve İslami eğitim görmüş öğretmenlerce okutuluyor. Öte yandan başka bir gelişme, ilk ve ortaöğretim kurumlarına kitap satma becerisini gösterenlerle ilgili... Gazetelerden birinde şöyle bir haber spotu okuyoruz, "Okul kütüphanelerine alınan kitapların büyük bir kısmı Nurcular, Nakşibendiler ve Kadiriler'in görüşlerini yansıtıyor. Dini yayınevlerinin devlet eliyle zengin edildiği belirtilirken, yayınevlerinin Milli Eğitim'deki bazı bürokratlara çengel atıp, kitapların okullara girmesi sağlanıyor." Haberde, okul kütüphanelerine alınan 263 milyon liralık kitabın 100 milyonluk bölümünün dini yayınlar olduğu belirtiliyor.

Seçenekleri yok, seçeneğimiz var...

Nedenleriyle sonuçları apaçık ortada olan beyinleri köreltici bu kuşatmaya karşı önerilen alternatif lise, ya da, uzman yetiştirme eğitimi ne ölçüde bilimsel bir görüştür? Tek yönlü bir eğitim süzgecinden geçenlerin, örneğin, bir sağlık lisesini bitiren sağlık memurunun işkence seanslarında görev almamasının ya da güzel sanatları bitiren bir "ressam"ın duvar boyacısı olmamasının toplumsal güvenceleri nelerdir?

Uygarlığın tüm nimetleri, tek tek her bireyin emek gücüyle elde edildi. "Sermayenin gelişmesi (bile), genel toplumsal bilginin ne ölçüde bir üretim gücü olduğunu ve böylece, toplumsal yaşam süreci koşullarının sadece bilgi biçiminde değil, toplumsal yaşam sürecinin doğrudan araçları olarak da ne ölçüde üretildiklerini gösteriyor."

Ülke kaynaklarının toplum yararına yönlendirilmesi, tüm bireylerin üretim araçları üzerinde söz ve karar sahibi olmasıyla olanaklıdır. Toplum gereksinimlerini öne alan eğitim ve öğretim anlayışı, "mahdan ziyade yere yakın" gerçekleri içerir.

İnsan düşüncesinin, fiziki varlığının, beceri ve yeteneklerinin geliştirilmesini amaçlayan bir eğitim tasarımı, insanlaşmanın doğal anlamına yönelik sürecin yalnızca küçük bir parçasını oluşturuyor. Sürecin kendisi ise, nicelikçe öğelerinin toplamı, nitelikçe öğelerinin zenginliğiyle daha bir anlamlıdır. Eğitimcilerin savaşımı, tam bu dönemeç noktasında insanlık gündemini aydınlatıyor. Yeni insana giden yolda köprüleri kurmak, insanın yabancılaşmasına son vermek eğitimcilerin ereği olmalıdır. ■

Gençlerin kültür düzeyi neden düşük?

Milli Eğitim Bakanlığı'nca yapılan bir anket gençlerin kültür düzeylerinin çok düşük olduğunu ortaya koydu. 12-24 yaş grubu içinde bulunan gençlerden yüzde 37,1'lik kesim hiç kitap okumuyor. Buna karşılık 18,9'luk bir grup polisiye ve macera türü kitap okurken, 19.1'lik bir dilim sosyal içerikli kitaplar okuyor. Bu arada televizyon izlemeyenlerin oranı yüzde 16,1 olarak belirlendi. Televizyon izleyicilerinin yalnızca yüzde 3,6'lık bir bölümü haberler ve haber programlarına ilgi gösteriyor... Eğitici, sanatsal, belgesel programlar ile tiyatro izleyicisi ise yüzde 8,1'de kalıyor.

Öğrencilerinin kültürlerini bir nebze olsun artırmak isteyen bir öğretmene ceza verilirse sonucun bu olması doğal değil mi?

Boş derste türkü dinlettiği için görevden alındı

34 yıllık öğretmene Ruhi Su cezası

Rükzan Günaysu - 34 yıllık emeğin ödülü görevden alınmak.

***61** yaşındaki Robert Lisesi edebiyat öğretmeni Rükzan Günaysu, boş derste öğrencilerine Ruhi Su'nun söylediği Karacaoğlan ve Yunus Emre türküleri dinlettiği gerekçesiyle Milli Eğitim Bakanlığı tarafından görevden alındı.*

Bırakın öğrenciyi, düşünsün

Bugün genel olarak ortaöğretimde bir branşlaşmadan bahsedebiliriz. Yeni öğrenci eğilimlerine göre branşlaşma var, daha doğrusu bir kolaylaştırma... Oysa bu kolaylaştırma matematik öğretmeyi kolaylaştırma değil, öğretmenin elinden öğrenciyi kurtarma doğrultusunda bir eğilim. Aslında bu öğretmeni bile karşısına alan politik bir karar. Örneğin, telafi sınavlarına üç defa giren bir öğrenci, sonunda şu veya bu şekilde dersten kurtarılıyor. Matematik, düşünmeyi öğrenmenin bir aracı olmak durumundayken, engeli olma durumunda görülüyor. Diğer bir görünüm de, test soruları çözme yeteneği adı altında, sayısız formüllere indirgenmiş bir duruma gelen matematik dersi. Bu sadece öğrencinin yeğlediği bir nitelik değil tabii, öğretmenin de yeğlediği bir durum. Yani, nedenini öğretmek yerine, formülleri sıralamak daha kolaycı bir yaklaşım. Oysa bu eğilim, eğitimde süreklilik anlayışını da aksatıyor. Öğretmen de bu sistem içerisinde daha yaratıcı bir öğrenci kitlesi oluşturamıyor. Öyle ki, "10"luk bir öğrenci bile, insanı hayrete düşürürcesine, bazı basit sorulara yanıt bulamıyor. Dahası, öğrenci o anda bilemiyorsa, bulmaya da yönelmiyor, yanıtın söylenmesini bekliyor. Bir sınıfı konunun işlenmesi doğrultusunda bir potansiyele dönüştürmeye çalışıyorsun, yani sınıfta birlikte problem çözmeye çalışıyorsun bu mümkün olmuyor. Sınıfa ezberletmek istediğini kolaylaştıran bir birliktelik ile ders yapmaya kalktığında da, öğrenci adeta tekmil için "hazır ol"a geçiyor.

Ayrıca eğitimde hocaların epistomolojik yaklaşımlardan yoksun oluşları, öğrenci eğilimlerini yanlış değerlendirmeye götürüyor. Konunun kavranılmasına yetecek sayıda problem çözümünden öğrenci yoksun bırakılıyor. Tipik bir örnek, logaritma konusunda ancak on onbeş problemin çözümüyle yetiniliyor. Aslında öğrencinin gereksinimi en az elli altmış problemdir. Ayrıca "zeki öğrenci başarır" anlayışı haksız bir yaklaşımdır. Yani kalıpçı olan bu yaklaşım, öğrenmeyi ve öğrenci kabilimini zorlaştırıp, giderek olanaksızlaştırıyor.

Oysa bir beden eğitimi dersi nasıl fiziksel gelişimi amaçlıyorsa, bir resim dersi nasıl el yeteneğini geliştiriyorsa, bir matematik dersi de düşünme yeteneğini geliştiren içeriğe kavuşturulmalı. Matematiğin salt formüllere indirgenmesi müfredatı ağırlaştırıyor. Bunun değişmesi lazım. Örneğin formüllerin üretimi çözülecek problemler bölümünde yer alabilir. Böylece konunun özü kavranıldığında sonsuz sayıda formüle, öğrenci kendisi gidebilir. Örneğin, trigonometride, 100'ü aşkın formül verilmektedir. Oysa bu 100 formüllü trigonometrinin temel tanımları benimsenip, kavrandığında da süratle üretilebilir. Bu formüller öğrencinin karşısına çıkarılmamalıdır. Ders esnasında öğrenci düşünmeye zorlanmalı, öğrenciye problem çözme yeteneği kazandırılmalıdır. Bu Batı'da da böyledir. Yani önce, bırakın öğrenciyi satranç öğrensin, sonra açılış, oyun ortası ve oyun sonu analizlerine girsin. ■

Ercüment Erdoğan ***Darüşşafaka Lisesi Matematik Öğretmeni***

 Reha İsvan

NASIL BİR İNSAN?

Hedef sevgiye dayalı eğitim olmalı; oysa bugün ülkemizde korkuya dayalı eğitim geçerli.

Olağanüstü bir rastlantı! Telefon çaldığında, evin bir köşesinde oturmuş sıcak bir öğleden sonrasının sessizliğinde kendi kendimle tartışıyordum. Evlatlarımızı özenle yetiştirmeğe çalışırken hiç kuşku duymamış olduğum bir konuda, ana baba olarak hata mı etmiştik yoksa? Kendi değer ölçülerimizi, belki de abartılı sorumluluk duygumuzu, en iyiyi arama tutkumuzu onlara aşılamakla onları uyumsuzluğa, bunalıma, bir anlamda mutsuzluğa mı hazırlamıştık acaba diye soruyordum kendi kendime..

Yaşamımızı düzenlerken, ereklerimizi seçerken, çocuklarımız için, kendimiz için seçtiğimiz hedeflerin ülkemizin içinden geçtiği sürecin gerçeklerine, koşullarına uymaması, verileriyle bir türlü çakışmaması bizim kusurumuz hatta suçumuz olabilir miydi?

İşte tam o anda çalan telefondaki ses: "Nasıl bir insan hedeflenmeli? Nasıl bir insan yetişiyor?" sorusuna benden yanıt bekliyordu.

Benden eğitimci olarak bir değerlendirme bekleniyordu.. Tam da ana olarak bu konuda kendimle sessiz tartışırken!

"Nasıl bir insan hedeflenmeli?"

"Nasıl bir insan yetişiyor?"

Eğitime düzenin değer ölçüleri yansır. Devlet nasıl bir düzenin devletiyse, o düzen için gerekli olan bireyleri yetiştirmeyi amaçlar.

Tek cümle ile özetlemek gerekirse, hedef **sevgiye dayalı eğitim** olmalı, oysa uzun bir süredir ve bugün için ülkemizde **korkuya dayalı eğitim** geçerli.

Neden **korkuya dayalı eğitim** geçerli?

Çünkü yürürlükteki anayasanın içeriği **korkuyla koşullandırma eğitimi**'ne temel teşkil ediyor da ondan.

"Unutmamak gerekir ki, haksızlık, adaletsizlik, sömürü ve baskı ancak korku üzerine inşa edilebilmekte, eşitsizlik ancak **korku**'ya dayanarak egemenliğini sürdürebilmektedir. (..) Sistemden, sistemin değerler bütününden kaynaklandığı için korku (..) meşrulaştırılmakta, korkak yüceltilmektedir. Kanserli hücrelerin sağlıklı hücreleri yemesi gibi, insani bir duygu olan korku da giderek, duyguların en insanilerini köreltir, haksızlığa karşı çıkma, direnme, vefa, sevgi, özveri, dürüstlük, coşku, onur gibi duyguları yok eder."*

Militarizmin çok eskilerden beri süregelen çizgisi çağımızda bazı sistemlere yansıyor. Otoriter sistemlerde ve militarist çizgiler içeren anayasalarda korkuyla koşullandırma temel ögeyi oluşturuyor. Otoriter sistemler için zora dayalı bir eğitim şart.

Korkuyu, yaptırımı, baskıyı esas alan bir eğitim sisteminin desteği olarak kullanılmış ve kullanılagelen en etkili bir araç da din sömürüsü, irtica..

Sevgiye dayalı, barışa, eşitliğe dönük bir eğitim olmalıydı erek.

Oysa savaş hayranlığı, fetih tutkusu, soy üstünlüğü öğretileri yer alıyor ders kitaplarında. Tarihi, yurtseverliği, edebiyatı, dini kana bulanmış, döğüş tutkusu aşılayıcı bir "hamaset" kültürü mayalanıyor körpe dimağlara. Özgürlükçü, laik eğitimin yerini kaderci din eğitimi alıyor.

Eğitime düzenlerin değer ölçüleri yansımıştır. Yani eğitim, bireyi devlet için yetiştirmiştir. Devlet ise hangi zihniyetin egemen olduğu düzeni temsil ediyorsa, o düzenin gereksinim duyduğu bireyi yetiştirir.

Eğitim, insanlığın yararına, barışa, özgürlüğe, insan haklarına mı yönlendirilecek? Yoksa, egemenlik hırsının hizmetinde görevlendirilmek üzere, bencil çıkar ve daha çok kazanç, ayrıcalıklar, ayırımlar, üstünlük tutkusu doğrultusuna mı yöneltilecek?

Eğitimin hedefleri, üretkenliğe, özgünlüğe, yardımlaşmaya, hoşgörüye, barışa, yapıcılığa, çok boyutluluğa dönük, özgürlüğe açık olacak yerde, kavgaya, yıkıcı rekabete, taklitçiliğe, tekdüzeliğe, bencilliğe, acımasızlığa, zorbalığa, bağnazlığa dönük olarak, "köşeyi dönme", her ne pahasına olursa olsun "iş bitiricilik" doğrultusunda mı ayarlanacak?

Bunu tayin edecek olan sistemin felsefesi, ekonominin niteliği, yönetim biçimidir.

Cumhuriyet'in ilanından başlayarak, 1940'lı yılların başlarına dek, bazı başarılı denemelere rastlamak olası ise de, eğitim sistemimiz, ne yazık ki, o gün bu gündür, ülkemizin geleceği için güvence teşkil eden, gençlerimize umut ve güven veren, tüm insanlarımıza yararlı olacak bir eğitim sistemine kavuşturulamamıştır.

Yönetim sistemindeki ilerlemelere ve gerilemelere denk düşen, hatta ("kimin gemisine binersek onun düdüğünü çaldığımız" için) dış politikamızdaki kararsız çalkantılara, iç politikadaki dalgalanmalara, demokrasiye yersiz müdahalelere koşut olarak, eğitim sistemimiz de, çıkmaz yolları bir bir deneme kararlılığı ile bocalayıp durmuştur.

Eğitim kurumlarındaki uygulamaların çoğu eğitim kavramıyla bağdaşmaz, yürürlükte olan, eğitimin mantığına tümüyle ters, eğitim sözcüğünün anlamına uymayan yöntemlerdir.

Bu neden böyle? Çünkü devlet nasıl bir düzenin devletiyse, o düzen için gerekli olan bireyleri yetiştirmeyi amaçlar demiştik. Cezaya, zora dayalı baskı sistemlerinin alışkanlıkları, izleri, demokrasi özentisine karşın korkuya koşullandırma amacı güden anayasalar, yasalar yürürlükteyse, bu doğaldır.

Korkuyla koşullandırmayı esas alan eğitim insanı ya sindirir, edilgin, bağnaz kılar, ya acımasız, saldırgan, zorba yapar. Bu tür eğitim kişileri muhbirliğe, satılmışlığa, üçkâğıtçılığa, işkenceciliğe, umursamazlığa özendirir.

Bizim eğitim kurumlarımızda, kendine ve insanlara güvenen, gerçeğe dönük, güzeli duyan, adalet duygusu gelişmiş, dirençli, onurlu, etkin, araştırıcı, tartışmaya yatkın, bilinçli öğrenciler makbul sayılmaz. Böylelerini eleyip, ayıklamak için geliştirmiş olduğumuz akıl almaz kural ve yöntemler vardır ve geçerlidir.

Hiç unutmam, büyük oğlumuz onuncu sınıfta okuyordu, ders yılının başlarında bir gün kâğıt gibi bembeyaz bir yüzle döndü okuldan. Yemek filan yiyemedi. Üsteledik, anlattı:

Okulda, matematik öğretmeni sınıfa giriyor, kürsüye yönelmişken sertçe geri dönüyor, oğlumun yanında oturan delikanlıyı çekip sıradan alıyor, tekme ve yumrukla dövüyor. Öğrenci, "Ne yaptım hocam?" diye inledikçe daha zorlu tekme yiyor.. Saldırı başladığı gibi birden sona eriyor ve öğretmen başlıyor ders anlatmaya. Ne dayağı yiyen, ne oğlum ne öbür öğrenciler anlıyor dayağın nedenini...

Ertesi yıl ben de aynı lisede ders vermeğe başladım. Bir gün, arkadaşlar topluca sohbet ederken dayanamadım matematikçi meslekdaşıma olayı anımsatıp sordum, "Bakın Rehanım," dedi, "ben bunu her ders yılı başında yaparım. Peşin gözdağı gibisi yoktur. Yoksa bu hergelelerle başa mı çıkılır?"

Müdür bey gülerek onayladı. "Ben bir kez bel kemiğini çatlattım Bursa'da bir öğrencimin; doğrusu önce telâşlandım, ama hükümet tabibi iyi bir arkadaştı raporu filân ayarladık, geçti gitti.. Tevekkeli mi, çocuklar görüyorsunuz, gölgemden korkar!"

Ve, öğretmen odasındaki hiçbir arkadaştan tepki gelmedi, belki de gelemedi.

Tepki gelmedi ya da gelemedi. İkisi de aynı gerçeği vurgular.

Evet, devlet hangi zihniyetin egemen olduğu düzenin devletiyse, o düzen için gerekli olan eğitim sistemini ve eğitimcileri oluşturur. ■

Haluk Gerger, **O Yıllar (Ankara, 1987), ss. 43-45*

BU BATAKLIKTAN NİLÜFER ÇIKMAZ

Kendi dünyevi ihtiyacı için ve ihtiyacı kadar insan yetiştirmeyi gözeten ve toplumun öteki bütün gençlerini gözden çıkaran kimdir?

Günümüz insanı özgürleşmeyi insanca varoluşunun olmazsa olmaz koşulu saymakta, bunun için inatçı bir mücadeleyi her şart altında sürdürmektedir. Çünkü insan özgürleşebildiği ölçüde insanlaşabileceğinin bilincinde ve bunun somut kanıtları da önündedir.

Türkiye'de insanın özgürleşme çabasının önünde, aşılması elzem büyük engeller var. Bu engellerin başında, bütün engellerin kaynağı ve bileşeni olarak bugünkü siyasal rejim geliyor; insanlaşma çabasına ve insan kişiliğine karşı sürdürülen saldırı, bugünkü siyasal rejimden besleniyor.

Kişiliğin yok edilmesi, hiç oluşmaması için sürdürülen çabaların en yoğun olduğu alanlardan biri de eğitim. 12 Eylül'den beri eğitim, genç insanların özgür kişiliklerini yok etmeye dönük bir işlev görüyor. Düşünmeyen, sormayan, araştırmayan, kıyaslamayan insanlardan mürekkep bir toplum yaratma hayali, Türkiye'de bugün eğitim politikasını ve pratiğini belirliyor.

Gerçi eğitim hiçbir zaman demokratik olmamıştı; daima gerici burjuva ideolojisine göre belirlenmişti. Toplumsal gelişmenin ihtiyaçlarıyla olan bağlantısı yönünden de asla rasyonel olmamıştı. Lakin, bir yandan toplumdaki demokratik hareketlerin yaygınlaşması ve politikleşmenin yükselmesine bağlı olarak dışardan, bu hareketin bir parçası olarak yadsınmaz bir etkinliğe ulaşan demokratik öğretmen hareketi tarafından içerden, demokratik öğrenci hareketi nedeniyle de bizzat kendi nesnesi tarafından ve tabandan bu çağdışı yapıyı demokratize etmek nisbeten mümkün olabiliyordu. Bu örgütlü faktörlerin bertaraf edilmesiyle gelinen bugünkü noktada eğitim, değil içinden tek tük nilüferlerin çıkabileceği, yararlı bakterilerin dahi çoğalamayacağı bir bataklığa dönüşmüştür.

Dönüştürülmüştür, adım adım ve eğitimdeki demokratik potansiyelin, çapına ve eğitimin felç olacağına aldırmaksızın tasfiye edilmesiyle... TÖB-DER üst yönetiminden öldürülen 2 kişi, hapse mahkûm edilen 49 kişi, davası süren 2, aranan 24 kişi, öldürülen 6 yerel yönetici, işten atılan 1800 öğretmen, zoraki emekli edilen 1200, büro hizmetine alınan 1500, disiplin işlemi süren 20.000, 1-4 yıl hapis cezası verilen 8000, hapiste olup davası süren 2000 öğretmen eğitim katliamına sadece TÖB-DER tarafından ödenmiş bedeli yansıtmaktadır.(*)

Bu aynı katliama üniversitelerin ödediği bedeli, hiçbir "suç yakıştırmasına" dahi gerek görülmeden dışarı atılan 1200, istifaya zorlanan ve istifa eden 800 öğretim üyesi, okullarla ilişiği kesilen, tutuklanan, mahkûm edilen binlerce öğrenci, yok edilen özerklik, medrese düzeyine indirilen eğitim kalitesi vs. gibi dışında, ayrıca ölçmek gerekiyor.

Özgürlüğün kovulduğu yerde bilimin de işi kalmaz. Ama bilime, en gerici, en safsata çıkarın bile gereksinimi vardır. Bunu da, eğitimin sınıfsallığı sağlıyor. Özel sektörün ve devletin bürokratik yapısı için "seri" elit üretecek birkaç üniversite buna göre donatılmış ve bu yetiyor. Bunlar adeta devşiriliyor. Paralı ve pahalı eğitim bu kesimi ayrıştırıp nesnel temeline oturtuyor. Bu yıl, yerli ve yabancı paralı özel okul sınavlarını başaran 15.745 öğrenciden 8.492'si okul giderlerini karşılayamadığı için dışarda kaldılar. Kayıt ücreti milyonları geçen bu okullar -ki bilimsel eğitim olabildiği kadarıyla bu okullara kaydırılmıştır- emekçi ve orta katman kökenli gençlere kapatılmıştır.

Kendi dünyevi ihtiyacı için ve ihtiyacı kadar insan yetiştirmeyi gözeten ve bunun için toplumun öteki bütün gençlerini gözden çıkaran kimdir? Bu elbette, bugünkü siyasal rejimin arkasındaki sınıfsal güç ve onun sınıf ideolojisidir. Eğitim asıl bu ideolojinin yaygınlaştırılmasına hizmet eden bir mekanizmaya dönüştüğü için tehlike arzetmektedir. Gençler, eğitilmedikleri için değil, bu ideolojinin etkisi altında eğitilmek istendikleri için yitip gitme tehlikesiyle yüzyüzedirler.

Bütünsel bir ideoloji değildir bu. Osmanlı devlet kültürünün en gerici, klasik faşist ideolojilerin belli başlı ögelerinden derlenmiş, "Kemalist ilkeler" adı altında bugüne gelen şoven burjuva ideolojisinin içine yerleştirilmiş, "Türk-İslam sentezi" gibi, idealist safsatalardan mürekkep bir kılıfla da örtülmüş olarak sunulan bu ideolojiyle sözde yurtsever, özde ise düpedüz Marksizme, ilerici ve bilimsel düşüncelere sıkı sıkıya kapalı insanlar elde edilmek istenmektedir. Histerik bir Marksizm düşmanlığı ve antikomünizm olarak tezahür eden bu eğitim politikasıyla, yeri ve zamanı geldiğinde emekçi sınıflar hareketinin üzerine sürülecek bir gericiler ordusuna, "zinde güçlerle" beraber davranacak bir sivil tabana varılmak istenmektedir. Biri öbürünün karşıtıymış gibi gözüken Kemalizm ile İslamcılığın resmi politikalarda bütünleşmesi ve eğitimin ana ekseni haline getirilmesi, rastlantıyla değil, bir sınıf bağlantısı nedeniyle mümkün olmaktadır. Eğitimin kilit noktalarında bugün baştan aşağıya, faşist ideolojiyi benimsemiş, dün tetik bugün tesbih çeken militanların organize bir bütünlük içinde bulunuyor olmaları, tercihi bugünkü siyasal rejim olan ekonomik güçler nedeniyledir. Laikliği apolet gibi taşımakla, dini eğitimin pompalanmasını, tek bir mecrada bütünleştiren, işte bu, bir ve aynı olan sınıfsal çıkardır.

Özgürlüğün kovulduğu yerde bilim tutunamaz, insan kişiliği oluşamaz. Bu nedenle, ana okulundan en yükseğine, bugünkü eğitimin kurbanları durumunda bulunan ve her halükârda toplumun geleceğini temsil misyonunu şahsında taşıyan milyonlarca gencin acil sorunu özgürleşmektir. Kaybolan kuşakların yerine yenisini koymak mümkün değildir; bu nedenle toplumun böyle bir zarara tahammülü yoktur; dolayısıyla eğitimde özgürleşme bütün toplumun sorunudur ve toplumun topyekün özgürleşmesi sorununun bir parçasıdır.

Şu anda gençliğin, eğitime ilişkin her talebi, her tepkisi, özgürleşme isteğine bağlı, haklı ve demokratiktir. Bu geniş temelle birlikte ilk ve son yasağın, politika yasağının üstüne gidilmelidir. Bu öyle bir yasak ki, ancak politika yapmakla aşılmış olur. Politikadan bağımsız bir demokratik gençlik hareketi, politikasız bir hareket mümkün değildir.

Gençlik kişiliğine sahip çıkmak için davranmalıdır. ■

(*) 1985-86 itibarıyla günlük basına yansıyanlar.

İlkokul çocuklarına neler öğretiliyor?

"TÜRK MİLLETİ ZEKİDİR"

"Evler ya bitişik olur ya bahçe içinde ya da geniş bir alana yayılır." Başka türlü yerleşim mümkün müdür? Bunlar çocuğa ne verecek? Neyi anlatıyor.

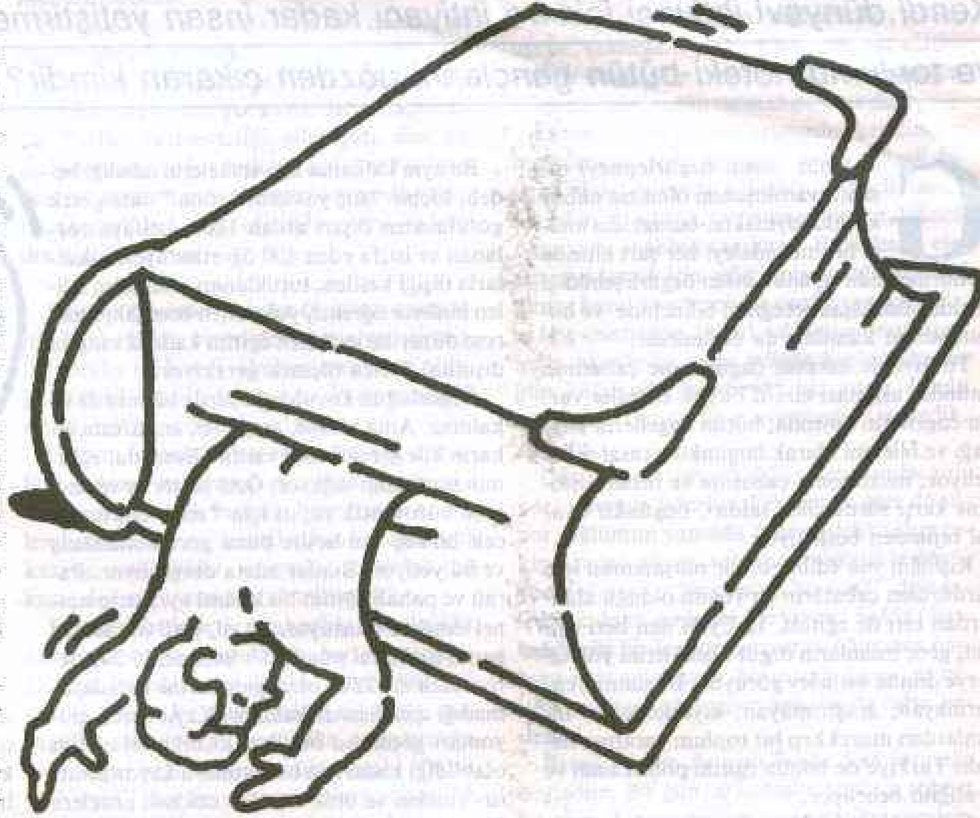
Her iktidarın bir eğitim politikası vardır. Bu politikayı yürütmek, hayata geçirmek Türkiye'de hükümetin, Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı'nın görevidir. Ülkemizde iktidarların bileşimi ve niteliğindeki değişiklikler derhal müfredat programlarına yansır. Kitaplar yeniden yazdırılır; iktidarın kafasına - politikasına- uygun hale getirilir. İstenmeyen kişilerin adları unutturulmaya; düşünceleri çürütülmeye ya da yoksanmaya çalışılır. Belli kişiler yüceltilir, hakim düşünce ile şartlanmış kafalar oluşturulur.

Geçmişte müfredatı M.E.B. saptasa da, M.E.B. Talim ve Terbiye Kurulu'nun onayı ile de olsa, aynı sınıfın, aynı dersi için birden çok kitap vardı. Öğretmenler hiç olmazsa en az kötüsünü seçiyor, noksanları yardımcı kitaplarla tamamlayabiliyorlardı. Şimdi bakanlıkça kabul edilen kitabı okutmak zorunlu. Bakanlıkça tavsiye edilmeyen kitaplardan da yararlanma olanağı yok, yasak!

Dünü bırakıp bugüne bakalım ve genç dimağlara "Sosyal Bilgiler" adı altında neler verdiklerine göz atalım:

"Sosyal Bilgiler", "vatandaşlık" bilinci veren derstir. Geleceğin yönetilen ve yönetenleri bu derslerle şekillenirler. Doğrunun, gerçeğin yaşama uyanın, çağdaşın öğretilmesi gerekir. Okullarda son yıllarda okutulan kitaplar ise 1980 sonrasında istenen vatandaşı yaratmayı hedeflemiş. Bugünkü iktidar kitlelerin politikayla ilgilenmesini istemiyor. Başbakan ve Bakanları politikadan ısrarla kaçıyorlar, vatandaşın devlet yönetimi ile ilgilenmemesini mi istiyorlar; işte Sosyal Bilgiler kitapları da bu düşünceyle yazılmış. "Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçiş" arabaşlığı altında "Yeni bir parti kuruldu ve seçim yöntemleri değiştirildi. 1946'da B.M.M.'ye yeni partinin milletvekilleri de girdi; fakat sayıları çok azdı. 1950 seçimlerinde ise durum tam tersi oldu" (S.B. 5 sayfa 128) denip kesiliyor. Toplumsal yaşamımızın bu önemli dönemi 5-6 satırla, sözde anlatılıyor. Ne DP'nin ne CHP'nin adı var. Geçmişimize ve günümüze silinmez damgasını vurmuş bu iki partinin adlarının bile öğrenilmesi istenmiyor. Bir sayfa sonra da "Demokrasimizi Koruma Konusunda Bize Düşen Görevler" gibi çok güzel bir başlık var. Sık sık tatil edilen demokrasimizin korunması için ciddi, doğru öneriler bekliyorsanız, ya çok safsınız ya da çok iyimser... Önerilen "seçimlere önem

Günümüzde bir şeye "ideolojik" dendi mi hemen onun yasak, tehlikeli korkulacak bir şey olduğu imajı yaratıldı. Ama ideoloji sözü etmeden de ideolojinizi zerkedebilirsiniz.

vermek", vatandaş olarak oy kullanmak, sunulan adaylardan birini seçmek yasal zorunluluk.

"Demokrasi ve Önemi" arabaşlığı altında "Türkiye'de herkes istediği gibi düşünmekte, düşündüğü şeyleri söylemekte; yazarak yaymakta, istediği yere yerleşmekte ve gezmekte hürdür." (sayfa 128) deniliyor. Bunlar güzel sözler ama gerçeğe aykırı. Yaşam her gün yalanlıyor bunları. Düşünmenin, düşündüklerini söylemenin, yazmanın, yaymanın olanaksızlığını, ağır cezaları göze almayı gerektirdiğini bilmeyen mi var. Bugünlerde "İstediği yere yerleşmekte hür" vatandaşlarımızdan Tunceli'dekileri, "istekleri" ile İzmir, Manisa, Muğla ve Antalya'ya yerleştirmeye çalışıyorlar...

Sadık ortaklarından olduğumuz Kuzey Atlantik Paktı (NATO) "Üye devletlerden herhangi biri saldırıya uğrarsa, öteki üye devletler gerektiğinde yardım edebileceklerdir" (sayfa 125) denilerek bir savunma-koruma örgütü olarak tanıtılıyor. Gerçek öyle mi? Şimdiye kadar kim saldırdı, NATO kimi korudu? Var mı böyle bir örnek?

Dünyada ABD'nin tırmandırdığı silahlanma yarışı, SSCB'nin ısrarlı silahsızlanma çabaları gözardı edilerek, "ABD ile Sovyetler Birliği savaşa tutuşmamak için daha güçlü olmaya çalışıyor ve bu amaçla silahlanma yarışı yapıyorlar" (sayfa 126) denilerek denge- lenmeye çalışılmış, gerçek saklanmış.

Günümüzde bir şeye "ideolojik" dendi m hemen onun yasak, tehlikeli, korkulacak bi şey olduğu imajı yaratıldı. Ama ideoloji sö zü etmeden de ideolojinizi zerkedebilirsiniz "Beyler ve boyların ileri gelenleri Oğuz töre sine uygun olarak Osman Bey'e bağlı kala caklarına ant içtiler, onun önünde diz çök tüler, sunduğu kımızı yudumladılar" (sayf 9) satırları öğrencinin kafasına neyi sokmal için konulmuş acaba? İkiyüz yıldır Müslüman Türkler'in egemenliğine girmiş Anadolu'd Orta Asya şamanlarının içkisi kımız içilir mi

II. Dünya Savaşı anlatılırken "Alman or duları birden bire Sovyetler Birliği'ne saldır dı. Bunun üzerine ABD Almanya'ya sava açtı" (sayfa 121) deniliyor. ABD'nin savaş girişi Almanlar'ın SSCB'ye saldırması üzeri ne değil, Japonlar'ın Pearl Harbour'da ABD Donanması'na saldırmasından sonradır. Bu nunla ABD'nin güçlülüğü, yardımseverliği m anlatılmak isteniyor?

Hem 4. hem de 5. sınıfların Sosyal Bilgile kitaplarının son konusu "Türk Milletinin Özellikleri". 4. sınıfta a'dan j'ye kadar 1 maddede bu özellikler sayılmış, açıklanmış 5. sınıfta bu konu 11 maddeye inmiş. "Türk Milleti zekidir" maddesi yok. Neden acaba Zekâmızdan bir kuşku mu var? Zekilik, ça

lışkanlık, doğruluk, cesurluk, temizlik, bilgiyi ve güzel sanatları sevmek... gibi özellikler bir ulusa mal edilebilir mi? Aptal, tembel, hilebaz, korkak, pis ulus var mıdır? Nitekim bir başka yerde de "bu vatan bütün zenginlikleriyle bütün güzellikleriyle Türk'ün ve Türk çocuğunundur... Türk güçlüdür, yenilmez" (4. sınıf sayfa 29) deniyor. Yurdumuzda kendisine Kürt, Ermeni, Rum, Laz, Çerkez, Gürcü vs. diyen milyonlar var. Bu satırları okuyunca, ya da öğretmen yineleyince ne düşünecekler?

Yazarlar, arada Türk kanından söz etmeden de duramamışlar. "I. Murat ... Müslüman olmayan ahaliye din hürriyeti tanımıştır. Bu tutum, Balkan milletlerinden önemli bir bölümünün Müslümanlığı benimsemesini sağlamıştır. Bu gibi yollarla, Balkan milletlerine, büyük ölçüde **Türk kanı** karışmıştır." (sayfa 13) Türkler'e de Balkan milletlerinin kanı karışmış olmasın... Öyle ya, Müslüman bir Bulgar ya da Sırp bir Türk kızı ile evlenmişse... Peşinden "Ulu Türk milletinin aziz ve sevgili çocukları ...savaşımız bitmemiştir... Bugün de senin vatanından parçalar koparmak, seni tarihten silmek için fırsat kollayanlar var. Milletimizin içine ayrılıklar sokmak, vatanımızı parçalamak için içerde ve dışarda çalışanlar var. Uyanık ol; güçlü ve ileri ol!" (sayfa 107) diyerek bir ajitasyon söylevi çekiliyor.

Genellikle 4.sınıf kitabında neyi anlatmak istediği anlaşılmayan bilgi diyemeyeceğimiz sözler de var. Örneğin "yeryüzünde yarımadaların çoğu kuzeyden güneye doğru uzanmıştır. Güneyden kuzeye uzananlar da vardır. Anadolu doğudan batıya doğru uzanan bir yarımadadır." (sayfa 77). İlk iki cümle neyi anlatıyor? Amacı ne? Çocuğa neyi vermek istiyor?

"İstanbul Boğazı ile Çanakkale Boğazı'nı dolduran deniz suları, iki kıyıyı birbirinden ayırmış değildir. İki boğazın bir kıyısından öbürüne nereden isterseniz oradan geçebilirsiniz" (sayfa 78) Ne demek? Yürüyerek mi geçilebilir diyor, yoksa deniz ulaşımından mı söz ediyor? Yeryüzünde vapurlar, feribotlarla aşılamayan deniz, boğaz, okyanus yok.

"Evler ya bitişik olur ya bahçe içinde ya da geniş bir alana yayılır" (sayfa 7) Başka türlü bir yerleşim mümkün müdür? "Malûmu ilamdan" amaç ne?..

Bu örnekleri çoğaltmak olası... Bunlar niçin yazılmış, çocuğa ne verecek, neyi anlatıyor, anlaşılmıyor. Sözcüğün tam anlamı ile "laf".

Laf o kadar bol ki, Osmanlı İmparatorluğu ve Kurtuluş Savaşı iki sayfada anlatılırken, "Türkiye'de Spor" beş sayfa tutuyor. Bu iki nedenden olabilir. Biri kitleleri politikadan, bilgiden uzaklaştırıp, ilgileri spora çekmek, ikincisi ise bu kitapları kabul eden bakanlığın adında "spor"un olmasından. Bizce birinci olasılık daha güçlü...

Kitaplardaki dikkatsizlikten doğan bilgi yanlışlarına; gerçeğe aykırı sakalı bıyığı düzgün kesilmiş, çağdışı traşlı ilkel insan resimlerine değinmeye gerek yok...

Sonuç olarak bu kitaplarla yetişeceklerden konuşan, tartışan, düşünen, üreten, bilime inanan, demokrasiyi savunan insanlar olmalarını bekleyemeyiz.

Onların da böyle birşey beklediği yok ki zaten... ■

İncelenen kitaplar: 1-İlkokullar İçin S.Bilgiler 5
F.Sanır-T.Aral-N.Akşit-M.E.G.S.B. İst. 1985
Onikinci baskı
2-İlkokullar İçin Sosyal Bilgiler 4
Aynı yazarlar
12. Baskı 1985 İst.

Okuryazar mı, değil mi?

Halk Gazetesi 16 SAYFA ● 130 LİRA (KDV DAHİL)

Sınırdaki referandum sandıklarına oy atanların çoğu konuyu bilmiyor

Şaşkın oylama

▲ *Okuryazar olabilirler ama. Bilinçli olarak toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirebiliyorlar mı?*

21. yy'ın eşiğinden adımını attığımız gün dünya üzerinde 900 milyon insanın hâlâ okuma-yazmasız olacağı öngörülüyor. 1984'te ilkokul çağında olduğu halde okuma yazma öğrenemeyen çocukların yüzde 60'ı geleceğin kadınlarını oluşturuyordu. Okuma-yazma kampanyası da, uluslararası etkinliğin bir yansıması olarak 1981'de başlatıldı. Kampanya başlamadan önce, 6 yaşın üzerindeki nüfusun yüzde 69'u okuryazardı. 1984'te oran yüzde 74,8'e yükseldi. Kadın nüfusun okuryazarlık oranı ise yüzde 53,8'den yüzde 61,2'ye çıktı. Bu kampanya sonucunda 1995'e dek herkesin okuryazar olacağı umuluyor.

Kuşkusuz, yazı evrenine girmek, insan için birçok sorunun çözümü demektir. Otobüs tabelalarını okumak, süper marketteki birçok malın fiyatını karşılaştırmak, başbakanın gezilerini gazetelerden izlemek vb. gibi toplumsal yaşama ilişkin yığınlarca etkinlik okuryazarlıkla doğrudan ya da dolaysıyla ilişkilidir. Ancak, eğitimciler, insanların bilinçli bir biçimde toplumsal yaşama katılma eylemi gösteremedikleri ortamlarda, okuryazarlığın öyle pek de geçer bir akçe olmadığını öne sürüyorlar. Bu nedenle, geliştirilen yeni bir kavram olan "işlevsel okuryazarlık" yaklaşımını çeşitli uluslararası toplantılarda gündeme getiriyorlar. ■

TÖB-DER Genel Başkanı Gültekin Gazioğlu:

ÖĞRETMENLER GELECEĞE GÜVENİYOR

Biz bir yandan "AET, Avrupa Konseyi, demokrasi" der, öte yandan medrese eğitiminin vazgeçilmez "falakasına" döneriz. İnsana, çocuğa saygıyı yeniden bir güzel öğrenmeliyiz.

Türkiye'nin 12 Eylül 1980'den önce en büyük birkaç demokratik kitle örgütünden biri olan TÖB-DER'in Genel Başkanıydınız. 12 Eylül askeri darbesinden sonra TÖB-DER sıkıyönetim mahkemesi tarafından kapatıldı, yönetici arkadaşlarınız ağır cezalara çarptırıldı. Bakanlar Kurulu kararı ile yurttaşlık haklarınız kaybettirildi. Bu olayların üzerinden yedi yıl geçti. Bu konudaki görüşlerinizi kısaca anlatır mısınız?

Genel Başkanı bulunduğum TÖB-DER, 1971 yılında, yine bir askeri müdahalenin arkasından anayasa değişikliğiyle Türkiye Öğretmenler Sendikası'nın (TÖS) kapatılacağı belli olunca kurulmuştu. TÖB-DER'in amacı tüzüğünde de açık seçik belirtildiği gibi, Türkiye öğretmenlerinin ekonomik, demokratik çıkarlarını savunmak, eğitim yaşamının demokratikleştirilmesi ve çağdaşlaştırılması için çaba harcamaktı. TÖB-DER'in faaliyetleri hep bu amaçlar doğrultusunda ve yasal çerçevede oldu. Eğer böyle olmasaydı, her türlü idari baskıya karşın, kısa zamanda Türkiye öğretmenlerini kucaklayamaz, halkımızın beğenisini kazanamazdı. Ve yine etkili ve yetkin bir meslek örgütü olmasaydı, Türkiye'de sömürü ve soygun düzeninin, bozuk eğitim düzeninin devam etmesini çıkarlarına uygun gören bazı çevrelerin gazabını da bu denli çekmezdi.

Hem öğretmenlere örgütlenme hakkını yasaklayacaksın hem Türkiye'de demokrasi olduğunu iddia edeceksin. Bu yasağı koyanlar gerekçe bile açıklamadılar. Esasen haklı bir gerekçe bulmak mümkün değildir.

Türkiye öğretmenleri, TÖS ve TÖB-DER'le birlikte "kapı kulu" olmaktan kurtuldu; kişiliklerini buldu. Çünkü TÖB-DER, hem bireysel haksızlıklara uğrayan üyelerini çok yönlü destekliyor hem de mesleğin ve meslektaşların genel çıkarlarını savunuyordu. Ayrıca TÖB-DER, ülkenin ve toplumun hayati sorunlarında, doğal olarak tüm kitle örgütlerinin yapması gerekli olan görüş ve öneriler geliştirme ve bu görüşleri kamuoyuna mal etme konusunda görevlerini de titizlikle yerine getirmekteydi. 12 Eylül rejiminin en önemli gerekçesi olan "anarşi ve terör" konusunda TÖB-DER'e en küçük toz kondurulamaz. 12 Eylül'den önce ülkede can güvenliği sağlanmasını ısrarla savunan örgütlerden biri TÖB-DER'di ve TÖB-DER anarşi ve terörün sürekli hedefi olduğu halde, yasal çerçeveden ayrılmamaya özen gösterdi. Nitekim, sıkıyönetim savcılarıyla aylar süren araştırma ve soruşturmalarına rağmen bu konuda TÖB-DER'e suç atacak somut olay, kanıt ve tanık ortaya koyamadılar. Bu kez örgütümüzün yıllar önce yayınlanan ve basın kanununa göre denetimden geçen yayın organlarına, kitap ve broşürlerine eğildiler. Pertavsızla suç aradılar ve gördüler ki, her şeyi ile legal olan bu örgütün legal yayınlarında, illegal örgüt olduğuna dair "karineler" var(!) TÖB-DER davası bölgesine akıl dışı, hukuk dışı iddialarla sürdürüldü ve karara bağlandı.

TÖB-DER davası, davayı izleyen yabancıların da belirttiği gibi, bir ceza davası, bir hukuk davası değil, siyasi bir dava idi. 12 Eylül'den önce sürekli ve türlü biçimlerde denetlenen TÖB-DER'in 12 Eylül'den sonra birdenbire "gizli örgüt" sayılması ve mahkûm edilmesi adliye tarihine sürülen bir kara lekedir. TÖB-DER davası, "kurtla kuzu" hikâyesi benzeri ve 12 Eylül'den sonra Türkiye'yi emirle idare edeceklerini dünyaya ilan edenlerin emirlerine uygun bağlanmış bir davadır. İnanıyorum ki, bu dava demokrasiye dönüldüğünde, evrensel hukuk kuralları ülkemizde de işlerlik kazandığında yeniden görülecektir. Bazı çevrelere göre TÖB-DER davası sona ermiş kabul edilse de, Türkiye öğretmenlerine göre devam ediyor.

Arkadaşlarımıza verilen cezalar bir suça bağlı değildir; yersizdir ve haksızdır. Ayrıca tutuklu kaldıkları sürece eziyet ve işkence gördüler. Sözde kanun hakimiyetini korumak üzere yönetime el koyanlar ve onların oluşturduğu hükümetler, emirlerindeki bir kısım görevliiere güya bir türlü söz geçiremediler; gözaltına aldırdıkları sanıkları, siyasi tutukluları işkenceden koruyamadılar ve hâlâ koruyamıyorlar!

Yurttaşlık haklarımın kaybettirilmesinin sebebi, 12 Eylül rejiminin emirlerine uymamam, haksız cezaya, eziyet ve işkenceye teslim olmamamdandır.

Bugün yurttaşlık haklarımın bir kısmını kullanamıyorsam, bu, ülkemle, halkımla ve meslektaşlarımla bağlarımın kesildiği anlamına gelmez. Ülkemi ve halkımı düşünüyorum, görevlerimi yapmaya çalışıyorum.

▶ 12 Eylül'den sonra, Türkiye'de öğretmenlerin sendika ve dernek kurma hakkı yasaklandı; bu uygulamayı nasıl yorumluyorsunuz?

Günümüzde dünyanın hiçbir uygar ülkesinde böyle bir örnek yok. Demokrasilerde, hele Avrupa demokrasilerinde bu durumun hiç izahı yok. Bu yasağın iki türlü gerekçesi olabilir. Birincisi, Türkiye öğretmenleri mesleki örgüt kuracak bilinç ve düzeyde değillerdir; ki bunu kimse iddia edemez. İkincisi, Türkiye öğretmenleri örgütlenme hakkını çok iyi ve etkili olarak kullanıyorlar, bu da kimi çevrelere göre tehlikelidir. Yasağın mantığı bu galiba. Hem 70 yıldır mesleki örgütlere sahip olmuş Türkiye öğretmenlerine bu hakkı yasaklayacaksın hem de Türkiye'de demokrasi olduğunu iddia edeceksin. Ya da Bülent Ulusu'nun bir zamanlar kendisi ile bu konuyu tartışan bir sendikal heyete dediği gibi: "Belki bazı ülkelerin öğretmenlerinin sendika kurması gerekebilir, ama bizim ülkemizde buna gerek yok. Çünkü hükümetler, Atatürk döneminden beri öğretmenlerin sorunlarına eğilmişlerdir. Hükümetimizin yaklaşımı da budur. Biz sorunları biliyoruz. Halletmek için çalışacağız" dersin ve sendikacıları hayretler içinde bırakırsın.

Öğretmenlere örgütlenme yasağı koyanlar, bu yasağın gerekçesini açıklama gereğini bile duymadılar. Esasen haklı ve mantıklı bir gerekçe de bulmak mümkün değildir. Ancak öğretmenlere getirilen örgütlenme yasağı bir bakıma TÖB-DER davasına da ışık tutuyor. Öğretmenlere anayasa ve yasalarla örgütlenme hakkını yasaklamayı planlayan bir anlayış, her şeyden önce varolan örgütü bertaraf etmeliydi. Nitekim yapılmak istenen de buydu.

Demokrasinin ve özgürce örgütlenme haklarının işlemediği kimi ülkelerde devletin denetiminde örgütler kurulmuştu. Böylece, durum kurtarılmaya çalışılmıştı. Türkiye'de buna bile cesaret edilemedi.

▶ Avrupa'da temas ettiğiniz öğretmen sendikaları bu durumu nasıl karşılıyor?

Onlar, TÖB-DER üzerindeki yasağın kaldırılmasını talep ediyorlar. TÖB-DER'i Av-

rupa Sendikalar Konfederasyonu'na bağlı Avrupa Öğretmenler Sendikaları Komitesi'nin (ETUCE) üyeliğine kabul ettiler. Bir Avrupalıya böyle yasaklar haklı gösterilemez ve kabul ettirilemez. Örneğin, 110 yıl kesintisiz faaliyet göstermiş bir sendikaya sahip olan İsveçli bir öğretmenin kafası, böyle yasakları alır mı? Kaldı ki Türkiye, pek çok uluslararası anlaşma ve sözleşmeyle, örgütlenme hakkını tanıdığını kabul ve ilan etmiştir. Mevcut durum bunun tam tersidir. Ayrıca Avrupa öğretmenleri ve onların sendikal kuruluşları, Türkiye öğretmenlerinin sendikal haklarına bir an önce kavuşmalarını istiyorlar ve bu yolda içten dayanışma gösteriyorlar.

▶ 12 Eylül sonrası eğitim uygulamaları, öğretmenlerimizin yaşamında meydana gelen değişimler konusundaki görüşleriniz neler?

Çağımızda eğitimin başlıca iki amacı vardır. Birincisi, bireyin yeteneklerini, düşüncesini geliştirmek; dünyayı, toplumu ve insanı doğru olarak tanımasını ve kavramasını sağlamak; onun insanlaşması sürecini olumlu yönde etkilemektir. Eğitimin ikinci amacı, birinciye bağlı olarak toplumsaldır. İnsanın topluma uyumu, üretkenliğinin artması, toplumun ileriye götürülmesinde yapıcı-yaratıcı bireylerin hazırlanması biçiminde algılanmalıdır.

12 Eylül sonrasında ülkemizdeki eğitim uygulamaları, suskun, itaatkâr, belirli sınırlar içinde düşünebilen, daha çok verilen emirleri ve işleri yapan insan tipini yetiştirmeyi amaçlamıştır. Özgür insan yerine, bağımlı insan yetiştirmek amaçlanmıştır. Eğitim yaşamı öz ve biçim olarak militarize edilmiştir. Devlet, üniversite öğretim üyelerinin sakalına, bıyığına, eteğine, makyajına yön veriyorsa; üniversite öğrencilerinin saçına-başına biçim vermeye kalkıyorsa, özgürlüğün asgari koşulları yok edilmiş demektir. Bugün bir "türban" konusu eğitimde baş konu haline getirilmişse asıl sorunlar gizleniyor, tartışılmıyor demektir. Hemen belirteyim ki, devletin bir üniversite öğrencisi kızın başörtüsüne müdahalesi, aklın alacağı iş değildir. Avrupa üniversitelerinin hiçbirinde "çağdaş kıyafet yönetmeliği" yoktur. İsteyen istediği kıyafeti giyer ve hiç yadırganmaz. Bence, her şeyden önce demokrasiyi tartışmak gerekir. Demokratik üniversiteler ya da öğretim kurumları tartışması ancak demokrasinin asgari koşullarının yürürlükte olduğu bir toplumda anlamlı olabilir. 12 Eylül'de demokrasiye son verenler, en kısa zamanda demokrasinin bütün kurum ve kurallarına işlerlik kazandıracaklarına söz vermişlerdi. Onlara göre öğrencilerin saçına-başına, öğretim üyelerinin sakalına-bıyığına müdahale edilen bugünkü ortam, "demokratik" bir ortamdır. Öğretmenlerin örgütlenme haklarının üzerine oturan bugünkü ortam, "demokratik" bir ortamdır. Ülkenin dört bir yanında işkencenin hâlâ canlar alması, insanları sakat bırakması, bal gibi "demokrasinin" gereğidir. Bence, bugün her şeyden önce, yönetici sınıfa demokrasi dersi vermek gerekir; yönetenlere demokrasinin ne olup ne olmadığını bir güzel kavratmak gerekir. Bu da ancak demokratik haklara sımsıkı sahip çıkmakla ve mücadeleyle olur.

12 Eylül 1980 sonrası uygulamaları ile öğretmenler ve öğretim üyeleri her türlü güvenceden yoksun bırakılmışlardır. Binlerce meslektaşımız iki satırlık yazılarla mesleklerinden atılmışlardır. "Demokrasiye" dönüldüğü halde, sıkıyönetim komutanları tarafından işten çıkartılan öğretmenler, öğretim üyeleri mesleklerine dönememişlerdir. Bu dönemde, gerçek ücretler yarı yarıya gerilediğine göre, öğretmenlerin sofralarındaki iki dilim ekmek bire inmiş demektir. Öğretmenlerimiz ağır yaşam koşullarını karşılayabilmek için ikinci üçüncü işlere yönelmek zorunda bırakılmışlardır. Bilet satıcılığı, köftecilik, kavun-karpuz satıcılığı vs. öğretmenlik mesleğinin kapsamına alınmış gibidir. Öğretmenlerimize okumak, dinlenmek ve düşünmek için zaman bırakılmamıştır. 24 Kasım'ın Öğretmenler Günü olarak ilan edilmesi, o gün traji komik törenlerin yapılması hiçbir sorunu çözmemektedir. Ve öğretmenlerimiz Cumhuriyet döneminin en ağır, en bunalımlı dönemini yaşamaktadırlar.

▶ Bir yanda zorunlu din dersleri, bir yanda laiklik elden gidiyor feryatları var. Bu konuda ne düşünüyorsunuz?

12 Eylül'den önce, isteyen öğrenci velileri, çocuklarına devlet okullarında din dersi al-

dırabiliyorlardı. İsteyen veliler, çocuklarının bu dersten muaf tutulmasını sağlayabiliyorlardı. Din dersleri, 1982 Anayasası ile, ilk ve orta dereceli okullarda herkes için mecburi tutuldu. Bu uygulama, devletin vicdanlara ve inançlara bir dayatmasıdır. Ve bana göre, laiklik o noktada bitmiştir. Ayrıca devletin buna hakkı da yoktur. Yurttaşlar, dinsel bir dayatma karşısında kalmamalıdır. Kaldı ki, Türkiye gibi çeşitli dinlerin, mezheplerin bulunduğu bir ülkede tekilciliğe yönelmek en temel bir insan hakkını tanımamak demektir. Diyelim ki, iddia edildiği gibi halkın % 98'i Müslümandır. 12 Eylül'den önce bu % 98 çocuklarına din dersi aldırabiliyorlardı. O zaman konulan zorunluluk % 2'yi hedeflemiş demektir. Hedef alınan bir kişi bile olsa, din dersi okuma mecburiyeti bir kişiye bile konulsa, hem laikliğe aykırıdır hem insan haklarına. Sonra bu mecburiyeti anayasa hükmü haline getirmek hangi sosyal gerçeklikten doğuyor? Bari anayasaya, Türk devleti Müslüman bir devlettir; Türkiye'de sadece Müslümanlar yaşayabilir, yazsalardı.

12 Eylül 1980'den sonra, din öğretimi veren imam-hatip liselerinin öğrenci mevcudu neredeyse klasik liselerde okuyan öğrencilerin sayısına erişti. Kesin sayıları bilinmeyen Kur'an kursları da işin cabası. Bir vakitler, imam-hatip liseleri, toplumun aydın din adamlarına olan ihtiyacı gibi gerekçelere sığınılarak eğitim yaşamımıza sokulmuştu. O zamanlar kimi burjuva politikacıları, "ölülerimizi yıkayacak, kefenleyecek, defnedecek imamlara ihtiyaç var" diyorlardı. Şimdi insan düşünüyor; imam-hatip liselerinde 230 bin öğrenci var. 40 bin yerleşim birimi olduğuna göre her birine 6 imam düşüyor. Halen çalışan imamlar, kurslardan yetişmekte olanlar da dikkate alınırsa, ortalama her köye 10 imam. Laik Cumhuriyet 65 yılda her köye öğretmen veremedi ama, köy başına 10 imam yetiştirmeyi başardı. 12 Eylül'den sonra pek çok siyasi konuşmasına "ben de imam çocuğuyum" diyerek başlayan bugünkü Cumhurbaşkanı'nın, zaman zaman toplumsal sorunlara hadis ve ayetlerle çözüm önermesi, "laikliğe" başlıca bir yeni yorum getirmek demektir. Ondan sonra, biyoloji kitaplarından Darwin teorisini çıkarıp, yerine "Adem ile Havva" masalının konulmasını isteyen milli eğitim bakanlarına çok şaşmamak gerekir.

12 Eylül sonrası devam eden ekonomik çöküntünün yarattığı toplumsal bunalımları, Allah'tan bilmek, kadere bağlamak; hedef şaşırtabilir, insanlarımızı yanıltabilir. Kuduzdan, koleradan, veremden vs. artan ölümler yanında, kötü beslenmeden, işkenceden, çıldırarak ölümden, artan intiharlardan sonra, toplumun imamlara ihtiyaçları daha da artmış olabilir. Böylesine bir ortamda, laikliği türlü yollarla katledenlerin yakınmaları, timsah gözyaşlarından öteye gidemez.

▶ Mevcut iktidarın eğitim politikasını ve uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

Mevcut iktidarın eğitim politikaları ve uygulamaları, 12 Eylül iktidarının devamı biçiminde. Esaslarda hiçbir değişiklik yok. Örneğin en başta YÖK'le çökertilen Türkiye üniversitelerini yeniden canlandırmak için hiçbir çaba yok. Üniversite ve yüksek okullar ölüyor; ileride bunları düzeltmek çok zor olacak, hatta, imkânsızlaşacak. Bu gelişmenin, uzun vadede egemen sınıfların çıkarlarına dahi aykırı olduğu bir gerçek.

Öğretmenlerimiz her şeyden önce "adam" yerine konulmayı istiyor. Gaspedilen örgütlenme haklarını istiyor. Onlar bu haklara hem muhtaç hem layıktır.

Eğitim-öğretim olağanüstü pahalılaşmış; ancak varlıklı ailelerin çocukları eğitim görebilecek. Oysa, demokratik devletin tüm yurttaşlarına parasız eğitim sunma görevi var. Böyle bir görevi hatırlayan yok. Aksine, eğitime hoyratça bir sömürü alanı olarak bakılıyor.

Dinçerler'in bakanlığı zamanında, belirli öğretmenler, belirli bir süre belirli odalara kapatılarak, ders kitapları yazdırılmış. Bunlardan birkaç tanesini inceledim. Felaket yanlışlarla dolu. Ders kitaplarının bu biçimde hazırlandığı bir başka ülke tanımıyorum. Kitaplar, demokrasilerde ya yarışma açılarak ya da yetkin komisyonlar eliyle geniş bir zaman içinde geliştirilir. Bizde her şey emirle oluyor. Ders programları ise tamamen kapalı kapılar ardında, eğitimde ilgi ve ihtiyaç ilkesi tamamen göz ardı edilerek hazırlanıyor. Anlaşılan o ki, ders programlarına ve kitaplarına 12 Eylül'ün siyaset yapma imtiyazı tanıdığı

▲ *Gazioğlu. "Eğitim bilimi, bilimlerin en önemlisi, hiç değilse insan toplumunu değiştirmek içinen etkilisi."*

Aydınlar Ocağı damgasını vuruyor. Aydınlar Ocağı'nın geliştirdiği Türk-İslam sentezi, eğitim yaşamına egemen kılınmak isteniyor. Bizde, ders kitaplarını ve programlarını geliştirmek için, öteden beri öğretmenlere ve onların örgütlerine sorulmaz ve rol verilmez. Öğretmenlerin bireysel ya da örgütlü olarak görüş ortaya koymalarından da hoşlanılmaz. Bugünkü iktidar öğretmenler üzerindeki örgütlenme yasağını sürdürdüğüne göre, ne yapacağını çok iyi biliyor, öğretmenlerin görüşlerine gereksinim duymuyor demektir.

Geçmişte okul sistemimiz Fransız sistemine çok benziyordu. Amerikan ve İngiliz sistemlerinden de etkilenmekteydi. Şimdilerde, Alman modeli bilhassa teknik eğitimde kurulmak isteniyor. Doğaldır ki tam bir çorba olacak. Bizde iktidarlar her nedense, yabancı uzmanların eğitimdeki telkinlerine çok itibar ederler de kendi eğitimcilerine kuşku ile bakarlar. Öğretmenlerine göz açtırmazlar. Onları susturmaya çalışırlar; horlarlar, aşağılarlar. Dün okullarda can kulağı ile dinledikleri öğretmenleri, yönetimi ele geçirdiklerinde bu denli ezmeye çalışanların durumu izahı zor klinik bir vakadır. Eğitimi yönetenlerin, öğretmene kulak vererek, onların haklarını tanıyarak, eğitimde bir Türkiye modeli yaratmaya çalışmayı öğrenmeleri gerekmektedir. TÖB-DER'in hazırladığı "Demokratik Eğitim Kurultayı" kitaplarını kamyonlarla Seka'ya sevkedeceklerine, o dokümanların içinde suç arayacaklarına, zahmet edip bir güzel okusalardı, eğitimde "Türkiye modelinin" ana noktalarını yakalayabilirlerdi.

12 Eylül sonrasında okullarımızda "dayakla eğitim" uygulamaları yaygınlaştı. Bu uygulama bugün de sürüyor. Öğrencisinin kafasını-gözünü yaran, kolunu-bacağını kıran, hatta ölümüne sebep olan yeni bir tip öğretmen görülüyor. Galiba, bu tip öğretmen Türk-İslam sentezine çok uygun. Karakollara, hapislere düşüp, falakaya yatırılmayan talihlilerin sayısı çok az olduğuna göre, okullarda neden "dayaklı eğitim" olmasın diye düşünülebilir. Hem "falaka" 60 sene okullarımızda demirbaş "eğitim araçlarından" değil miydi? Avrupa ülkelerinin okullarında fiziki ceza kalkalı 200-300 yıl olmuş. Olsun, biz bir yandan "AET, Avrupa Konseyi, demokrasi" der, öte yandan medrese eğitiminin vazgeçilmez "falakasına" döneriz. İnsana ve çocuğa saygıyı yeni baştan bir güzel öğrenmeliyiz.

▶ Öğretmenlerimizin bugün en acil ekonomik-demokratik talepleri nelerdir?

Öğretmenlerimiz her şeyden önce "adam" yerine konulmayı istiyor. Gaspedilen örgütlenme haklarını istiyor. Bizim öğretmenlerimizin yaşama ve çalışma koşulları gördüğüm tanıdığım hiçbir ülkenin öğretmenlerinden daha iyi değildir. Bizim öğretmenlerimiz, hiçbir ülkenin öğretmenlerinden daha az özverili, daha az bilgili, ülke ve dünya sorunlarına daha yabancı değildir. Bizim öğretmenlerimiz, sendika hakkına en çok muhtaç, en çok layık öğretmenlerdendir. Sendika hakkını en sorumluca, eğitim ve toplum yararına kullanacak olgunlukları vardır.

Öğretmenlerimizin büyük çoğunluğu TÖB-DER'e hasrettir. TÖB-DER'in hukuk dışı yollarla kapatıldığı inancı yaygındır. TÖB-DER'in zoralıma tabi tutulan binalarının "Harbiyeliler lokali", "polis evi" gibi amaçlarla kullanılmakta oluşu, öğretmen hareketinin vicdanında derin yaralar açmıştır. O binalara devletin bir kuruş katkısı olmamıştır. Üç kuruşluk öğretmen maaşlarından, gönüllü olarak ödenen aidatlarla meydana gelen binalar bugün başka amaçlarla kullanılmakta, öğretmenler kahvehanelerde pişpirik oynamaya zorlanmaktadırlar. Öğretmenlerin mesleki bir örgüt çatısı altında bir araya gelmesi, sorunlarını tartışmaları, bilgi ve deney aktarımında bulunmaları her şeyden önce gelir. Öğretmenlerimizin buna hakkı vardır. Bu hak teslim edilmelidir.

Öğretmenlerimizin, eğitimin her kademesinde, programların, planlamaların, ders kitaplarının hazırlanmasında, eğitim yönetiminde ve denetiminde görüşlerinin alınması talepleri vardır. Eğitimin iki asli unsurundan biri olan öğretmenlerin görüşlerinin alınmadığı bir eğitim felsefesi demokratik olamaz.

Özetle, öğretmenler her türlü baskıdan uzak, demokratik bir eğitim düzeni talep ediyorlar.

Günümüzde, Türkiye'deki öğretmenlerin ekonomik güçlüklerini bilmeyen yoktur. Türkiye'de hayat pahalılığı karşısında ücretlerin düşüklüğü dile getirilirken öğretmen maaşları örnek gösteriliyor. Türkiye'de bir öğretmen Federal Almanya'daki bir öğretmenin 15'te biri kadar maaş alıyor.

12 Eylül uygulamaları ile onbinlerce meslektaşımız türlü yollarla mesleklerinden uzaklaştırıldılar. Bu meslektaşlarımızın kayıplarının karşılanması, mesleklerine döndürülmeleri acil taleplerdendir.

Fakat öğretmenlerimiz, bugün eğitimin ve öğretmenlerin tüm sorunlarının demokrasi sorunlarına her zamankinden çok daha bağlı olduğunu iyi biliyorlar. Demokrasiyi kazanmadıkça ne eğitim yaşamımızda en küçük bir olumluluk ne soframıza bir dilim ekmek daha gelmeyeceğini, çok iyi biliyorlar. Bugünkü çok ağır koşullara rağmen geleceğe güveniyorlar. Çünkü kendilerine ve toplumsal dinamiğe güveniyorlar. ■

Sekiz Temmuz 1987 günlü Cumhu-
yet gazetesinde, 11 yaşında bir çoc-
ğun 67 günlük hapis cezasına çarp-
rıldığını okudum. Nedeni de hırs-
lıkmış. Hırsızlığın, egemen sınıfın yetişkin-
rinin yaşantısının temeli olduğu bir ülke-
bir çağda, daha doğrusu kapitalist bir di-
yada, 5 milyar dolarlık değil de, 5 bin lira-
hırsızlık yüzünden 11 yaşında bir çocuk
ay yedi gün hapse atılacakmış. Çocuğun ya-
tığına hırsızlık demek de yanlış; çünkü 11 y-
şında olan bir çocuk toplumun ahlâk ve d-
ğerlerini daha tam kavramış olamaz. Kav-
mış olsaydı da şaşırır, hırsızlık ne zaman
zalandırılır ne zaman ödüllendirilir bilem-
di. Bu bizde de öyle, Türkiye'de de.

11 yaşında olan bir çocuğun hapse atıld-
bir dünyada pedagojinin anlamına inanm-
kolay değil, hele bir gün önce 15 yaşında ol-
gençler için idam cezası bile istenilebildiğ-
aynı gazetede okuduktan sonra.

Bu örnekler Türkiye insanlarının barb-
lığını değil, sırf Türkiye rejiminin barbarlığ-
da değil, bağlı olduğu dünyanın barbarlığ-
gösteriyor. Gene de pedagojinin önemine in-
nıyorum.

Toplum değişecekse, değiştirilmesi gerek-
se, onu insanoğlu değiştirecek; kaba kuvv-
le değil, insan gibi yaşamak umuduyla, d-
şüncelere dayanarak, bilimsel araştırmala-
ve araştırma yeteneğine dayanarak toplum-
insanlara ve insanlığa yakışmayan tarafla-
nı değiştirecek. Bu Türkiye'de öyle olacak,
de de. (Aramızdaki fark: Batıda ekonom-
standratlar daha yüksek olduğu için bizde d-
ha fazla aldanılır; toplumun değişeceği ger-
sinim duygusu ve anlayışı zenginlik sisine d-
mış; toplumun insanlara yakışmayan tar-
larını değiştirme isteği ve umudu azalmış-
Buna karşın bu değiştirmelerde her iki t-
lumda pedagojinin önemli bir rolü olacakt-

Toplumu değiştirecek güç pedagoglar d-
ğil elbet, ama sömürülen ve baskı altında b-
lan insanların arasında onlar da yer alıy-
İnsan umudu, düşüncesi, bilimsel araştır-
yeteneğinin temeli okullarda kurulduğu i-
eğitimin ve eğitimcilerin özel bir rolü var. E-
tim bilimi, bilimlerin en önemlisi, hiç değ-
insan toplumunu değiştirmek için en etkil-

Bozuk olan bir toplumun pedagojisi de b-
zulacak. Pedagojiyi bozmak için egemen
nıf aklına her geleni yapar; bizde de, Tür-
ye'de de. Demek toplumu hem kötüye h-
de iyiye dönüştürmek açısından en etkili
lim dalı pedagojidir. Ama tek başına de-
toplumun ve bilimlerin bütün dalları taraf-
dan desteklenerek işlev görür.

Çocuklar

Çocuğun geleceği, topluma katkısı, ah-
kı, iradesi, gücü, kini, sevgisi, gelecekteki b-
tün yaşantısı, daha çocukken belirsiz. Çi-
gibi açılırken çocukların en güçlü tarafı d-
ğa, insan ve yaşam sevgisidir. Bunun için N-
zım Hikmet "Dünyayı verelim çocuklara
değilse bir günlüğüne..." demişti. Halb-
dünyayı gelecek kuşakların çocuklarının el-
den almaya uğraşırlar, kapitalistler, büy-
toprak sahipleri, büyük memurlar!.. Bun-
ra, generalleri, işbirlikçileri, gerici din ada-
larını da ekleyelim.

Klaus Liebe-Harkort

TÜRKİYE'NİN EĞİTİM SORUNLARI ÜZERİNE İZLENİMLER

Rejimin eğitim ve eğitimcileri hedef almasında en ağır darbe öğretmenlerin örgütsüzleştirilmesidir.

Demokrat pedagoglar, sanatçılar, gazeteciler, mühendisler, hukukçular, yazarlar, işçiler, bütün ilerici insanlar gibi buna karşı savaşım verirler, vermeliler. Bu savaşım bizde daha fazla bir iç savaş, Türkiye'de daha fazla bir dış savaşa benziyor. Neden?

Bunun iki nedeni var: Birincisi, dış ülkelere bağlılık Almanya'ya daha hızlı ekonomik kalkınma getirmişti, Türkiye'ye ise daha fazla sefalet. Amerika'nın etkisi Batı Almanya'da toplum yaşamının hemen hemen her alanıyla özdeşleşmiştir. Türkiye daha fazla emperyalistlerin karakolu olarak kullanıldığı için bu etki daha yüzeysel kaldı. İkinci nedeni de, bizim toplumumuzun ahlâki değer ve kuralları gevşediği için biz savaşımımızı daha fazla içimizdeki şeytanlara karşı sürdürüyoruz. Bireyselliği yoğunlaşmış, ama aynı zamanda toplumculuğun gücü azalmış olan toplumun bireylerinin iç şeytanları gelişir. Birey ile toplumunun arasındaki denge bozulduğunda bireylerdeki korku, yalnızlık, umutsuzluk bundan doğan yıkıcı duyguları kastediyorum. Ama, bireyi ve toplumunu ve dünya toplumlarını bir bütün olarak kabul edersek bu iç ve dış düşmanlar birbirlerinden ayrılamaz. Türkiye'de de insanların iç şeytanları var, Almanya'da da dış. Her yerde her ikisi de var.

Türkiye'de eğitim üzerine düşüncelerimizi yazarken mutlaka eleştiri yapma gereğini de duydum. Ama bir Alman olarak böyle bir hakkım var mı, diye düşünüyorum. Benden başka bunu düşünen de olabilir. Hakkım var, diyorum. Çünkü Alman olarak değil, Türkiye'yi ve Türkiye insanlarını yakından tanıyan ve seven bir insan olarak izliyorum Türkiye'deki olayları. Demek, eleştirebilirim, Türkiye'deki gelişimi ve sorumluları. Eleştirirken nedenlerini de göstermek gerek. O zaman hemen Türkiye Milli Eğitim Bakanlığı'na varıyoruz. Öyleyse, ben Türkiye Milli Eğitim Bakanı olsaydım ne yapardım diye kendi kendime soruyorum. Başkaları da sorabilir. Türkiye'nin Milli Eğitim Bakanı olsaydım şimdiki rejimi değiştirirdim, dersem bu hükümetime karşı nankörlük olurdu, hem de gerçek dışı bir çözüm.

Dine dönüş

Türkiye'deki eğitim sistemine uzaktan da yakından da bakılırsa göze çarpan dine dönüş. Bunun nedeni de, insanların din duygularını istismar ederek sömürme özgürlüğünü toplumun dine bağlı olmayan burjuvazisine teslimde bulunuyor. Batıda da bu böyle. Ancak emperyalizm ile din bağlılığı bizde daha sıkı. Allah'a inançtan emperyalizme inanç oluştu. Ne var ki, yaşamın anlamını dinde arama geleneği bizde zayıfladı. Din yoksulların işi, deniliyor ya!

"Sağcı iktidarlar Milli Eğitim'de bilimsel ve laik öğretimi adım adım yok etmişlerdir; bugün Bakan Metin Emiroğlu'nun aldığı kararlarda (mantık ve felsefe derslerinin zorunlu olmaktan çıkarılması kararı kastediliyor) gerici ideolojinin politikası bir aşama daha yapmıştır." Sayın İlhan Selçuk'un Cumhuriyet'teki Pencere köşesinde 18 Temmuz'da yazdığı bu sözlerine bir diyeceğim yok. Ama kendisinin üzerinde fazla durmadığı bir başka noktayı vurgulamak istiyorum. Bilim düşmanlığı, fen, kompüter, bankacılık, gen teknolojisi, insan soyma ve silah üretme bilimleri için geçerli değil. Demek Türkiye'de de Allah'a inanç, Amerika ya da bizim ülkemizin hayırına inanca dönüşmek üzere. Zaten Türkiye'nin Osmanlılar dönemine dönüşüne Amerika, bazı alanlarda izin verecekse de, bazılarında hiç vermeyecek.

Köy Enstitüleri'ni çoktan yıktılar; köylü çocuklarının eğitimi için çabaları da yok ettiler; birçok öğretmeni hapse attılar ya da sürgün ettiler; ders programlarını da Türkiye için ya da Türkiye'nin kalkınmasının özel koşulları için uygun olmayan hale getirdiler; bilimsel araştırma yöntemi yerine belki Amerika'da eğitim görmüş olanların kafasındakileri ezberleme zorunluğunu empoze ettiler; eğitimin maddi olanaklarını hemen hemen sıfıra indirdiler; amaçlı eğitim yoluyla Türkiye'nin içindeki ve dışındaki toplulukların birbirine düşmelerini teşvik ettiler; ilerici öğretmenlerin ve öğrettiklerinin topluma girmesini yasak ettiler; hatta ve hatta öğretmenlerin kendi aralarında sendika, dernek bile kurmasını anayasalarıyla engellediler.

Eğitimin düzelmesi için öğretmenlerin rolü ilk planda. Bunu herkes bilir. 12 Eylül otoriter rejimi, ilk sendika ve parti temizlemelerinden sonra eğitimcileri hedef aldı. Öğretmenleri tehdit edip korkuttular. Öğretmenlerin birçoğu birbirlerinden kuşkulanarak, aralarında politika konuşmaz oldular. Hatta Cumhuriyet Gazetesi'ni bile okumaktan vazgeçtiler, ya da okuduklarını unutmaya çalıştılar. İnsanlığın evrimi ile ilgili Darwin teorisi yerine bakanlıkça dini açıklamaların konmasına ve din derslerinin zorunlu olmasına genellikle ses çıkarmadılar. Ses çıkaran da oldu, ama sürgün edildiler, işten atıldılar, yargılandılar. Bütün bunlar Allah'tan değil, rejimin eğitimi ve öğretmenleri hedef almasındandır.

Rejimin eğitim ve eğitimcileri hedef almasında en ağır darbe de öğretmenlerin örgütsüzleştirilmesidir. Bu böyle olursa bir de Aziz Nesin'in 1965 yılında Akşam gazetesinde yazdığı ve 1986'da **Ah Biz Ödlek Aydınlar** kitabında bir daha yayınladığı "Çağımızın İnsanı ve Politikası" yazısındaki "Çağımızda örgütsel varlık olan insan, herhangi bir örgütün içine girdiği anda, politika içindedir. Girmeyince çağının insanı değil, yani çağındaki niteliğinin bilince varmış değildir," saptaması göz önüne alınırsa, Türkiye'deki öğretmenlerin politika yaşamından uzak tutulmasıyla öğretmenlerin politika aracı olarak kullanılması, rejimin çağ dışı ve insanlık dışı tutumunu gösteriyor.

Genç de pedagojinin en önemli bilim olduğuna inanıyorum, ama öbür bilimleri bir milim aşağılamamak koşuluyla. Bir gözü Türkiye'de olan biri olarak, Türkiye'nin ve Türkiye tarihinin parlak düşünceli, temiz kalpli, özverili ve yürekli insanlarından bu kadar değerli şeyler öğrenen biri olarak bu eleştiriyi yapma hakkını kendimde buldum. Çünkü onların insan sevgisi, onların toplumun ilerlemesi için insan sevgisinin bütün insanlarda gerçekleşmesi için yaşamaları, benim insan severliğimi de geliştirdi. Bunun için de Türkiye'deki eğitim durumuna üzülüyorum; çocukların çiçekler gibi açılmasını engelleyenlere kızıyorum.

Bir de Türkiye'nin Milli Eğitim Bakanlığı'nın müsteşarı olan Profesör Cemil Kıvanç'ın, Almanya'da bulunan Türk çocuklarının okulda Nâzım Hikmet'in şiirlerini okumalarını bir tehdit olarak anlayarak, Alman yetkililer tarafından Nâzım Hikmet'in okunması önlenmediği takdirde buna karşılık Türkiye'deki çocuklara Hitler'in kitaplarını okutma ile tehdit etmesine (bk. Tercüman gazetesi 14 Mayıs 1987), Türkiye eğitiminin inceliklerini bir yana bırakarak ülke sınırı tanımayan bir antifaşist olarak kesinlikle karşı çıkıyorum. ■

▼ ***Prof.Dr. Klaus Liebe-Harkort.*** *Bremen Üniversitesi'nin İletişim ve Estetik bölümünde öğretim görevlisi. Türkoloji mezunu, öğretmen eğitiminde çalışıyor. Alman eğitim ve bilim emekçileri sendikası (GEW) üyesi ve GEW adına Türkiye'yi ziyaret eden delegasyonlarda yer aldı. Türkiye'ye ilk kez 1960 yılında geldi. Daha sonra 1964-65 yıllarında üç sömestre İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde öğretim gördü. O günden bu yana, yani 27 yıldır Türkiye ile ilişkisi hep sürdü.*

Zafer Toprak Türkiye'deki tarih anlayışını eleştiriyor

EFSANELERLE YAŞIYORUZ

Toplumun her tür sorununa değinen cesur tarihçiler çıkmalı; toplumdaki en marjinal katmanlara bile ulaşabilmeli tarihçilik.

Geçtiğimiz aylarda Milli Eğitim Bakanlığı'nca ortaöğretimde yeni ders kitapları ve müfredata ilişkin yapılan açıklamalar basında iri manşetlerle yer alırken, özellikle mantık, sosyoloji, felsefe, edebiyat ve tarih gibi ders konularının içerikleri hakkında ciddi kaygıları da beraberinde getiriyordu.

Aslında çok önceden ciddi bir biçimde gözden geçirilip çağdaş bir şekilde ele alınması ve ıslah edilmesi gereken Türk eğitim sistemi, yine bilimsellikten uzak, Türk-İslâm sentezine uygun yeni düzenlemelerle yeni eğitim-öğretim yılında gündeme geliyor.

Bu doğrultuda oldukça önemli sorunları bulunan Türkiye'deki tarih anlayışı da ortaöğretimde ne şekilde verilmekte?

Konuyu Boğaziçi Üniversitesi Tarih Bölümü öğretim üyelerinden Doç.Dr.Zafer Toprak'a sorarak ele aldık.

▶ Türkiye'de ortaöğretimde verilen tarih derslerinin ve tarihçilik anlayışının bir değerlendirmesini yapar mısınız?

Türkiye bugün kendi tarihini vurgulama çabası içindeyken, bütünü yitirmekte. Oysa Türkiye tarihi, dünya tarihi ile ele alındığında bir anlam ifade eder. Türkiye tarihini dünya tarihinden soyutladığımızda, salt kendi geçmişimizi vurguladığımızda birtakım bağlantıları yitiriyoruz ve bu durum, ortaya koyduğumuz tarihin geçerliliğini tartışılabilir hale sokuyor.

Türkiye'de tarih eğitimine gelince, bir defa çok geniş bir zaman dilimi ele alınıyor. Diğer bir deyişle, çok gerilere giden menkıbevî, efsanevî boyutları olan bir tarih anlayışından hareket ediliyor. Bu ise Batı'da terkedilmiş bir yöntem. Batı'da çok daha yakın dönemlerin vurgulandığı bir tarih anlayışı gündemde; ortaöğretim sistemlerinde de "çağdaş tarih" denilen ve 16.yy'dan itibaren vurgulanan bir tarih perspektifi ağırlıkta.

▶ Bizde nasıl bir durum söz konusu, ağırlık ne noktada? Amaç ne olabilir?

Tarih her şeyden önce bugünü algılamak, yarına bakmak için bir araç. Dolayısıyla belli bir işlevselliği ve amacı olmalı tarih eğitiminin. Bizce ortaöğretim tarih eğitiminde vurgulanması gereken öncelikle "Osmanlı dönemi" ve sonrasıdır. Günümüz birikimine bakıldığında genellikle iki farklı tarih perspektifi oluşturulabilir: Bunlardan biri, "Orta Asya"dan günümüze uzanan diğeri de "Anadolu" kökenli bir tarih perspektifinden hareketle günümüze gelen tarih eğitimi... Biri ırk faktörünü gündeme getirirken, diğeri yerel özelliklerin devamını arayan bir tarih anlayışı. Kuşkusuz, bunların biri diğerini dışlamaz. Tabii ki, Anadolu topraklarına ulaşan göçleri görmezlikten gelemeyiz. Böylesi bir insan faktörünün değişkenliğini, akışkanlığını görmeden bir tarih algılamak güçtür.Önemli olan bu faktörler arasındaki dengeyi nasıl kuracağımızdır?.. Yani Türkiye'yi hangi bağlamda net bir şekilde görebiliriz?.. Birinci sorunumuz bu. Yani geçmişe nasıl bakacağız, geçmişin hangi görünümünü vurgulayacağız?

İkinci sorunumuz, tarihi nasıl güncelleştireceğiz? Güncelleştirme bir takım sakıncaları da beraberinde getirecektir... Politik bağlamda ele alınan bir tarih gibi... Örneğin, Türkiye'nin özellikle son yıllardaki uluslararası bazı sorunları, tarih eğitimini de doğrudan etkiler nitelikte. Bir "Ermeni Sorunu" politik kaygılara duyarlı kılıyor bizi. Yani, yakın dönem ağırlıklı bir tarih, politik süreçte bağlayıcı oluyor. Uzun zamandır, aslında sadece Türkiye'de değil, Batı'da da siyasal ağırlıklı bir tarih anlayışı hakim olmuş, devlet politikaları ve sorunları ön plana çıkmıştır. Türkiye'deki arşivler de bizi bu doğrultuda yönlendirdi... Devlet arşivine giren bir tarihçinin devletle uğraşması sonucu, siyasal ağırlıklı bir tarih oluşturması kadar doğal bir şey olamaz. Günümüz tarihçiliği ise yeni arayışlar içinde... Toplumsal sorunlara eğilme gereği duyuyor ve devletten çok "sokaktaki adam"ı incelemeye başlıyor. Bu giderek daha "sürekli" olanı arama çabasına dönüşüyor. Evet, devletler bir siyasal bütünlük, ancak devletlerin inişli-çıkışlı öyküleri var. Oysa toplumların kendilerine özgü bir sürekliliği var. İşte, bu sürekliliği arama çabası içerisinde, bugünün tarihçiliği. Yani tüm sosyal olaylar tarihçinin gündeminde ağırlık kazanmıştır. Bu toplumsal tarihçilik, insanların giyim-kuşamından tutun da, davranışları, düşünceleri, aile, çocuk, mekân ve kentleşmeye kadar sorunları içeren yepyeni bir mantalite, bir zihniyetle hareket etmekte. Maalesef bu alanlar bizim tarihçiliğimizin çok marjında. Biz bu alanlara henüz giremiyoruz.

▶ Nedenlerini açıklayabilir misiniz?

Daha ilerde belirteceğim. Bugün bizim tarihçiliğimiz, diplomatik, siyasal ve belgeci bir yapıya dayanıyor. Oysa tarih bütünlüğü yakalamaya yönelik bir uğraş! Sadece belge değil, her tür kaynak tarihçi için bir hareket noktası olmalı; bir fotoğraftan tutun da bir arkeolojik bulgu, eski bir para, bir efsane, belge niteliği taşıyabilir.

▶ Hatta anonim bir söz, mani...

Tabii... Bugün Avrupa'da artık "sözlü tarih" diye bir alan var. Bizde ise tarih, normatif bir uğraş olarak görülüyor. Bu nedenle, tarih anlayışımız ülke içi siyasal gelişmelerle orantılı olarak çok değişik yörüngelere girebiliyor, kendi başına bağımsız bir bilim olamıyor. Oysa bugün tarih, nesnel boyutları güçlü, bilimsel bir uğraş. Bu nedenle de, tarihçilik diğer disiplinlerle ilişkisini koparmadan gelişmek zorunda. Bugün Türkiye'de yeni üniversiteler sistemine göre, tarih bölümüne girecek öğrencilerden fen ve matematik aranmamakta. Oysa bunun çok sakıncaları var. Çünkü, niceliksel birtakım yöntemler tarihle bütünleşmek durumunda. Bugün artık bir "matematiksel tarih" olayı var, serilerden oluşan bir tarihçilik var. Bu doğrultuda, çağdaş tarihçinin matematik ve istatistik bilmesi zorunlu.

▶ Ve bilgisayar da tabii...

Evet, Bilgisayar da entegre oldu tarihçiliğe. Tarihçi bugün en modern yöntemlerle araştırma yapmalı, iz sürmeli. Özellikle ekonometrik yöntemler iktisat tarihinde yoğun bir şekilde ele alınıyor.

▶ Çağdaş anlamdaki bir tarihin birçok bilimle entegre olmuş görüntüsünün yanında, kendi metodolojisi de oluşabilmiş midir?

Ülkemizde en sığ alanlardan biri olan tarih metodolojisi konusunda kitap bulmak he-

▼ *Doç. Dr. Zafer Toprak.* "Tarihi, önü açık ve gelişmeden yana görmek ve değerlendirmek gerekir.

men hemen imkansız. Türkiye'de tarih yöntemiyle ilgili olarak 1930'lu yıllar, dönemin koşulları göz önünde bulundurulduğunda bugünden daha ileri. O yıllarda bu konuda epey kafa yorulduğunu görüyoruz. Köprülü olsun, Togan olsun bu kişiler tarihte bir açılım arayan kişiler. Bugün ise tarihçilik, büyük ölçüde geçmişteki vakanüvisçi eğilimin devamı yönünde belgeciliğe dönüşmüş. Yani daha çok belgelerin yorumuna dayalı bir alan halinde. Tarih aslında bu alanın çok ötelerine geçmiş. Batı'daki tarihçi dediğimiz kişi, çok yönlü ve çok farklı disiplinlerle entegre olmuş ve bu verileri kullanabilen bir kişi... Dolayısıyla, Batı'da nesnel bir tarihçilik söz konusu olabiliyor artık.

▶ Yani geniş bir perspektif bu bağlamda ülkemizde de olabilmeli, hatta buna gereksinimimiz var diyebilir miyiz?

Evet, ülkemizde de nesnel ve disiplinler arası bir tarihçilik oluşturulabilmeli. Toplumun her tür sorununa değinen cesur tarihçiler çıkmalı. Yani salt yönetim düzeyi olarak, devlet düzeyinde oluşan gelişmeler olarak değil, toplumdaki en marjinal katmanlara bile ulaşabilmeli tarihçilik. Hatta toplumun dışına itilmişler bile... Seksüaliteden tutun da, en bayağı diyebileceğimiz alanlara kadar girebilmeli tarihçi. Kısacası sınır tanımamalı!.. Toplumu bir bütün olarak ele alıp değerlendirmeye gidebilmeli. İşte burada pedagojik kaygılar gündeme geliyor ve bizim tarihçiliğimizde bunlar ağır basıyor. Hele orta öğretimde daha çok normatif kaygılar ağır bastığı için, geçmişe yönelik tozpembe bir görüntü ortaya çıkıyor. Fakat bu görüntü önemli yanılgıları da beraberinde getiriyor. Bu toz pembe dünya, kişinin kısa bir süre sonra gerçeklerle karşılaşması sonucu, düş kırıklığına dönüşebiliyor. Oysa tarih olayı ortaöğrenimde çok daha eleştirel bir perspektifte ele alınabilmeli, daha sosyal konulara ağırlık vermeli. Örneğin Türkiye tarihini Akdeniz bağlamında ya da Balkanlarla bütünleşmiş bir şekilde ele almak mümkün. Ayrıca Ortadoğu bağlamında görülebileceği gibi, bir Avrupa tarihi, daha da öte, bir dünya tarihi açılımıyla izlenebilir. Yani değişik bakış açılarıyla Türkiye tarihinin görünümü de farklı olabilir. İşte bunları da öğrenciye vermek gerekir.

Yine ortaöğretimin en büyük sorunlarından biri, Türkiye dışı tarih ağırlığının çok sınırlı tutulmasıdır. Bu son yıllarda daha da daraltıldı. Bugün Türkiye tarihi bir uygarlık tarih bağlamında görülebilmeli. İşte o zaman Türkiye tarihi bir anlam ifade edebilir. Aksi taktirde, Türkiye'nin gelişme sürecini kendi iç dinamikleriyle çözme durumunda kalırız ki, bunun sakıncaları vardır. Dış dinamikler önemlidir ve bunlar sürekli bir etkileşim içindedirler. Bu etkileşimleri görmeden Türkiye'yi değerlendirmek son derece güç. Bu bağlamda Osmanlı İmparatorluğu'nun dönemlenmesi çarpık bir belirleme. Doğuş, yükseliş, duraklama ve gerileme türü kavramlar artık Batı'da kullanılmıyor. Bu bölümleme ta İbn-i Haldun'dan beri kullanılan bir model. Ama bu model daha çok siyasal iktidarların gelişim sürecini yansıtıyor. Oysa Osmanlı Devleti, ekonomik bağlamda en hızlı gelişimini o "gerileme dönemi" dediğimiz tarihte gerçekleştiriyor. Tanzimat ve Meşrutiyet'in yaşandığı dönemler gerilemeyi değil atılımı, gelişmeyi simgeliyor. Yani bugünkü Cumhuriyet'in temellerinin atıldığı bir zaman dilimi... Demek ki, bu, doğuş, yükselme, duraklama ve gerileme şeklinde adlandırılan dönemler toplumun kendi dinamiği açısından bir anlam ifade etmiyor. Tabii bir de Türkiye tarihi diye bu kadar gerilere gidince, birtakım mitoslar oluşturmuşuz kafamızda. Bir Orta Asya mitosunun yanında, bir de Osmanlı dönemindeki gibi bir "altın çağ" arama çabası içine girmişiz. Örneğin bugün bir "Kanuni dönemi" altın çağından bahsediyoruz, yurt dışına gidip sergiler açıyoruz. Kuşkusuz, ülkenin tanıtılması açısından yararlı bir uğraş. Ama tarihçilik açısından baktığımızda, Osmanlı'nın en geniş topraklara sahip olduğu bir dönem, mutlaka toplumsal yaşayış -düzey- bakımından da en ileri bir dönem olduğu anlamına gelmez. Yani 'altın çağ" dediğimiz vakit, bunu tarif edebilmemiz gerekir!.. Neyin altın çağı?.. Osmanlı'nın altın çağını Batı'daki gelişmelerle birlikte değerlendirdiğimizde nerede olduğumuzu görebiliriz. Örneğin Batı'da merkantalizmin yaşandığı bir dönemde, Osmanlı ne yapıyor, teknolojik gelişme ve bilgi birikimi ne düzeyde, bunlara bakmak gerekir. Toplumsal gelişmede bunlar önemli faktörler. Osmanlı'ya baktığımızda, 19.yy sonunda hâlâ karasaban kullanılıyorsa, Osmanlı devletinde teknolojik bir durağanlık yaşanmış olduğunu görmezlikten gelemeyiz.

▶ O halde Türkiye'de bazı kişiler, geçmişe kendi bulunduğu konumdan bakıyor ve bu bakış o günün de doğrulanması anlamında kullanılıyor diyebilir miyiz?

Türkiye'de tarihçilik son derece "belgeci" bir perspektifte 1960'lara kadar gelebildi. Ama bugün buna karşı da bir tepki oluştu. Bu kez kavramsal bir perspektifte tarihe bakma gereği duyduk. Özellikle 1960'lı yıllardan sonra tarihle sosyoloji bütünselliği gündeme geldi. Hatta üretim tarzları, feodolizm, Asya Üretim Tarzı gibi kavramlar toplumu bütünselliği ile kavramada çok yararlı oldu. Ama bu kavramların son derece dikkatli kullanılması gerekir. Çünkü bu tür kavramlar giderek, kendi kendini üreten kapalı devreler oluşturabilir. Ayrıca yine bu tür kavramlar, bu defa bize başka pembe dünyalar açabilir ve kendi içinde kendini doğrulayan neden sonuçları ile bir toplum modeli oluşturarak, yine bizi toplum dışına itebilir. Yani skolastisizmden kaçarken tekrar skolastisizme yakalanan bir tarih perspektifi gündeme getirebilir. Kısacası, "bu şudur" deyip, hiçbir zaman tarihin önünü kapamamak, nokta koymamak gerekir. Çünkü bu, bilime nokta koymak anlamına gelir. Tarih ise çeşitli disiplinlerin katkılarıyla büyüyen bir yumaktır ve aslında bir toplum felsefesidir.

▶ Peki bu doğrultuda, ülkemizde tarih eğitimi nasıl ele alınmalı?

Şimdi bütün bunlardan sonra, ortaöğretime baktığımızda, normatif bir tarihten uzaklaşılması daha nesnel boyutlu bir tarihin gündeme getirilmesi gerekir. Siyasal bir tarihin yanı sıra, bir yaşam biçimini gündeme getiren, toplumu ele alan bütünsel bir tarihi görebilmemiz gerekiyor. Batı'da "total tarih" olarak adlandırılan "topyekûn" bir tarihi yakalamak gerekiyor.

Öte yandan tarihin devamlılığını görebilmek gerekir. Örneğin, Cumhuriyet'e sahip çıkmak kaygısı ile Cumhuriyet öncesini yadsıyabiliyoruz. Tanzimat Dönemi'ni çok farklı şekillerde algılayabiliyoruz. Abdülhamit'i keza... Hatta belirli konulardaki perspektifler o kadar çok retorikleşiyor ki, insanın kendi politik konumu içerisinde sıkışıp kalmasına neden olabiliyor. Özetlersek 1930'lardaki tek partili dönemde oluşturulan tarih anlayışını bir kimlik krizine çare şeklinde görebiliyoruz. Çünkü o güne kadar Batı'da Türk tarihi üzerine o kadar çarpık şeyler yazılmış ki... O dönemdeki Türk Tarih Kurumu'nun çabalarının yadsınamaz bir yeri var. Fakat zamanla, değişimi pekiştirmeye yönelik tarih anlayışının yerini varolanı korumaya yönelik bir tarih anlayışına bıraktığını görüyoruz. Yani toplumun gelişimine yönelik değil de, durağan yapısını savunmaya yönelik bir tarih anlayışına dönüşebildiğini görüyoruz. Oysa tarihi, önü açık ve gelişmeden yana görmek ve değerlendirmek gerekir. ■

▲ *Siyahların grevi. Johannesburg'daki Anglo-American Corporation'a bağlı madenlerde üretimi durdurdular.*

Güney Afrika'da grevler

Güney Afrika'da 44 altın ve kömür madeninde ağustos ayı içerisinde başlayan grev daha ilk günlerde katılanların sayısının 340 bini aşmasıyla ülke tarihinde görülmedik boyutlara ulaştı. İşçiler altı yıl önce kurulan ve bu sürede üye sayısı 6 binden 360 bine ulaşan Ulusal Madenciler Sendikası (NUM) öncülüğünde %30 ücret artışı, daha uzun yıllık izin, madenlerde sağlık ve güvenlik koşullarının sağlanması taleplerinin yanı sıra, 1 Mayıs ve Soweto katliamının yıldönümü olan 16 Haziran'ın ücretli izin olarak kabul edilmesini de istiyor.

Madencilik endüstrisi apartheid (ırk ayrımı) ekonomisinin belkemiğini oluşturuyor. Ülkenin ihracat ürünlerinin % 80'inin madencilik sektörüne, bu sektördeki ihracatın % 75'inin de altına dayandığı ve altının ihracat gelirlerinin % 60'ını oluşturduğu göz önünde tutulursa grevlerin etkisi anlaşılabilir.

Rejimin ve işverenlerin doğrudan ve silâhlı saldırıya geçtiği siyah maden işçilerinin ücretleri, madenlerde genellikle hizmetlerde ve teknik işlerde çalıştırılan beyazların aldıkları ücretin altıda biri, yıllık izin süreleri ise beyazlarınkinin yarısını bulmuyor. Uzak yerleşim bölgelerinden getirilen işçiler hishane türü yatakhanelerde kötü koşullarda yaşamaya mecbur ediliyorlar. İşçiler bu yatakhanelerin şimdiki şekliyle kabilelere göre seçilmiş kişilerce değil, demokratik seçimle seçilecek kişilerin yönetiminde olmasını istiyor. Bu işçiler ''siyahlara mahsus'' bölgelerde oturan ailelerini yılda çoğu kez bir kere, yıllık izne gittiklerinde görebiliyorlar. Bu koşullar altında Temmuz 1987'de toplusözleşme görüşmelerinin sonuçsuz kalması üzerine greve gitme kararı alan maden işçileri, talepleri kabul edilene kadar iş bırakma kararı alarak, işyerleri ve yatakhaneleri terkettiler. Grev şu anda madencilik işkolundaki en büyük kuruluş olan ve tek başına altın çıkarımının % 39'unu gerçekleştiren Anglo-American Corp.'a bağlı bütün madenlerde üretimi durdurmuş bulunuyor.

Madencilerin sendikası NUM, 1985 sonunda kurulan Güney Afrika Sendikalar Kongresi'nin (COSATU) en büyük sendikası. 1986 yılındaki kongresinde Nelson Mandela'yı fahri başkanlığa seçen NUM'un Şubat 1987'de yapılan Beşinci Kongresi'nde 1987 yılı, ''Maden İşçilerinin Hayatlarının Yönetimini Her Düzeyde Ellerine Alma Yılı'' ilan edilmişti. ■

"Garip konuk"

Ağustos başında Ankara'da Özal ve Halefoğlu'nun konuk ettiği ABD yurttaşı Lyndon LaRouche, günlük basında ''garip konuk'', ''tuhaf Amerikalı'' gibi başlıklarla tanıtılmıştı.

Kimdir LaRouche? İngiltere Kraliçesinden Henry Kissinger'e kadar akla gelebilecek herkesi ''Sovyet ajanı'' olarak suçlayan fanatik bir antikomünist. Projektörler LaRouche ve arkadaşlarının üzerine Olof Palme cinayeti vesilesiyle döndü. Stockholm polisinin zanlı olarak yakaladığı kişinin bu ülkedeki Avrupa İşçi Partisi (EWP) mensubu olduğu belirlendi. ''İsveç'i Sovyetler'e sattığı'' için Palme'ye karşı bir süredir açıktan açığa düşmanlık kampanyası yürüten EWP yalnızca İsveç'te değil, F. Almanya ve Fransa'da da örgütlü. Ve F.Almanya örgütünün başında LaRouche'un eşi Helga Zepp-LaRouche var. Helga Zepp'in başında bulunduğu hareket şimdi ''Patrioten'' (Alman Vatanseverleri) olarak biliniyor. Bu parti kendisini ''1937 sınırları içindeki Alman Reich'ının meşru mirasçısı'' olarak görüyor.

LaRouche ABD'nin Ulusal Güvenlik Konseyi ve CIA şefleri ile de sıkı bir ilişki içinde bulunuyor. Yıldız Savaşları konusunda Reagan'ın sürdürdüğü politikayı desteklemek için yoğun bir kampanya yürüten LaRouche, Executive Intelligence Review (Yönetici İstihbaratı) isimli bir dergi çıkarıyor. Bu derginin sözde muhabirlerinin her tarafta mantar biter gibi ortaya çıktığı dikkatlerden kaçmıyor. Öyle ki CIA ve ABD'nin diğer istihbarat örgütlerinin bu derginin muhabirlerinden yararlandığı defalarca yazılmış bulunuyor.

LaRouche'un kendi Ulusal Demokratik Politika Komitesi'nin desteğiyle 1984 başkanlık seçimlerine bağımsız aday olarak girmesi sonucunda sadece 78.807 oy aldığı ya da karısının başını çektiği Patrioten'in F.Alman seçimlerinde 22.600 oyu aşamadığı göz önüne alınarak bunların kitle desteği küçümsense de, LaRouche'cuların kurdukları İnsani Çalışmalar Özel Akademisi, Uyuşturucu-Karşıtı Koalisyon, Nükleer Enerji Forumu ve Yaşam Klüplerinden, Yıldız Savaşlarının şiddetli taraftarı Schiller Enstitüsü'ne dek çeşitli kılıklar altında her tarafta işler çevirdiği de bir gerçek.

Bunları bilince Ankara ziyaretinin insanı kara kara düşündürtmemesi mümkün değil. ■

Nazi Hess öldü

Hess öldü. Spandau'da intihar etti. Ünlü ''Birahane Darbesi''nden bu yana Hitler'in suç ortağıydı. 1941'de İngiltere'de tutuklandı. 1946'da Nürnberg'de ömür boyu hapse mahkûm oldu. Savaş suçlusuydu. Milyonların öldürülmesinden sorumluydu.

Hatırlamamış olanlar için bir not daha: Üç-beş yıl önce Türkiye'de adı geçmişti. 12 Eylül'ü, demokrasinin rafa kaldırılmasını, devlet terörünü, işkenceyi-baskıyı kınayan Avrupalı'ya denmişti ki: ''Bizim partileri yasaklamamıza kızıyorsunuz, siz neden faşist parti kurdurmuyorsunuz? Bizi, demokrasiyi rafa kaldırmakla suçluyorsunuz, siz neden Hess'i serbest bırakmıyorsunuz?''

Hess hiç ''pişman'' olmadı. Nazizme hizmet ettiğini ölünceye kadar söyledi. Mahkemede ''her şeyi unuttum'' demesi ve deli rolü oynaması kimseyi ikna etmemişti. Ama Nazizmi aklamak isteyenler böyle bir caninin enkaza dönüşmüş kimliğinden yararlanmayı denediler. Çok yaşlandı, ömrünün son günlerini evinde geçirsin dendi. Böylece milyonlarca bebek, çocuk, genç erkek ve kadın öldürülmüş, ama Hess ''rahat yaşamış'' olacaktı. Batılı umursamazlık, insan vicdanına aykırı bu yaklaşımı reddeden Sovyetler Birliği'ni ''duygusuz olmakla'' suçluyor, 50 milyon ölünün hakları üzerinden atlayıp ''insan hakları savunucusu'' olmayı deniyordu.

Oysa faşizm büründüğü kimlikte, otuz yaşında da, doksan yaşında da, onbaşıyken de, generalken de, insanlığın en azılı düşmanıdır ve tarihsel akıbeti eninde sonunda bu olacaktır. ■

▲ *Yakın dostlar. Rudolf Hess, Hitler ile...*

KÂR VE UZAY

Amerika'nın planladığı yeni uzay laboratuarı bilim için yararlı olmayabilir, ama McDonnell Douglas için yararlı olacağı kesin!

Newsweek dergisinin 17 Ağustos, 1987 tarihli sayısında yer alan bir habere göre, uzay araştırmaları konusunda SSCB, ABD'nin ilersinde. 1986 yılında SSCB uzaya 90 roket gönderirken, ABD yalnız 6 roket gönderebilmiş. Sovyetler, özellikle insanlı uzay uçuşları ve tıp araştırmaları konusunda ABD'nin önünde. ABD'nin uzaya gönderdiği laboratuar Skylab, hemen hiçbir işe yaramadan ömrünü tamamlarken, Sovyetler uzayda 1600'ü aşkın deney gerçekleştirmiş bulunuyorlar. Eski Amerikalı astronotlardan Joseph Allen'a göre, ABD 1990'larda uzaya yeni bir laboratuar yollayana dek Sovyetler uzayda apartmanlar yapmaya başlamış olacaklar.

Uzay araştırmaları konusunda Sovyetler'in ABD'ye üstünlüğünü kanıtlayan bir başka gelişme, Arthur Dula adlı Teksaslı bir avukatın, Amerikan şirketlerinin uzaya göndereceği özel uydular için Sovyet roketlerinin uçuşlarını pazarlamaya başlamış olması. ABD hükümetinin, bu girişimin gerçekleşmesine izin vermesi beklenmiyor. Ama ABD uzay uçuşlarında, Challenger adlı uzay mekiğini taşıyan roketin havada patlamasından sonra ortaya çıkan aksamalar, Amerikan şirketlerini ve kamu kuruluşlarını güç durumda bırakmış. Özel şirketler, uzaya uydu yollamak için roket bulamıyorlar. Aynı sorun kamu kuruluşları için de söz konusu. ABD'nin uzayda bir tek eski casus uydusu kalmış.

Planlamanın önemi

Sovyetler'in uzay konusunda ele geçirdikleri üstünlük, yine **Newsweek** dergisinin ABD'li uzmanlara dayanarak bildirdiğine göre, olaya planlı ve metodik yaklaşmalarından kaynaklanıyor. Amerikalılar uzay araştırmalarını bir yarış biçimine sokup, ayda yürümek gibi göstermelik başarılarla uğraşırlarken Sovyetler, 1960'lardan başlayarak uzun dönem hedeflere yönelik, istikrarlı bir programı yürürlüğe koymuşlar. Amerikalı bilimadamı Nicholas Johnson'a göre Sovyetler, çalışmalarını insanlığın geleceğinin uzayda olduğunu göz önüne alarak geliştirmişler. Sovyetler bu amaçla bir yandan uzayda deneyler yapar ve üretime başlarken, diğer yandan Mars'a ve daha uzak gezegenlere robotlar göndermek hazırlıkları içindeler. Newsweek, Sovyetler'in bu araştırmalara ABD'yi de katılmaya çağırdıklarını bildiriyor.

Yine ağustos ayının ilk haftasında **London Times** gazetesinde yer alan bir habere göre, Sovyetler uzayda enerji istasyonları kurup tüm insanlık için sonsuz enerji kaynakları yaratmayı amaçlıyorlar. ABD de yakın gelecekte uzaya bir laboratuar göndermeyi tasarlıyor. Bu laboratuar, Sovyetler'in göndereceği MIR (Barış = adlı laboratuardan defalarca büyük. Ama içindeki çalışma alanı MIR'inki kadar. Duke Üniversitesi'nden Alex Roland'a göre, ABD'li bilimadamları gönderecekleri dev laboratuarı ne amaçla kullanacaklarına bile karar vermiş değiller. Ama ne gam! Amerika Uzay Bilimcileri Federasyonu'ndan John Pike'ın dediği gibi yeni uzay laboratuarı bilim için yararlı olmayabilir, ama Mc Donnell Douglas için yararlı olacağı kesin!

Verimlilik

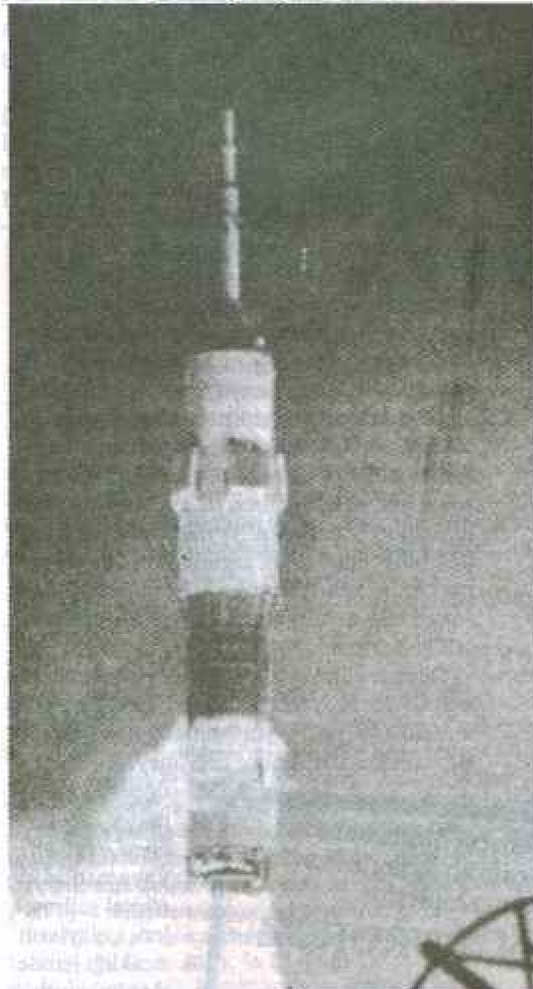
ABD uzay uçuşlarının sayısı azalırken, bu uçuşlarda kullanılan teknoloji giderek pahalanmış. Amerikan uzay araştırmaları kurumu NASA, her uçuş için 1966'da 1050 kişi çalıştırırken, bu sayı 1985'te 1594'e, 1986'da 1850'ye yükselmiş. Sovyetler'in yeni geliştirdikleri roket Energia, kilo başına yaklaşık 600 dolar maliyetle 100 ton yük taşıyabilirken, ABD uzay mekiği kilo başına yaklaşık 14000 dolar maliyetle yalnız 24 ton yük taşıyabiliyor.

ABD uzay uçuşlarının verimliliğinin azalması, kuşkusuz uzay araçlarını üreten özel şirketlerin kârlarının artması anlamına geliyor. Amerikalılar uzay araştırmaları başladığından bu yana işlevsel ve ucuz roketler yerine karmaşık ve pahalı roketler üretmeyi yeğlemişler. Sonuç olarak uzay araştırmaları duraklamış bulunuyor. Ürettikleri karmaşık roketler uçuş açısından güvenli değil. Üstelik giderek daha pahalıya mal oldukları için, uzay araştırmaları bütçe kısıtlamalarıyla da engelleniyor.

Uzay araştırmalarının bugünkü durumu, planlamaya dayalı bir yaklaşımla kârları artırmaya dayalı bir yaklaşımın sonuçlarını karşılaştırmamıza olanak sağlıyor. Uzay gibi çok önemli bir konuda uzun dönemli planlama, salt şirketlerin kârlarını yükseltmeyi amaçlayan bir yaklaşıma üstün gelmiş.

Batı basınında, planlamaya dayalı ekonomilerin ne denli verimsiz olduğu konusunda hemen her gün yazılar çıkıyor. Oysa Amerikan uzay araştırmalarının sorunlarını ortaya koyan Arthur Schnitt adlı bilimadamı, bir gün içinde işten alınmış. Buna ses çıkaran yok.

Uzay araştırmalarının durumu, belki planlamanın zararları değil de erdemleri üzerinde durulması gerektiğini gösteriyor. ■

◄ *İşlevsel ve etkili. Sovyetler'in SL 4 roketi, kâr amacı gütmüyor, bilime yararlı olmayı amaçlıyor.*

▼ *Skylab. Hemen hiçbir işe yaramadan ömrünü tamamladı.*

SICAK GÜNLER

Ekmek parası için yasal direnme hakkını kullanarak greve çıkan işçiler, fabrikanın tükenişini hüzünle izlerken, ''Hanedan üyeleri'' zenginliklerine yeni zenginlikler katıyorlardı.

Aylık bir dergiye güncel konularda uzun periyotlarla sürekli yazı yazmanın çeşitli güçlükleri var. Üstelik bu işi ''işçi dünyası'' gibi son derece devingen ve değişken bir alanda yapmayı üstlenmişseniz, güçlükler daha bir dallı budaklı oluyor. Önce, belirli bir zaman aralığından sonra, yazıya nereden başlayacağınızı kestiremiyorsunuz. Çünkü, gözlemcisi olduğunuz iki-üç aylık dönem, habercilik açısından oldukça uzun bir zaman dilimini kapsıyor. Bu sürede gelişen onca olay ve ayrıntı arasından ''ana halka''yı yakalamak ve temel doğrultuyu saptamak zorundasınız. Bunu yaparken de hem ayrıntıya boğulmamak, hem somut bilgi gereksinimini es geçmeden bütünselliği korumak gerekiyor.

Önemli tehlikelerden biri şu: Kimi zaman olaylar çok hızlı geliştiğinden, ele aldığınız konu, daha yazınız yayımlanmadan eskiyebilir. Bu sakınca sizi, kolay değişmeyecek, kalıcı öğelere yaslanmaya zorlar. Oysa, çalışma yaşamındaki güncel gelişmeleri, olayların sıcaklığı içinde ele alıp yorumlayamazsanız, işlevsel olma özelliğinizi yitirirsiniz.

Belki ''oturmuş-durmuş'' konuları yorumlamanın, sonuçlanmamış gelişmelere oranla bir kolaylığından söz edilebilir. Ama gazeteciler için olayların ''güncelliği'' ve ''sıcaklığı'', her şeyin üstündedir.

Örneğin, bu yazı hazırlanırken, dünyada ve Türkiye'de her bakımdan ''sıcak günler'' yaşanmaktaydı. Zaman zaman 40 dereceye yükselen kızgın Temmuz sıcağında serin bir ağaç altı ya da deniz kıyısı özlemi çeken sıradan insanlar, günün modasına uyarak, avuntuyu ''Yağdır Mevlâm Su...'' şarkısında ararken, tuzu kuru kentsoylular, Ege'nin, Akdeniz'in dingin sularında görkemli yatlarıyla ''Mavi Yolculuk''ların tadını çıkarıyorlardı. Başkent Ankara'da ise sendikacılar, gecikmiş toplu iş sözleşmelerini bağıtlayabilmek için, fellik fellik Kamu İşveren Sendikaları'nın genel sekreterlerini aramaktaydılar. Nitekim, bir gazete haberine göre, 100 bin ''Enerji'' işçisinin aylardır sürüncemede bırakılan toplu iş sözleşmesi, ancak, Türk Kamu-Sen Genel Sekreteri'nin uzun aramalardan sonra bulunabildiği bir ''saunada'' imzalanabilmişti. (*Milliyet*, 24 Temmuz 1987).

Bu arada, sıcakların etkisiyle Ankara'da ''devlet işleri''nin de iyiden iyiye aksadığı gözleniyordu. Araya Kurban Bayramı'nın da girmesinden yararlanan üst düzey yöneticiler, işleri bir süre için ''erteleyerek'', kendilerine ''ek bir dinlence'' olanağı yaratmışlardı. Görev başındaki sayılı bürokratlar ise ''iş üretmek'', yerine ''rölantide'' çalışmayı yeğliyorlardı. Mevsim normallerinin üstünde seyreden kavurucu sıcaklar yüzünden resmi görevlilerin iyice ipe un serdiğini gören kimi yetkililer de ''yaz mesaisi'' uygulamasını gündeme getiriyor, hatta Başbakan Yardımcısı Kaya Erdem, konunun Bakanlar Kurulu'na götürüleceğini açıklıyordu.

Türkiye'de bu gelişmeler olurken, Amerikan ve İran savaş gemilerini Basra Körfezi'nde karşı karşıya getiren tehlikeli tırmanış da Körfez'in sularını alttan alta ısıtıyordu...

Bu yazının okuyucuya ulaştığı günlerde, hava sıcaklığı ''mevsim normalleri''ne kavuşacak mı, bilmiyorum. Ama, gerek dünyada, gerek Türkiye'de kıvılcımlı odakların birdenbire söneceği, kızgın suların şıppadak soğuyacağı düşünülemez elbet.

Şu ''sıcak ilişkiler'' ortamında, bilinen bir gerçeğin altını bir kez daha çizmekte yarar görüyoruz: Dünyada sömürü, baskı, adaletsizlik var oldukça, toplumsal patlamaların, depremlerin, yangınların sonu gelmeyecektir.

İşçi kesiminde ''sıcak günler''

Haziran ve Temmuz aylarında Türkiye'nin ''sıcak günler'' yaşadığı bir başka alan da ''işçi dünyası'' idi. Uyuşmazlıklar, grev kararları, grev ve lokavt uygulamaları, boykotlar, direnişler, protesto gösterileri ve dayanışma toplantıları, geride bıraktığımız günlerde işçi-işveren ilişkilerinin hayli ''ısınmasına'' yol açtı. Deri işçileri, metal işçileri, kimya işçileri, çimento ve toprak işçileri, kızgın güneş altında grev nöbetlerinde ter dökerken, 40 bin demiryolu işçisi de işkolunun en büyük grevine coşkuyla hazırlandılar. 8 bin 823 işçi, Kurban Bayramı'nı grevde, 16 bin işçi de ''grev beklentisi'' içinde geçirdi. Grevci işçiler, Kazlıçeşme'de 117 deri işvereninin lokavt uygulamasına göğüs gerdiler, Seydişehir Alüminyum Fabrikası'nda Başbakan Turgut Özal'ın lokavt tehdidine ''hodri meydan!'' dediler. Demiryol-İş Sendikası'nın son anda bağıtladığı toplu iş sözleşmesini içlerine sindiremeyen demiryolu işçileri, tepkilerini ve öfkelerini çeşitli protestolarla dışa vurmaktan çekinmediler.

Geride bıraktığımız Haziran ve Temmuz aylarında, **Türk-İş**'e bağlı Türkiye Maden-İş Sendikası, **Etibank**'ın 18 işyerinde 10 bin 360, **Karadeniz Bakır İşletmeleri**'nde 2 bin 97 işçi için; Petrol-İş Sendikası, Etibank'ın **Bandırma Boraks Fabrikası**'nda 1.090, **SSK İlaç Fabrikası**'nda 107, **Korozo Ambalaj Sanayi**'nde 193, **Üç Yıldız Oto Kauçuk Sanayii**'nde 112 işçi için; **Hak-İş**'e bağlı Öz Gıda-İş Sendikası, **Yem Sanayii Türk A.Ş.**'nin 26 işyerinde 1.200 işçi için; bağımsız Otomobil-İş Sendikası, **İmper Elektrik** işyerinde 70 işçi için ''grev kararı'' alırken, Türkiye Gıda Sanayii İşverenleri Sendikası, Yem Sanayii'nde; Kamu İşveren Sendikası TÜHİS, Demiryolları İşletmesi'nde ve Türk Kamu-Sen de Etibank işyerlerinde ''lokavt'' silahına başvurmakta gecikmediler. Ancak, bu işyerlerinde karşılıklı olarak alınan ''grev ve lokavt kararları'', işçi ve işveren sendikaları arasında daha sonra anlaşma sağlanması üzerine, uygulamaya konulmadan kaldırıldı.

Son ayların Türkiye genelinde en çok ses getiren işçi hareketleri, Kazlıçeşme'deki grev ve lokavt uygulamaları, Seydişehir Alüminyum grevi ile TCDD İşletmesi'nde ''grev kararı'' alınmasına yol açan 40 bin demiryolu işçisinin toplu sözleşme uyuşmazlığı oldu.

Petrol-İş Sendikası'nın 63 işyerinde yaklaşık 10 bin işçiyle sürdürdüğü yaygın grevlerin ardından nöbeti devralan Deri-İş Sendikası, 24 Haziran'da 33 işyerinde grev uygulamaya başladı. Sendika, deri işverenleriyle

Bütün Deri Konfeksiyon ihracatçılarına,
Deri İşkolunda çalışan işçilerimize
ve tabakhane sahiplerine

SAYGI İLE DUYURURUZ

Kamu işveren yetkilisi hamamda yakalandı

Saunada sözleşme

Uzun süredir arandığı halde bir türlü yerinde bulunamayan Kamu İşveren Sendikası Genel sekreterlerinden Ahmet Akın saunada karşısında Tes-İş Sendikası yetkililerini görünce şaşırdı

Grevci. Deri işverenleri onların sırtından milyonlar kazandı.

yürüttüğü toplu sözleşme görüşmelerinde uyuşmazlığa düşmüş ve 113'ü Kazlıçeşme'de kurulu 124 işyeri için aldığı "grev kararı"nı, aşamalı olarak uygulamaya koymuştu. İlk aşamada greve 1.500 işçi katılmıştı. Ne var ki, işverenler adına toplu sözleşme uyuşmazlığında taraf olan Türkiye Deri Sanayii İşverenleri Sendikası, grevin ertesi günü, 117 işyeri için "lokavt kararı" alarak, 30 Haziran sabahı 3 bin 500 işçiyi kapı dışarı etmişti. "Lokavt kararı"nın, grev yapılan 33 işyerinde değil de tüm işyerlerinde uygulanması, işçiye kesin bir gözdağı amacı taşıyordu.

Deri işçilerinin çalışma koşulları son derece ağır ve sağlıksızdı. İşyerleri, Deri-İş Sendikası Genel Başkanı Yener Kaya'nın deyimiyle, "hayvan ahırı niteliğinde"ydi. Gazeteci-yazar Nail Güreli ise, Türkiye deri sanayiinin merkezi Kazlıçeşme'yi, "... rutubetli, asitli suların diz boyu aktığı, loş izbelerde soluk benizli işçilerin ayda 48 bin liraya yaşamlarını törpülediği bir insafsız dünya" olarak tanımlamaktaydı (*Milliyet*, 10 Temmuz 1987).

Böylesine ilkel, çağdışı, yıpratıcı koşullarda çürütülen deri işçilerinin ayda ortalama 65-70 bin liralık ücret isteklerini çok bulan deri işverenleri ise işçilerin sırtından milyarlar vuruyorlardı. Deri işkolu, özellikle 1987 yılında, Türkiye'nin en kârlı sektörlerinden biri durumuna gelmişti. Deri sanayiinde bir "dışsatım patlaması"ndan söz ediliyordu ve deri sanayicileri, neredeyse "altın çağ"larını yaşıyorlardı. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün verilerine göre, 1987 yılının ocak-haziran ayları arasındaki dönemde deri giyim eşyası dışsatımı, 435 milyon 900 bin dolar olarak gerçekleşmişti. 1986 yılının aynı döneminde ise bu rakam, 157 milyon 500 bin dolardı.

Türkiye Deri Sanayii İşverenleri Sendikası'nın dergisinde de, Türkiye'nin en çok dışsatım yapan "ikinci sektör"ünün "Deri" işkolu olduğu belirtilmekteydi.

Kısacası, birkaç yılda "küçük esnaf"lıktan "sanayici"liğe yükselen deri işverenlerinin kârları çok hızlı biçimde artarken, bu gelişmenin gerçek yaratıcıları olan işçiler, neredeyse karın tokluğuna çalıştırılıyorlardı.

12 Eylül sonrasının "ilk resmi lokavt uygulaması", bütün işkollarından işçilerin sert tepkilerine yol açtı. 30 Haziran günü işyerlerinin kapıları yüzlerine kapanan işçiler, Deri İşverenleri Sendikası'nın Kazlıçeşme'deki Genel Merkezi önünde toplanarak lokavt uygulamasını protesto ettiler. Daha sonra Deri-İş Sendikası'na doğru yürüyüşe geçen kadınlı-erkekli deri işçileri, yol boyunca sloganlar atarak, "işveren tehdidine boyun eğmeyeceklerini" haykırdılar. Deri-İş Sendikası Genel Başkanı Yener Kaya da yaptığı konuşmada, lokavtı "insanlık suçu" olarak niteleyerek, "İşveren sendikasının lokavtını deleceğiz" dedi.

Bu arada, grevden özel çıkarları doğrultusunda yararlanmak isteyen Maga Deri Sanayii'nin sahibi ve Fenerbahçe Kulübü'nün eski başkanı Ali Şen, gazetelere ilanlar vererek, grevci işçileri kendi fabrikasında çalışmaya çağırdı. Türkiye Deri Sanayicileri Derneği Başkanı Turgut Koşar, Maga Deri sahibini "şovmenlik" ve "reklamcılık" yapmakla suçlarken, Deri-İş Sendikası yöneticileri de, "Ali Şen, önce kendi işyerinden attığı üyelerimizin tazminatlarını ödesin. Biz kendisini iyi tanırız" diye konuştular.

Seydişehir'de "ekonomik cinayet"

Türk-İş'in "sağ uç"taki sendikalarından Türk Metal, uzunca bir aradan sonra, ilk ciddi grev denemesine, Etibank'ın Seydişehir Alüminyum Tesisleri ile Antalya Ferrokrom Fabrikası'nda, yaklaşık 6 bin işçiyle başladı. Kamu İşveren Sendikası Türk Kamu-Sen ile sürdürdüğü yeni dönem toplu iş sözleşmesi görüşmelerinde ücret artışı konusunda anlaşma sağlayamayan Türk Metal Sendikası, "Resmi Arabulucu" çalışmalarından da bir sonuç alınamayınca, "grev kararı"nı 30 Haziran'da zorunlu olarak uygulamaya koydu.

Seydişehir grevi dolayısıyla Türk Metal Sendikası ile Başbakan Özal, kamuoyu önünde karşı karşıya geldiler. Özal'ın, "Yarına kadar anlaşma olmazsa fabrikayı kapatırım" sözüne çok sinirlenen Türk Metal Sendikası Genel Başkanı Mustafa Özbek, düzenlediği basın toplantısında, "Güçleri varsa gelsinler, kapatsınlar!" diye meydan okudu. Ayrıca, Başbakan'ı, Türk Ceza Yasası'nın "İş ve çalışma hürriyetleri aleyhindeki cürümler" başlıklı 201. maddesine aykırı davranmaktan mahkemeye vereceklerini açıkladı. Özbek, Başbakan'ın "kapatırım" tehdidine yanıt verirken, "Sayın Özal, aklı sıra gözdağı vermek istemiştir. Bu hareketiyle grev kırıcılığı yapmış, Türk Ceza Kanunu'nda yazılı suçu işlemiştir" diyordu.

Hükümet, değeri trilyonlarla ölçülen bu ulusal işletmeyi gözden çıkardığını açıkça belli eden bir tutumla, uyuşmazlığın giderilmesi için hiçbir çaba göstermezken, grev dolayısıyla Başbakan'ın kardeşi ve dünürünün milyarlarca lira haksız kazanç elde ettikleri yolunda haberler yayılmaya başladı. Son olarak Bulvar Gazetesi'nin 12 Ağustos 1987 günlü sayısında, "Başbakan'ın kardeşi Korkut Özal'ın da paydaşı bulunduğu "Feniş Alüminyum San. ve Tic. A.Ş."nin grev öncesinde Seydişehir Fabrikası'ndan tonlarca alüminyum aldığı ve grev süresince bunları yüksek fiyatla piyasaya sürdüğü" bildirildi. Haberde ayrıca Feniş şirketinin, grevden 10 gün sonra hükümetten 4.5 milyon dolarlık dışsatım ve 1.8 milyon dolarlık da dışalım izni kopardığı belirtildi.

Öte yandan, Seydişehir Alüminyum Tesisleri'nde üretimin durması nedeniyle fabrikanın elektroliz fırınları sönmekte ve bu ulusal işletme, göz göre göre "ekonomik bir cinayet"e kurban edilmek istenmekteydi. Sendikanın toplu sözleşme ile iki yıl için istediği ücret farkı toplamı 7,5 milyar lira iken, grev dolayısıyla fabrikanın uğradığı zarar, 100 milyarlarla anlatılmaktaydı.

Bir yanda ekmek parası için yasal direnme hakkını kullanarak greve çıkan işçiler, aylardan beri fabrikanın adım adım tükenişini hüzünle izlerken, öte yanda haklı bir grevden yararlanmaya kalkan "Hanedan üyeleri", zenginliklerine yeni zenginlikler katıyorlardı.

Yalnızca "yasaksız bir demokrasi" için değil, "Kardeşler, damatlar, yeğenler, dünürler saltanatı"na da son vermek için, 6 Eylül referandumunda "EVET!.. EVET!.. EVET!.." ■

Hiç dayak yememişler

Oldukça sancılı bir biçimde imzalanan son Demiryolu sözleşmesinden sonra Kamu sözleşmeleri yeniden kamuoyunun gündemine geldi. Yüksek bir moral tempoda ve grev hazırlıklarıyla geçen uyuşmazlık sürecinden sonra imzalanan sözleşme (tam da grev arifesinde) basına yansıdığı kadarıyla işçiler arasında tam bir şok etkisi yaptı. Sendika genel merkezinden yapılan açıklamada % 56 zam alındığı ve bu iktidarla bundan daha iyisinin mümkün olmadığı belirtiliyor, işçiler ise ellerine net 10-15 bin lira geçeceğini söylüyordu. Olan şuydu: Tüm kamu işçilerinin başına gelen demiryolu işçisinin de başına gelmişti. Demiryollarında 6'şar aylık bir sözleşme imzalanmıştı ve sorunun büyük bölümü buradan kaynaklanıyordu.

Hemen hemen tüm kamu sözleşmelerinde yer alan bu altışar aylık bölümleme neyin nesiydi?

Altı aylık sözleşmeler kamu işyerlerinde sömürüyü artırmanın, işçiye düşük zam vermenin yeni yöntemiydi, Özal hükümetinin yeni bir dalaverasıydı. Hükümet tüm kamu sözleşmelerinde tam bir dayatmayla altışar aylık zamları ileri sürüyordu. Bu yeni yöntemin makyajı da iyi yapılmıştı: "Efendim bu yolla işçinin satın alma gücü korunuyormuş (!), yıllık zam oranı % 50'yi geçiyormuş (!)" Bu aldatmacalarla ve aritmetik bilmezlik (!) yüzünden ayrıca kimi işkollarındaki grev yasaklarının etkisiyle bu yeni tip sözleşmeler kamu'da yaygın bir uygulama alanı buluyordu. İşçiden kesilen vergilerle finanse edilen kamu işveren sendikaları (bunlar Özal tarafından TİSK'in kütüğüne kaydediliyor) tam bir patron edasıyla sözleşme masasına oturuyordu. Yakın zamanlarda altı aylık sözleşmeler özel sektörün de iştahını kabartmaya başladı.

Altı aylık sözleşmelerle işçi nasıl soyuluyor?

Bilindiği gibi altı aylık sözleşmelerle genellikle şu şekilde bir ücret zammı veriliyor: 1. altı ay: % 25, 2. altı ay: % 22 (ya da 15), 3. altı ay: % 18 (ya da 15), 4. altı ay: % 17 (ya da 15). Bilebildiğimiz, bu örneklerin üstüne çıkabilmiş tek bir kamu toplu iş sözleşmesi yoktur. Bu zam oranlarını ise bazı aklı evveller şöyle yorumluyorlar: 1. yıl % 52,5, ikinci yıl % 35. (Ya hiç dayak yememişler ya da sayı saymasını bilmiyorlar). Kamu işyerlerinde değil % 50, % 38'i aşan bir tek sözleşme yoktur. Dolayısıyla kamuda reel ücret artışı getiren hiçbir zam alınamamıştır. Bunun tersini iddia etmek en hafif deyimle aritmetik bilmemektir. Çünkü bu yeni zam yöntemine göre işçi ilk altı ay sadece % 25 zam almaktadır. İkinci altı ayın zam oranı % 52.5'e gelmektedir, ama bu sadece yılın yarısıdır. Yıl ortalaması, bu iki zammın toplamının yarısıdır. Alınan zam yüzdesine göre bu oran yıllık ya % 34 ya da % 38'dir. İşçilerin kaybı bununla da kalmamaktadır. Uzayan toplu görüşmelerden sonra biriken farklar işçi için büyük önem taşımaktadır. Bu yolla toplu farklar düşürülmektedir. Ayrıca her türlü zamlı mesai sonucu işçinin eline geçen para, ikramiyeler ve kıdem tazminatı bu yolla düşürülmektedir. Sendikalar altı aylık sözleşmelerin tehlikelerine karşı durmalı, bu tip sözleşmeleri imzalamamalıdırlar. Çünkü bu tip sözleşmelerden asıl amaç işçilerin eline geçen toplam geliri düşürmektir. Bu sözleşmelerde sömürünün sınırlandırılması değil artırılması söz konusudur.

Buradan hareketle son bir tesbit: Türk-İş uzun yıllar kamu ağırlıklı bir örgütlenmeye sahip olduğu için hükümetlerle paralel giderek, ya da onların dümen suyunda giderek sözleşme zamlarını yüksek tutmaya çalışmıştı. Bunun sonucunda da uzlaşmacı sendikacılık, partilerüstü sendikacılık boy vermişti. Kamu'da son imzalanan toplu sözleşmeler ve Kamu işverenlerinin diğerlerinden hiçbir farkının kalmaması hatta diğerlerinden daha fazla dişlerini göstermeleri artık bu anlayışın maddi zemininin kalmadığını göstermektedir. Bu gelişmeler nesnel olarak Türk-İş'in tutumuna da yansımaktadır/yansıyacaktır.

İşçi basın bültenlerine değil bordrosuna inanmaktadır çünkü. ■

Aziz Çelik

ANAP'IN FON EKONOMİSİ

Fonlar kanalıyla, ulusal kaynakların yeniden ekonomiye aktarılmasında, büyük sermayeye en az zararla en fazla kaynağın aktarılması mümkün oluyor.

Yarım yüzyıldan bu yana süregelen ve 1980'de kapsamı genişleyen "fon" uygulamasının, 13 Aralık 1980'de ANAP iktidarı ile birlikte giderek büyümeye ve yaygınlaşmaya başladığı görülüyor. Fon tartışması gündemden hiç düşmüyor; Türkiye ekonomisini yönlendiren IMF dahil, hemen her kesimde konu ile yakından ilgileniliyor. Konunun önemine karşın, tartışmalar "teknik" olmaktan öteye geçememekte ve "denetim" sorununa takılıp kalmaktadır. Fonlarla ilgili araştırmaların yetersizliği, tartışma ve eleştirilerin fon uygulamasını açıklığa kavuşturacak olgunluk ve derinliğe ulaşmasını önlemektedir. Tartışmaların bu kısır döngüden kurtarılması artık zorunlu hale gelmiştir. 1980 öncesi fonların sayı ve kapsamları bütçe büyüklüğü yanında tali bir boyutta kalmaktadır. Oysa bugün yaratılan ve "fon ekonomisi" olarak düşünmeden adlandırılabilecek uygulamada, tali olmaya doğru yönelen doğrudan doğruya bütçenin kendisidir. Dolayısıyla tartışılması ve çözümlenmesi gereken can alıcı nokta, 1980 sonrası iktidarlarının niçin bu tür bir kaçamak "model" arkasına sığınmak gereği duyduklarıdır. Uygulamanın 24 Ocak İktisadi İstikrar Programı ve 12 Eylül Siyasi İstikrar Programı'yla ne derece örtüştüğü bu bağlamda önem kazanmaktadır. Bu noktada siyasal yönetim yine devreye girmekte, sayısal veriler bazında tam bir ambargo uygulayarak araştırmacıların işini zorlaştırmaktadır.

Fonlar, özel sermaye birikiminde büyük sermaye lehine çözümler getirmekte, asıl yük geniş halk kesiminin sırtına yüklenerek iç talebin kısılmasında ayrı bir baskı unsuru oluşturmaktadır.

Kapsamları 1980'den itibaren genişlemekle birlikte, "fon ekonomisi" olarak adlandırılan dönem ANAP dönemidir. Toplam fon gelirlerine oranı %99 olan yaklaşık 90 fonun 1986 sonu toplam net gelirlerinin (3.235 milyar) konsolide bütçe vergi gelirlerine oranı %56,1; toplam bütçe gelirlerine oranı %48,3; toplam konsolide bütçe gelirlerine oranı %47,5; bütçe harcamalarına oranı %41,9 ve GSMH'ya oranı %8,3 tür. Bu oranlar her anlamıyla bir "fon ekonomisi"nin yürürlükte olduğunu göstermektedir. Öte yandan 104 fonla ilgili yapılan araştırmada, 49 fonun 1980 öncesi, 55 fonun da 1980 sonrası kurulduğu görülmüştür. 1980 sonrası kurulan 55 fonun 26'sı 1984 sonrası yani ANAP dönemine aittir. 1980 öncesi fonlar hacim ve işlevleri bakımından önemsiz fonlardır, bir kısmı çalışmaz durumdadır, diğer bir kısmı ise 1980 sonrası yenilenmiş ya da geliştirilmiştir.

İki dönemin fonları nitelikleri açısından da ayrı yapıdadır. 1980 öncesi fonları genellikle konsolide bütçe kaynaklarına dayalı, mali hukuk ilkelerinden fazla uzaklaşmamış, kuruluş gerekçelerine belli derecede uygun kabul edilebilir fonlardır. 1980 sonrası yöneliş ise çok farklıdır. Önceki hiçbir dönemde, gelir ve harcamaları bütçe dışına çıkarılan, temel mali yasaların, Sayıştay ve TBMM'nin denetimi dışına kaçırılan fonlar bu dönemdeki kadar ağırlık kazanmamıştır. ANAP döneminin bir başka özelliği de, "fon oluşturma ve düzenleme sıklığı"nın önceki hiçbir dönemle karşılaştırılmayacak bir ivme kazanmasıdır. 1980 öncesi fon kurulma sıklığı yılda "bir" fon iken, 41 aylık ANAP döneminde 1,5 aya bir fon düşmektedir. Bu dönemin diğer bir özelliği ise, her biri küçük bir hazine oluşturacak cesamet ve kapsamda fonlara rağbet edilmesidir. Üç yıl gibi kısa bir dönemde fon gelirlerinde %412 artış sağlanmıştır. ANAP döneminde kurulan ve yenilenen 36 fondan sadece 11'inde 1986 GSMH'nın % 4,7'si oranında bir kaynak toplanmış olması, bu dönemin belirleyiciliğini yeterince kanıtlamaktadır.*

1980'lerde yaratılan ve önümüzdeki yıllarda daha da yaygınlaştırılması beklenen fon ekonomisinin arkasındaki gerçek nedenleri siyasal, iktisadi, yönetsel ve psikolojik/ideolojik olmak üzere dörtlü bir gruplandırmaya tabi tutabiliriz.

Siyasal nitelikli nedenleri birkaç düzeyde ele alabiliriz. En genel ve en öncelikli olarak ele alınabilecek olan neden, kaynak tahsisi mekanizmasının başında olan siyasal yönetimin, toplumdaki iktisadi/siyasi güç dengeleri üzerinde daha belirleyici ve nazım bir rol oynamak istemesiyle ilişkilidir. Yürütmeyi güçlendirmenin önkoşulu, yasama organının gücünün zayıflatılması, onun tarihsel olarak belirlenmiş en temel yetkilerinin aşındırılması ve siyasal ortam uygunsa, açıkça gaspedilmesidir. (En yeni örnek olarak "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdasi"nda da bu durum açıkca görülmüştür.) 1980'ler Türkiyesi diğer alanlarda olduğu gibi mali mevzuatta, bu arada özellikle vergi yasalarında da Bakanlar Kurulu'na ve Maliye ve Gümrük Bakanlığı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı'na çok geniş düzenleme yetkilerinin verildiğine tanık oldu. Fon uygulaması aynı eğilimin daha da pekişmesi anlamını taşımaktadır.

Fon modelinin yaygınlaştırılmasının önemli bir siyasal nedeni de, fonlarla yaratılan rant ekonomisinin siyasal iktidarı her türlü eleştirinin dışında tutacak bir sübap gibi kullanılmak istenmesidir. Burada amaçlanan, daha ziyade, iktidarın dayandığı sermaye kesiminin bazı çevrelerinden, uygulanan ekonomik politikaya eleştirel seslerin yükselmesini gemlemek olmaktadır. Gerçekten, keyfi fon harcamalarından sağlanabilecek çıkarların dışında bırakılma tehdidi, fon ekonomisinin genişlemesine paralel olarak, giderek daha etkin bir silah haline dönüşebilmektedir. Her ne kadar bölüşülecek rant kütlesinin sınırlı olması ve dolayısıyla orta ve uzun dönemde çıkar çatışmalarının önlenmesi mümkün olmasa da, kısa dönemde iktidarın ömrünü uzatan, muhalefeti bölerek icraatı kolaylaştıran ve yeni bir oluşum olan ANAP'ın partileşme sürecini hızlandıran sonuçlar alınması umulabilmektedir.

Fon ekonomisini hazırlayan iktisadi nedenler, uygulanan istikrar politikalarıyla ilişkilendirilmelidir. İstikrar programının ana önceliği dışa açılmaya verilmiştir. Bu program kısa ve orta erimde ödemeler dengesi bunalımına çözüm getirmeye ayarlanmış ve bu nedenle tüm çabalar ihracatın artırılmasına yöneltilmiştir. İhracatın artışı üretim artışına dayandırılmadığı için başvurulan yollar iç talebin daraltılması ve ihracatın sübvansiyonu olmuştur. İhracat teşvik önlemleri arasında fonların bazılarına da önemli işlevler yüklenmiştir. Öte yandan, iç talebi kısıcı ve döviz tasarruf edici politikanın bir gereği de ithalat artışının sınırlandırılmasıydı. Ancak liberal bir dış ticaret rejimi uyguladığı izlenimini vererek ihracatın önündeki engelleri aşmaya çalışan politika, ithalatta gümrük vergilerini artıramazdı. Bu yüzden tam tersine, gümrük vergileri düşürüldü, ancak bunların yerini Bakanlar Kurulu'na serbest hareket olanağı veren fon kesintileri aldı. Bu kesintiler, siyasal iktidara istediği çevreleri cezalandırma ve ödüllendirme olanağını sağlayarak, olağandışı bir ekonomik ve politik güç gösterisi sergileme fırsatı da vermektedir.

İstikrar programının diğer bir yönü de, uygulanan yeni birikim modeline uygun olarak gönüllü tasarrufları ve özel yatırımları öne çıkarmaktı. Sermayenin üzerindeki vergi yükü ve üretim maliyetlerindeki ücret payı aşağıya çekilerek özel birikim ve yatırımlar (dolayısıyla da düşük maliyetli mal ihracı) teşvik edilmek istendi. Ancak buna rağmen, özel tasarruf ve yatırımlar artmak yerine azaldı. İşte fon ekonomisinin, bu başarısızlığa da bir çözüm getirmesi beklenmektedir. Sermayenin de oluşumuna belirli ölçülerde ortak edildiği yeni fonlar, özel sermaye birikimindeki aksamaları büyük sermaye lehine çözümler getirerek aşmada kullanılmaktadır. Ayrıca fonların asıl yükü geniş halk kesiminin sırtına

yüklenerek iç talebin kısılmasında ayrı bir baskı unsuru oluşturmaktadır. Fonlar kanalıyla, ulusal kaynakların büyük bölümünün toplanıp yeniden ekonomiye aktarılmasında, özellikle büyük sermayeye en az zararla (her ne kadar Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu TİSK, yatırımların artış gösterme-me nedenleri arasında yüksek oranlı vergiler ve fonları gösterse de-Cumhuriyet, 19.7.1987) en fazla kaynağın aktarılması mümkün olmamaktadır.

Mali sosyoloji açısından bakıldığında, uygulanan istikrar programının anti-popüler niteliği (toplumsal nitelikli kamu hizmetlerinin en aza indirgenmesi, buna karşılık geniş kitleler üzerindeki mali yükün durmadan artırılması), siyasal iktidarı ve temsilcisi olduğu toplumsal zümreyi şirin gösterecek ideolojik çevrenin oluşturulmasını gerektirmektedir. Görünürde popüler amaçlı fonlar (Toplu Konut Fonu, Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu, Konut Edindirme Yardımı, Sağlık Hizmetlerini Geliştirme ve Destekleme Fonu vb.) istikrar programının olumsuz psikolojik etkilerini (olumsuz maddi etkilerini değil) düşük maliyetlerle bertaraf etmeye ayarlanmaktadır. Ama bu tür fonlarda bile asıl rant toplayan sermaye çevreleri olmaktadır. Nitekim Türkiye İnşaat Müteahhitleri Sendikası TİMSE ile İnşaat Malzemecileri Sanayicileri Derneği İMSAD, "Toplu Konut Fonu'nda biriken paraların şirket kurtarma operasyonlarında kullanılmasının, inşaat sektöründe beş yıldır süregelen durgunluğun daha da artmasına neden olacağı"nı söylemektedirler (Dünya Ekonomisi, Yıl 1, Sayı 10, s.18).

Yönetim açısından fonlara bakıldığında, hiçbir ciddi plana/programa bağlı kalmayı istemeyen, günlük karar ve politikalarla yönetme anlayışını benimseyen, yasama organı ve kamuoyu önünde hesap vermeyen, denetlenmeyen, keyfi ve kişisel bir yönetim uslübuna uygun bir yapı ortaya çıkmaktadır. Siyasal yönetim henüz fonların sayısı konusunda bile doğru bilgilerin aktarılmasından özenle kaçınmaktadır. Fonlarla ilgili sayısal veriler ise bir sır gibi saklanmaktadır. Fonların faaliyet sonuçlarının ve bütçelerinin TBMM Bütçe Komisyonu'nda görüşülmesi (3346 sayılı Kanun'da buna "denetim" deniliyor) ile ilgili olarak Maliye ve Gümrük Bakanlığı'nda yapılan çalışmalar, sanırız hem bakanlık uzmanlarına hem de siyasal yönetime fonlarla ilgili kargaşanın (daha doğrusu "fon ekonomisi"-nin) kendi boyutlarını bile aştığını göstermektedir. Bu karışıklığa karşın, uygulama alanı yaygın ve gelir-harcama rakamları yüksek olan fonlar ileri derecede bir merkezileşme ile yönetilmektedirler. Fon kaynaklarının kullanımında üst düzeyde oluşturulan üç kurul, Toplu Konut ve Kamu Ortaklığı Kurulu, Para ve Kredi Kurulu, Ekonomik İşler Yüksek Koordinasyon Kurulu, çok geniş yetkilere sahiptir. Fon ekonomisine geçişin yönetim biçiminden kaynaklanan nedenlerinin siyasal nitelikli nedenlere bir bütün oluşturduğu da böylece ortaya çıkmaktadır.

Fon ekonomisinin boyutunun kavranabilmesi için sıcak bir olayı ve uygulamayı anımsatmak yararlı olacaktır; Güneydoğu sorunu için Kanun Hükmünde Kararname ile "süper" yetkili bir Bölge Valisi atanıyor, bu yetkilerin kullanılmasına karşı da yargı yolu kapatılıyor. Bu yargı yolu kapalı "süper" yetkinin "süper" bir ekonomik güç ile birlikte kullanılması gerekiyor. 14.7.1987 tarihli Cumhuriyet Gazetesi'nde, konu hakkında görüşü alınan Prof.Dr. Tekin Akıllıoğlu haklı olarak, **"bölge valilerine özel harcama yetkileri de verilecektir. Ancak bu sorun bütçede nasıl çözülecektir? Yani anayasada yer almayan bir yönetim biçimi için kaynak ayrılamaz, harcama yapılamaz. Olağanüstü bütçe de hazırlanamaz"** demektedir. İşte bu sorunu siyasal yönetim "fon ekonomisi" ile çözmektedir. Ortada, Anayasa ve Teşkilat Yasaları'nda yer almayan "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği" adı altında bir "Teşkilat" var. Teşkilatı, Olağanüstü Hal Bölge Valisi kurmaya yetkili. Teşkilatın kurulması ve çalışması ile ilgili, gerek Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin, gerekse diğer kuruluşların yapacakları her türlü harcama, 1050 sayılı Genel Muhasebe Kanunu, 2886 sayılı Devlet İhale Kanunu ve 832 sayılı Sayıştay Kanunu'na tabi olmadığı gibi, her türlü vergi, resim, harç ve katma değer vergisinden muaf. Harcamaların yapılabilmesi için bir kaynağa ihtiyaç olduğu muhakkak. Bölge Valiliği'nin harcamaları için ilk kaynak İçişleri Bakanlığı bütçesine konulacak ödenek; ama sınırlı bütçe olanakları içinde sınırlı ödeneğin "süper" yetkilerin kullanılması için yetmeyeceği de açık. Burada Geliştirme ve Destekleme Fonu imdada yetişiyor; Olağanüstü Hal Bölge Valiliği İhdası Hakkında KHK'ye göre: Bölge Valiliğinin acil ve zaruri ihtiyaçları için bu fondan yeteri miktarda para Valilik emrine aktarılacak.

Olağanüstü Hal Bölge Valisi'nin "süper" yetkisini "süper" bir ekonomik güç ile birlikte kullanması gerekiyor. Bu sorunu siyasal yönetim "fon ekonomisi" ile çözüyor.

"Süper" yetki dahilinde yapılacak "süper" harcamalar için bir "usul" getirilmediği gibi temel yasaların da uygulanmayacağı belirtilmiş; yani harcamalar için tek "usul" var, o da "usulsüzlük". Uygulama ile ilgili tüm yetkiler Bölge Valisi'nde toplanıyor. Böyle bir model ancak "fon" tanımı içine yerleştirilebilir. "Olağanüstü Hal Bölge Valiliği Fonu" adını verebileceğimiz bu fon, 19.7.1987 tarihinden itibaren ANAP döneminin 27. fonu olarak çalışmaya başlamıştır.

Giderek büyüyen fon ekonomisi nedeniyle, bütçelerin kamu kesiminin gerçek büyüklüğünü gösterme niteliği yok olmakta; kamu kesiminin doğru dürüst bir planlamasının yapılması dahi böylece hayal olmaktadır. Fon ekonomisinin bizce en büyük sakıncası (ancak mevcut iktidar açısından da en büyük avantajı) herhalde bu gelişmedir. Kamu kesimi ile özel kesim "fon ekonomisi" içinde daha rahat bütünleşmektedir. "Fon ekonomisi"nin tasfiyesi (bu her bir fonun tek tek tasfiyesi anlamına gelmemeli) bu noktada düşünülüp gerçekleştirilmelidir. ■

İllüstrasyon: *Uğurcan Ataoğlu*

(*) Çalışan 132 ve çalışmayan, devredilen 39 fon olmak üzere, toplam 171 fonu kimlik tabloları ve ilgili mevzuatlarıyla birlikte inceleyen, sınıflandıran ve tablolaştıran "İstikrar Programından Fon Ekonomisine" (Oğuz Oyan - Ali Rıza Aydın, Verso Yayınları, 1987) adlı kitapta, fonların istikrar programı, iktisat ve kamu maliyesi içindeki yerleri kapsamlı olarak ele alınmış ve irdelenmiştir.

NOT Yazarın konuyla ilgili "İstikrar Programından Fon Ekonomisine" isimli yapıtı Teori Yayınları'nca yayımlanmıştır.

Resmi tarihimiz

Prusyalı Moltke Kürt halkının denetim altına alınması için yapılan seferleri anlatır
''kerim devlet''in halk üzerinde uyguladığı akıl almaz zulmü görüyoruz.

Tarih çoğumuzun bilincinde birbirinden kopuk olaylar, imgeler dizisi gibi şekillenmeye başlar ve çoğu kez anlamlı bir bütünlüğe kavuşamaz. Hele bizim gibi tarihle, ortasından kırmızı oklar çıkan sarı bir Asya haritasında tanışan kuşakların bu bütünlüğe ulaşması büsbütün zordu. Ama kim ne derse desin, benim için bu kırmızı oklar tarihle ilgili düş gücümü kamçılayan bir serüven çağrısı oldu. Çocuk bilincim, kurumuş iç denizin ufkunda güneş batarken, bilinmeyen ülkelere doğru dörtnala giden bir atlıydı o zamanlar. Tarihin bizimle başladığına o derece inanmıştım ki, Hazar Denizi'nin kuzeyinden (ya da güneyinden) geçip gittiğimiz yerlerde, bizden önce başka insanların yaşadığını bir türlü kabullenemezdim.

Mezopotamya, Asur, Hitit-Mısır, Eski Yunan-Roma -Bizans derken işler arap saçına dönerdi. En büyük düş kırıklığını İslamı kabul etmemizle ilgili bölümleri okurken yaşardım. Osmanlı'nın en parlak dönemlerinde bile, kılıç zoru ile secde ettirilen o yağız atlının yenilmişlik hüznünü içimden atamazdım.

Tarihe, ulusal özdeşlik duygusunun etkisinden kurtularak bakmak bizim kuşaklar için hiç kolay değildi. Aslında bu duygu da olmasa, belki tarih denen o soyut olaylar, savaşlar, hükümdarlar kronolojisiyle bu kadar bir iletişim bile kuramazdık.

Geleneksel tarih, büyük kumandan, hükümdar ve imparatorlar dışındaki sıradan insanların yaşamıyla pek fazla ilgilenmediği için, okuyucuda kalan iz birbirinin benzeri efsane kişilerinin yavan öykülerinden ibarettir. Gerçek insanların yaşamı ise oluşturdukları toplumun global eylemleri içinde silinip gitmiştir. Hitit-ler'in devlet düzeni, hukuku, sanatı, savaşları ile ilgili çok şeyler biliriz ama Kargamışlı sıradan bir insanın nasıl yaşadığını, neler düşündüğünü, yaşamdan ne anladığını bilmeyiz. Ne kadar kapsamlı olursa olsun kişilerin gerçek yaşam kesitlerinden örnekler vermeden insan toplumlarını tanımlayan tarih bilgisi soyutluktan kurtulamaz. Bu yüzden de tarih çoğu zaman ne okul çağındaki çocukların ilgisini çeker ne de genel olarak büyüklerin. Bu soyutluk aynı zamanda tarihin egemen ideoloji tarafından kolayca manipüle edilmesine de olanak verir. Çünkü tarihin bilincimizde yerleştiği kompartmanda, gerçeklik duygusuna pek yer yoktur. O nasıl olsa biraz masal biraz da kendimize uygun gördüğümüz bir kimliğin geçmişidir.

Bizim resmi tarihimiz, bu bakımdan eşine az rastlanır duygusallıklarla dolu bir masallar dizisidir. Fetihler, zaferler, şanlar, şerefler, ihanetler ve talihsiz yenilgilerle dolu bu masallarda insanların gerçek yaşamı ile ilgili pek az bilgi vardır. Daha toprağın üstündeki kalıntıları sapasağlam duran dönemler bile çoğumuzun bilincinde kabataslak bir şemadan ibarettir. Çok değil 150-200 yıl önce Anadolu'daki, hatta başkent İstanbul'daki yaşamı, gerçeğe uygun şekilde yansıtan kaynak hemen hemen yok gibidir. Olanlar da daha düzene sokulmadan ve günümüz Türkçesine çevrilmeden yok olup gitmeyi beklemektedir. İşin hazin tarafı, tarihin açık bıraktığı alanı doldurabilecek bir edebiyatımız da yoktur. İlk Türk romanı olarak bilinen Hasan Mellah ve Hüseyin Fellah'ı Ahmet Mithat Efendi 1875'te yazmıştır.

İşte bütün bu kuraklık içinde 1835'ten 1839'a kadar Türkiye'de askeri öğretmen olarak çalışan Prusyalı Moltke'nin Türkiye Mektupları* olağanüstü bir canlılıkla, tarihimizin kritik bir dönemine ışık tutuyor. İmparatorluk topraklarını Batı'dan Doğu'ya, Fırat ve Dicle havzalarına kadar adım adım dolaşan, bir taraftan savaşlara katılan bir taraftan gözlemlerini yazan Moltke, olup bitenleri Batılı oryantalistlerin donuk gözleriyle tanımlamıyor, tanık olduğu olayları, insanları ve doğayı eşine az rastlanır bir edebi ustalıkla anlatıyor. Yeni-

çeri Ocağı'nı ortadan kaldıran, çağdaş
nin temelini atan ve Batılı ülkelerle sü
matik ilişkiler kuran II. Mahmut'u onu
den gerçekten ilk kez tanıyor, bütün Batı
şın Batıyla ilgili ne kadar az bilgi sahibi ol
kediyor, çöküşü önleyemeyen çabaların
nü yaşıyoruz. Koca imparatorluğu 500
tutan devlet aygıtının 19. yüzyılın başın
ğini ve acımasızlığını görüyor, Türk ha
let karşısındaki geleneksel korku ve çe
nin tarihsel temellerine ellerimizle dokun
Yönetim kadrolarının inanılmaz cahilliğ
vardığı boyutlarıyla, bizleri endişeye dü
vet ve nüfuz ticareti gibi kurumların ne
ki ve köklü birer tarihsel gelenek olduğ
öğreniyoruz: ''Herkesten fazla aydın diy
ricalden bir Türk, fala ve rüya tabirlerin
inanıyor ve dünyanın küre şeklini tasavv
miyordu; sadece nezaket icabı ve biz bu
rinde o kadar inatla durduğumuz için d
tabak gibi düz olduğu iddiasından vazgeç
melerden başka herhangi bir Avrupa d
yoktu. Yüksek memuriyetlerde bulunan b
kendi dillerinde yazılmış mektupları bile
okutturup dinlemek zorundaydılar.''

Moltke, devletin yapısı, kur
ilişkileri v.b. konularda ca
lemlerini aktarırken, vergi ve
kerliğe isyan eden Kürt hal
tim altına alınması için, kendisinin de
dığı seferleri anlatırken, bir taraftan re
en büyük övünç kaynağı olan ''kerim de
yüzyıl başındaki içler acısı durumunu,
halk üzerinde uyguladığı akıl almaz zul
ruz. 200 yıldır Batılılaşmaya çalışan Tü
nin daha 150 yıl öncesine kadar kendi
di ordusuyla esir aldığına tanık oluyor
rada ben, geçidi açılmış bulan ve savaş
bir tepenin üzerinden seyreden Hafız P
nına gittim. Oraya ganimetleri ve esirle
lardı. Kanlı yaralar içinde erkekler ve ka
medekilerden itibaren her yaşta çocuklar
lar ve kulaklar. Bunların hepsi, getirene
ruşluk bir bahşişle ödeniyordu. Mühib
esirlerin yaralarını yıkıyor ve elden geldi
rıyordu. Kürtler'in sessiz ıstırabı, kadın
siz feryatları yürekleri parçalayan bir ma
dana getiriyordu.''

(*) Feldmareşal H.Von MOLTKE
Türkiye Mektupları Çev: Hayrulla
Remzi Kitabevi 1969.

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

İlber Ortaylı

Ülkemizin vazgeçilmez renkli bir kültürel unsuru

Süryanilerimiz

Bu uygarlık, dil ve kilise hakkında ülkemizde ciddi tetkik yapan laik uzmanlar bulunmadığı gibi, yurttaşlarımızın bir kısmının mensubu olduğu bu kilise ve ardındaki uygarlığın muhtelif veçhelerini tanımaya yönelik ciddi kurumlaşma da yok.

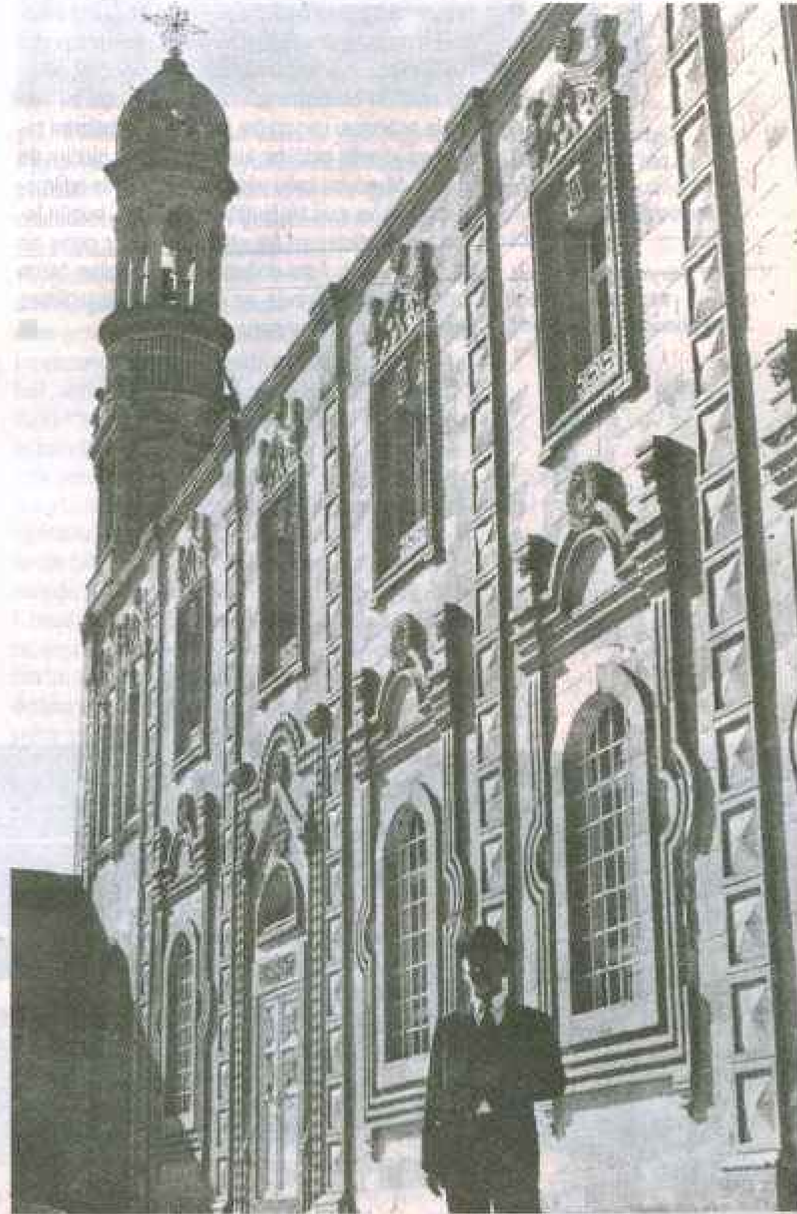
Suriyeli-Süryani- ve Kitab-ı Mukaddes'te geçtiği şekliyle Aramî, eş anlamda kullanılan kelimelerdir. Ülkemizde yaşayan Süryaniler, yazılı tarihin en eski devirlerinden beri isim ve cisimlerine rastlanan bu kavmin Batı grubundandır. Dilleri, Milâd yani İsa'nın doğumu sıralarında Suriye, Filistin, Urfa, Lübnan ve Mezopotamya'nın kuzey kısımlarında en yaygın olarak konuşulan ve yazılan Aramî diliydi. Bugün kaybolan bu dil, Sami dillerin içinde o gün en yaygın olarak konuşulanıydı, yani Filistin'de doğan Hz.İsa Aramî dili kullanıyordu ve o dönemde İbranice Museviler arasında artık edebiyat ve ibadete ait bir dil olarak kalmıştı. Nitekim bugün Süryani kilisesi (Katolik veya Ortodoks olsun) Hz. İsa'nın konuştuğu dil olan Aramcayı ibadette kullanan tek kilise olarak kalmıştır. Bizim bugün Süryanice diye nitelediğimiz dil, aslında Aramca'nın eski Urfa (Edessa) bölgesinde rastlanan ve en edebi ve felsefi nitelikteki lehçesidir. Bu dil halen yazıldığında "estrangelos" dediğimiz bir eski Semitik alfabe ile yazılır. Suriye bölgesindeki bazı Süryaniler, bazı ibadeti Arapça yaptıkları halde, Arapça'yı da bu alfabe ile yazarlar ki, Harsuni denilen metinler bunlardır. Burada harflere bir kudsiyet atfedildiği ve adeta bizde geçen asrın sonuna kadar Karamanlılar dediğimiz Türkçe konuşan fakat Türkçeyi Yunan harfleriyle yazan grup gibi, bu dini grubun özdeşliğini, harflerle korumayı amaçladığı görülür.

Süryaniler bugün Aramca dediğimiz bu dili artık genellikle günlük yaşamlarında kullanmıyorlar ve uzmanların ve din adamlarının dışında bu dili de bilmiyorlar. Cebel Tur ve Şam civarındaki Malu'la'daki grupların bu dili kullandığı söylenir, fakat sayıları birkaç binle sınırlıdır. Malu'la'da köy cemaati üstelik Süryani Katolik ve Ortodoks olarak iki ayrı kiliseye de ayrılmıştır. Civarındaki Süryanice konuşan bir iki köyün de yakın zamanlarda Müslümanlığa döndüğü bilinmektedir. İsrail kurulmadan ve oraya göçmeden önce kuzey Mezopotamya ve Batı İran'daki bazı Musevi grupların da bu dili konuştuğu bilinmektedir. Bu grupların dışında (günden güne hemen hemen kaybolmuşlardır) belirttiğimiz gibi Süryaniler bulundukları çevrenin dilini konuşuyorlar. Hatta ülkemizde İstanbul ve Batı bölgelerinde sayıları gittikçe artan Süryani-Kadim ve Katolik yurttaşlarımız artık Türkçeyi kullanıyorlar. Yakın gelecekte ülkemiz Süryanî Hıristiyanları Türkçe konuşan, Aramcayı sadece ibadette kullanan Türkiye Hıristiyanları olarak, ülke kültürüne renk veren bir topluluk halinde yaşamlarını sürdürecekler. Bugün Süryaniler Hıristiyanlığın en eski kiliselerinden birine mensup yurttaş topluluğumuzdur. Aslında Suriye, Güneydoğu Anadolu dışında Irak ve Hindistan'ın bazı bölgelerinde de bu kiliseye mensup cemaatler vardır.

Hıristiyanlık öncesi ve sonrasında bugün Süryanice dediğimiz kuzey Suriye bölgesi Aramcası; ticaret, edebiyat ve felsefede en yaygın olarak kullanılan gelişmiş bir dildi. Bu dilin konuşulmaktan vazgeçilmesi, daha doğrusu yazılı edebiyata hapsolması, 7. yüzyıldaki Arap-İslam fetihleri dolayısıyladır. Böylece önceleri Sami diller arasındaki geçiş kolaylığından, sonra da Arap yönetiminin etkisinden dolayı Süryani (Aramî) dili yavaş yavaş günlük hayattan çekildi. Ancak bu çekilme olana kadar; ilk devir Arap halifelerinin bürokrasisinde Süryani kâtiplerin ve Süryanice'nin Rumca ve Farsça gibi Arapça'nın yanında göze çarpan bir unsur olduğunu, tercüme faaliyetinde Rumca ve Farsça'dan Süryanice'ye ve Arapça'ya yapılan çevirilerin Arap-İslam uygarlığının oluşumunda büyük rolü olduğunu belirtelim. Süryanice (Aramca) böylece uygarlığın klasik dilleri arasında yerini aldı. Tabii Arap diline de Süryanice'nin bu dönemdeki katkısı büyüktü ve halen tükenmeyen bir araştırma konusudur. Günümüzde iyi bir Arap dili uzmanı ve dil tarihçisi kaçınılmaz olarak bu nedenle Aramca (Süryanice)yi öğrenmek zorundadır.

Süryaniler ve dillerinin uygarlıkta büyük rol oynamalarının nedenlerinden biri, Batı Suriye ve Antakya'daki Yunan kolonileriyle Hellenizm devrinden beri yakın temasta olmalarıdır. Buralarda Yunanca konuşanlar arasında Hıristiyanlık devrinde de Süryani rahipler vardı ve bu zümre iki dili de aynı mükemmellikte bilirdi. Örneğin Edessa (Urfa)daki üniversite ilkçağ ve ortaçağ başlarının en ünlü eğitim merkeziydi ve burada Yunan felsefesi önemli tercüme ve tefsirlerle yaşamış ve sonra Araplar'a aktarılmıştır. Özellikle 5. yüzyılda tamamen kaldırılmasına çalışılan Atina felsefe mektebinin ürünleri ve eski pagan kültürün kaynakları Süryaniler'in tercümeleri sayesinde geleceğin Rönesansına devredilmiştir, denebilir.

Mezopotamya bölgesi Milad'ın ilk yüzyıllarında Hıristiyanlaşmıştı. Bölgenin merkezi Edessa (Süryanice Ur-hai, yani Urfa)dır 4. yüzyılda Süryani din adamı Efraim (Efrem) Nizip'ten buraya gelerek dönemin en ünlü yüksek okulunu kurdu. Süryaniler'e Batı dillerinde Yakubî (Jacobites) de deniyor. Aslında Jacob Baradai (Baradeus) 6. yüzyılda Suriye monofizist kilisesini kurmuştur. Monofizizm İsa'daki ulûhiyet ve insan cevherinin ayrılığını reddedip, teke indiren ve ona ilahiyet vasfeden görüştür. Aslında Efes ve Kadıköy (Chalcedon) konsüllerinde reddedilen bu mezheb Doğu'da ve Mısır'da taraftar toplayıp yerleşik kilisenin inanışı olmuştur. Bu dönemde Süryaniler'in patriklik makamı Antakya'da idi. Sonra Malatya'ya ve nihayet 13. yüzyılda Mardin'deki Dayr-ezzaferaan manastırına taşınmıştır. Yakın zamanlarda patrik Mardin'i de terkederek, Hindistan'a çekilmiştir. ▶

▼ ***Midyat'ta Süryani kilisesi.*** *Hz. İsa'nın konuştuğu dil Aramca'yı ibadette kullanan tek kilise.*

MOZAİĞİN ÖZGÜR PARÇASI OLMAK

Türkiye toplumunun bir parçası olmayı benimseyen Süryaniler, özelliklerini korumayı da titizlikle istiyorlar.

Süryaniler hakkında bir araştırma girişiminde bulunduğumuzda elimizdeki kaynakların ancak Kitab-ı Mukaddes ile ilgili ve meraklarından dolayı Süryanilerle ilişki kurmuş birkaç yazarın kaleme aldıkları incelemeler ve Süryani Kadim Kilisesi'nin ince üslupla yayınladığı (Cumhuriyet'in başlangıç yıllarını da içeren) kitaplarla karşılaştık. Ama nedense bizlerle birlikte yaşayan bu topluluğu tanımamız bakımından Mardin'deki gümüş işlemciliği, şarapçılığı ve Süryani kültürünün ayırdedici bir yapı özelliği alan mimarisi daha somut veriler taşıyordu. Tabii bu arada söyleşi yaptığımız kişiler de, Anadolu topraklarındaki zengin Süryani kültürünün, Güneydoğu'nun tüm olumsuz sosyo-ekonomik şartlarına karşın bugüne nasıl ulaştığını daha gerçek ve canlı bir şekilde anlamamıza yardımcı oluyor. Geçmişleri hakkında sorduğumuz soruların yanıtları, genellikle Süryani Kiliselerinin dinsel ağırlıklı yorumları ile belirleyici. Ancak iyi eğitimli birkaç papaz ve Süryani vatandaşımızın da belirttiği gibi gerçek tarih hâlâ yeraltında yatan kalıntılar ve tabletlerde bulunuyor.

Bugün Katolik, Ortodoks ve Protestan mezheplerine mensup Süryani vatandaşlarımızın toplam sayıları 20-25 bin civarında. Ancak bu sayı, öğrendiğimize göre 1965'te başlayıp 1976'da hızlanan göçlerden önce 40-45 bini buluyordu. Güneydoğu Anadolu'da Süryaniler dışındaki insanlarla paylaşılan ağır ekonomik ve sosyal şartlar özellikle 70'li yılların siyasal olayları, giderek artan bürokratik baskılar göçün nedenleri arasında. Göç nedenini bir başka açıdan değerlendiren bir Süryani ise bölgeden çıkıp eğitim gören Süryaniler'in bir daha geri dönmemesine, binlerce yıldır hep birarada yaşamaya alışmış bu topluluğu, terketmesine bağlamakta. Okumuş insan bakımından kısırlaşan, sorunlarını dile getirmekte oldukça zorluk çeken bölge Süryanileri de çareyi göç etmekte bulmuşlar. Göçün genellikle İsveç'e olduğunu, İsveç hükümetinin büyük kolaylıklar sağlamasına rağmen, önemli bir şartı da ileri sürdüğünü öğreniyoruz: "Bu toplum içinde asimile olmak zorundasınız". Evet, "asimilasyon"... Süryaniler için oldukça etkin bir Metropolit'in bulunduğu İsveç'e diğer Avrupa kentlerindeki Süryaniler'in de giderek yerleşmesi, kendi dillerinde okullar açmaları, gazete çıkarmaları, aradıkları huzuru bulmaları için ne yazık ki yeterli olamamış. Çünkü her topluluk tarihsel olarak doğup geliştiği topraklarda kültürel kimliğini koruyabilir. Şimdi İsveç'teki Süryaniler geri dönerek yıllardan beri kardeşçe yaşadıkları bu toplumla daha bilinçli kaynaşmak, Süryani kültürünün zenginliğini Anadolu'nun kültür mozaiği içinde yaşatmak istiyorlar. Gerçekten de böyle bir istemin Türkiye'de demokrasi mücadelesini sürdürerek yaratmak mümkün.

Türkiye'de yaşamayı isteyen, toplumun bir parçası olmayı benimseyen Süryaniler, özelliklerini korumayı da titizlikle istiyorlar. Bu açıdan, son yıllarda karşı karşıya kaldıkları, okullarda din eğitimi zorunluluğu ve din derslerinin uygulama biçimi onları rahatsız ediyor.

Süryani kiliselerinin şimdiye kadarki pasif tutumları, topluluk sorunlarını en basitinden bir dilekçeyle kaleme almada ve ilgili kurumlara bildirmede gösterdikleri aciz tavırları, sorunların halline yardımcı olamıyor. 6000 yıldan bu yana yaşadıkları topraklar üzerinde öbür toplumlarla yanyana, eşit koşullarda, kardeşçe yaşamak ve benliklerini korumak, mutlu olmak ve Türkiye'de yaşayan insanlar topluluğunun ortak gelişimine katkıda bulunmak istiyor Süryaniler. Bunun için Türkiye'nin ihtiyacı olan şeye, demokrasiye ihtiyaçları var. ■

Yavuz Can

Süryani tarihinin en önemli simalarından biri bizim tarihimiz açısından da Gregor Bar Hebreus (yahut Abu'lferec)dir. Musevi ailede doğmuş ve Hıristiyan olmuştur. Musul metropoliti idi. Yazdığı tarih 13. yüzyıl için halen en önemli ve doğru kaynak sayılıyor. Süryaniler bugün Süryani-Kadim dediğimiz Ortodoks kilisesi ve birkaç yüzyıldan beri Katolik inanışa sahip iki dini gruba ayrılmıştır. Fakat hepsi de kilisede Aramca kullanırlar ve Süryani-Katolik kilisesi de Roma'dan yarı bağımsızdır. Ortodokslarda rahipler evlenebilir fakat metropolit olmak için evlenmemek gerekir. 16. yüzyılda doğu Anadolu ve Mezopotamya'da özellikle Musul'da faaliyet gösteren Cizvit misyonerler sayesinde, Süryaniler'in bir kısmı eski kiliselerini bırakarak Katolik mezhebine geçtiler. 1646'da Halep'de Süryani-Katolik patrikliği de ihdas edildi. Fakat toplumun tarihi kültürü üstünlüğünü korudu. Katolikler de o dönemdeki uygulamanın aksine, ibadette Latince değil Aramca kullanacaklardı ve patriklerini de kendileri seçeceklerdi. Roma bunu kabul etmek durumundaydı. Böylece Süryani Katolikler, Doğu Katolikleri dediğimiz Roma'dan yarı bağımsız kiliseler arasında yerini aldı (diğerleri Kaldani-Katolik, Ermeni-Katolik, Ukrayna-Katolik, Grek Katolik, Kobt-Katolik ve 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Bulgar-Katolik kiliseleridir). Bugün İstanbul'da Ortodoks-monofizist inançtaki Süryani-Kadim kilisesinin merkezi Tarlabaşı'ndaki Meryem Ana kilisesidir ve metropolit burada oturur. Fakat Karaköy'de Fransisken rahiplerden devralınan bir kilisede de Süryani-Katolikler ibadet ederler. Bu uygarlık dil ve kilise hakkında ülkemizde ciddi tetkik yapan laik uzmanlar bulunmadığı gibi, yurttaşlarımızın bir kısmının mensubu olduğu bu kilise ve ardındaki uygarlığın muhtelif veçhelerini tanımaya yönelik ciddi bir kurumlaşma ve girişim de yoktur. Mensubu belki yüzmilyonlarla ifade edilmeyen küçük ve eski bir Hıristiyan cemaat, bugün İsveç'ten Hindistan ve Avustralya'ya kadar geniş bir alanda yaşıyor. Ama doğuş ve yaşama alanı bizim topraklarımız üzerinde ve ülkemizin vazgeçilmez renkli bir kültürel unsuru... ■

▼**Süryani mahallesi.** *Midyat'ın kültürel ögelerine renk katıyor.*

Darbenin 14. yılında Şili

BAHARIN GELMESİNİ ÖNLEYEMEYECEKLER

Kitlelerin özgürlük mücadelesinin seyri diktatörlerin "demokrasi takvimine" uymuyor.

"Bütün çiçekleri kesebilirler, ama baharın gelmesini önleyemeyecekler"
(Pablo Neruda)

Şili'de faşist darbeden bu yana ondört yıl geçti. Darbe sözde Şili'yi "komünizm tehlikesinden ve ekonomik krizden kurtarmak" üzere yapılmıştı. Darbecilerin ideolojik-politik kılavuzu Washington patentli "milli güvenlik doktrini", iktisadi rehberi ise "Chicago Boys"du.

"Milli güvenlik doktrini"nin işaret ettiği "ulusun varlığına yönelik iç tehlike"yi bertaraf etmek üzere Başkan Allende dahil otuzbinden fazla insanı katlettikten, tüm ülkede toplama kampları kurduktan, yüzbinlerce kişiyi zorla sürgüne gönderdikten ya da ülkeyi terk etmeye zorladıktan sonra darbeciler, emperyalizmin çok yönlü çıkarlarına tümüyle uyumlu, sorun ya da pürüz çıkaracak tek bir çatlak sesin dahi duyulmadığı, özellikle ve esas olarak da işçi ve emekçi yığınların mücadelesinin hepten bastırıldığı "istikrar modeli"ni kalıcılaştırmak üzere seferber oldular. Bu arada, başlangıçta işçi sınıfına, Halk Birliği partilerine yönelen kanlı saldırıya kayıtsız kalan, hatta askeri darbeyi destekleyen burjuva muhalefet güçleri de çok geçmeden kendilerini faşizmin saldırısı altında buldular. Darbe sadece işçi sınıfına, komünistlere saldırmakla kalmamış, demokratik hak ve özgürlükleri tümden yok ederek, çıkarları finans kapitalin hedefleri ile uyuşmayan tüm sosyal tabakaları sindirmeye yönelmişti.

11 Eylül 1973 darbesinden sonra ABD tekelleri ve Şili oligarşisinin Halk Birliği iktidarı sırasında kaybettiği ekonomik ve siyasi mevzileri yeniden ele geçirmek, özgürlükleri boğazlayarak emekçilerin kazanımlarını son kırıntısına dek geri almak üzere zaman geçirmeksizin adımlar atıldı. Halk Birliği iktidarı sırasında devletleştirilen şirketler ile devlete ait sanayi ve hizmet işletmeleri özel sermayeye devredildi. Tarım reformu yolunda atılan adımlar ortadan kaldırıldı, ülkenin doğal zenginlikleri parlak güvencelerle yabancı sermayeye açıldı. Kısaca Pinochet cuntası, IMF "ekonomik paketleri"nin alameti farikası haline gelen askeri cuntaların her birinde "kendi modelimiz" ilan edilen, ama her nasılsa (!) ayrıntılarına dek tıpatıp benzeşen "istikrar tedbirleri"ni azgın devlet terörü eşliğinde uygulamaya koydu.

Ancak "istikrar tedbirleri"nin neredeyse standartlaşan sonuçları da bir süre sonra kendini göstermeye başladı: Sürekli başaşağı giden ekonomik göstergeler, Şilililer'in gerçek satınalma gücünde ve iç pazara yönelik üretimde şiddetli bir düşme, % 30'a varan işsizlik, 1973'te 4 milyarken 1985'te 23 milyar dolara varan dış borç, yatırım için öngörülen paranın spekülasyonlarda çarçur edilmesi, tekelleşmenin hızlanmasıyla çok sayıda küçük, orta, hatta büyük işletmenin iflası, büyük bankaların ve finans gruplarına bağlı sanayi kuruluşlarının "devlet eliyle" kurtarılması, tarımda üretimin felce uğraması, milli gelir dağılımında görülmedik ölçüde derinleşen uçurum, önü alınamayan enflasyon vb... Sonuç olarak Şili bugün son elli yıllık tarihinin en ağır ekonomik, siyasi ve sosyal krizini yaşamaktadır. "İstikrar tedbirleri" sistemin derdine çare olmak bir yana, istikrarsızlığın iktisadi zeminini yeniden ve yeniden üretmekte, krizin aşılmasını sağlamak yerine onu daha derinleştirmektedir. IMF başta olmak üzere uluslararası finans kuruluşlarının dayattığı reçetelerin iflasıyla, siyasi "istikrar"ın gerçekleşmesi de büsbütün suya düşmektedir.

Ne ki istikrarsızlığın demokrasiyi kendiliğinden getirmeyeceği, hele Pinochet'in kendi rızasıyla gitmeyeceği açık. 1989'da yapılacağını açıkladığı başkanlık "seçimi"ne tek aday olma hesapları, ülkenin kendisi öldükten sonra da "emin ellerde" olmasını sağlayacak her türlü "anayasal" önlemi almış olması da diktatörün koltuğunu bırakmaya hiç de niyetli olmadığını gösteriyor. Ama kitlelerin özgürlük mücadelesinin seyri diktatörlerin "demokrasi takvimi"ne uymuyor.

1980'den bu yana kıtanın Bolivya, Arjantin, Brezilya, Uruguay gibi diğer ülkelerinde, ya da Haiti ve Filipinler'de tanık olunduğu üzere her şey güçler dengesine, nüfusun ezici çoğunluğunu oluşturan emekçi yığınların hareketlenmesine gelip dayanıyor. Yığınlar hareketlendi mi diktatörlere yol görünüyor.

Kıtadaki demokratikleşme sürecinden de kuşkusuz etkilenen Şili'de özellikle 1983'ten bu yana kitlesel muhalefet eylemleri yoğunlaşarak sürüyor. Faşizmin tüm katliamlarına, silahlı kuvvetlerin, yargı organlarının, kitle iletişim araçlarının sınıfsal niteliğini gözler önüne seren en pervasız uygulamalarına, sosyal, kültürel ve ahlaki alanda yolaçtığı ağır kayıp ve erozyona, dayanılmaz ekonomik sıkıntılara rağmen sindirilemeyen toplumsal muhalefet, Pinochet'i yönetemez duruma getirmek üzere "sivil itaatsizlik" eylemlerini yaygınlaştırıyor. Hayatın her alanında örgütlü direniş görülüyor. Faşizmin "yasaları"na rağmen gerçekleştirilen iş bırakmalar, grevler, ülke çapında genel greve dönüşen protesto günleri, üniversitelerdeki gösterilerden sokaklardaki "tencereli" yürüyüşlere dek yaygın kitle hareketleri, toprak işgallerinden, su ve elektrik hesaplarını, kiraları ve borçları ödememe vb. türlü eylemler Şili'nin artık günlük görüntülerine dönüşmüş bulunuyor. Bu koşullarda Şili Sosyalist Partisi Genel Sekreteri Almeyda gibi Halk Birliği iktidarı bakanları, Şili Komünist Partisi'nin iki Merkez Komite üyesi, çeşitli kesimlerden siyasi sürgünler Pinochet'in kesin yasağına rağmen ülkelerine döndüklerinde dayanışma gösterileriyle karşılaşıyor ve Santiago'dan binlerce km. öteye dahil sürgün edilmeleri kitlelerle temaslarını engellemiyor; onları değil diktatörü tecrit etmeye yarıyor. Öyle ki yükselen toplumsal muhalefet karşısında faşist cuntanın Pinochet dışındaki üç üyesince 1989'da başkanlığa bir "sivil"in gelmesinin "daha uygun olup olmadığı" tartışılıyor (elbette bu "sivilleşmiş" bir Pinochet de olabilir!). Ama Pinochet köşeye sıkıştıkça daha saldırganlaşıyor; Beyaz Saray ise her zaman olduğu gibi muhalefeti en kısa sürede denetim altına alarak "yoldan çıkması"nı önleme çabasında.

Şili KP, Almeyda önderliğindeki Sosyalist Partililer ve Devrimci Sol Hareket'in (MIR) 1983'te oluşturdukları Demokratik Halk Hareketi bloku, Haziran1987'de diğer beş sol partiyle birlikte Almeyda başkanlığında **Bir-**

▲ **Unutulmayan Allende.** *1983'ten bu yana kitlesel muhalefet eylemleri yoğunlaşarak sürüyor.*

leşik Sol ittifakı oluşturarak, diktatörlüğe karşı solun birlikteliği yolunda önemli bir adımı gerçekleştirirken, Hıristiyan Demokratlar başta olmak üzere sağ çevrelerde, kitlelerin hareketlenmesinden ürken ABD'nin arabuluculuğuyla "Pinochet'le diyalog" hayali mevcut. Ancak "Pinochet'i yerinde bırakıp, politikayı değiştirmek" illüzyonu bu partilerde büyük parti içi tartışmalara neden oluyor. "Diktatörle diyalog mu" yoksa "diktatörü göndermek üzere solla işbirliği mi" ikilemi sonunda merkez-sağ ittifaktan kopmalar ve yeni saflaşmalar oluyor. Gerçekte, tüm ülkeyi saran hoşnutsuzluğu arkasına almak ve kitlesel patlamaları önlemek hesabında olan burjuva muhalefet yöneticileri, Washington'un da istediği üzere, Şili KP ve müttefiklerinin onca kayba rağmen kırılamayan ve daha güçlenen etkisine set çekmek, solu şimdi ve gelecekte siyaset arenasında tecrit edip, esamisi okunmaz hale getirmek gayretindeler ki, bu elbette mümkün değil.

Solun, Pinochet işbaşından gönderilmeden demokratikleşmeden hiçbir şekilde söz edilemeyeceğini vurgulamasına, tüm muhalefeti "Pinochet'in gönderilmesi ve özgür seçimler" talebinde birleşmeye çağırmasına karşılık, sağ çevrelerde Pinochet yönetimi altında da "serbest seçimler"in olabileceği hayali var. Oysa 1986 yılında ilk kez tüm toplumsal muhalefet güçlerinin birlikte gerçekleştirdiği etkili, rejimi temellerinden sarsan kitlesel eylemlerin ardından, Pinochet'in kendisine karşı muhalefetin birleşmesini önlemek üzere gündeme getirdiği siyasi partiler yasası ve seçmen kayıt sistemi Pinochetli seçimlerin ne derece "serbest" olabileceğini açık seçik gösteriyor. Böyle bir "seçim"de resmi kayıt bürolarına giderek ve para ödeyerek kayıt yaptırmak zorunda olan seçmenler, her tür faaliyeti Pinochet'in denetiminde olan partilere oy verecekler! Bu durumda Hıristiyan Demokratlar arasında Pinochet'in belirlediği sınırları kabul etme yanlıları kadar, hiçbir şekilde örgütlenme hakkı tanınmayan sol ile birlikte davranarak bu "yasaları" tanımama yanlısı olanlar da görülüyor.

"Diktatörle diyalog mu" yoksa "solla işbirliği mi" ikilemi sonunda merkez- sağ ittifaktan kopmalar oluyor.

Sol ile işbirliğini sözde, solun "şiddet yanlısı" olmasının "engellendiği"nin öne sürülmesi ülke içinde olsun, ülke dışında olsun pek yavan ve mesnetsiz bir gerekçe olarak karşılanıyor. Askeri darbeyi destekleyerek, halka karşı yürütülen kanlı kıyıma ses çıkarmayan kimi burjuva muhalefet yöneticilerinin şimdi sol güçleri, hem de en barışçı gösterinin dahi Pinochet rejiminin asker-polis kuvvetlerinin saldırmasıyla sert çatışmaya dönüştüğü koşullarda, "şiddet kullanmamayı taahhüt etmemek"le suçlaması tam bir rivakârlığı yansıtıyor ve bu tavır objektif olarak diktatörün ömrünü uzatmaya hizmet ediyor.

Darbenin ondördüncü yılında halkın tüm Şili'yi saran örgütlü direnişi faşist rejime zor günler yaşatıyor. ■

Orta Amerika'da barış adımı

Görünürde her şey yolundaydı. Başkan Reagan bir yandan İran-kontra olayının kamuoyunda yarattığı tepkileri geçiştirmek, dikkatleri başka yöne çekmek, diğer taraftan da süresi Ekim ayı başında bitecek olan Kontralar'a yardımın yenilenmesi için Kongre'yi ikna edici yeni "kanıt"lar bulmak üzere Orta Amerika için bir "barış planı" hazırlamıştı. Buna göre Nikaragua hükümeti Kontralar'la bir anlaşma imzalamaya çağrılıyor ve Nikaragua'da uluslararası gözlemcilerin denetiminde seçimlere gidilmesi isteniyordu. Buna karşılık ABD Kontralar'a askeri yardımı durduracaktı! Ülkenin içişlerine doğrudan müdahaleden başka bir anlam taşımayan bu öneriyi Nikaragua hükümetinin reddedeceği daha başından belliydi ki, Reagan'ın hesapları da zaten buna dayanıyordu. Ne ki tam da Reagan "barış güvercinliği" yapmaya hazırlandığı ve önerisini açıkladığı sırada planlarını altüst eden bir gelişme oldu. Aralarında Nikaragua'nın da bulunduğu beş Orta Amerika ülkesi yıllardır süren görüşmeleri sonuca bağlayarak 7 Ağustos günü Guatemala'nın başkenti Guatemala'da bir anlaşma imzaladılar. Reagan'ı safdışı bırakıverdiler.

Kosta Rika, El Salvador, Guatemala, Honduras ve Nikaragua devlet başkanlarının imzaladığı anlaşma onbir başlık altında özetle şu hükümleri içeriyor:

Ulusal uzlaşma: Taraf hükümetlerin silahsız ve affa uğrayan tüm muhalefet güçleriyle diyaloğu; af çıkarılması; af, ateşkes, demokratikleşme ve seçimlerle ilgili olarak taraflarca ortak bir gözlemci komitesinin oluşturulması.

Düşmanlıklara son verilmesi: Taraf ülkeler arasında düşmanlıklara son verilmesinin teşviki ve belirlenmiş sınırlara uyularak ateşkes sağlanması.

Demokratikleşme: TV, basın-yayın araçlarına serbestçe çalışma olanağının tanınması; çok partili yaşamın güvence altına alınması, partilere serbestçe örgütlenme ve propaganda hakkı verilmesi; olağanüstü hal ve sıkıyönetim hallerinde anayasal haklara saygının korunması.

Serbest seçimler: Kurulacak olan Orta Amerika Parlamentosu için 1988'in ilk yarısında yapılacak seçimlerle, taraf ülkelerde belirledikleri tarih ve kurallar çerçevesinde yapılacak, yerel, genel (yasama) ve devlet başkanlığı seçimlerinin eşit ve serbest biçimde gerçekleştirilmesi ve bunun taraf ülkelerin gözlemcilerine açık olması;

Yönetim karşıtlarının desteklenmemesi: Taraflar bölgedeki ve bölge dışındaki hükümetlere çağrıda bulunarak isyancılara askeri, lojistik, mali, propaganda amaçlı, insani ihtiyaçları karşılamaya yönelik yardımlarla, silah, cephane ve donanım sağlamamalarını istediler.

Toprakların kullandırılmaması: Taraf ülkeler Orta Amerika hükümetlerine karşı askeri, lojistik yardım ya da bu amaçlı kişi, kuruluş ve grupları topraklarında barındırmamayı taahhüt etmektedirler.

Güvenlik, denetim, silahlanmanın sınırlandırılması: Orta Amerika'da barış ve işbirliği için Contadora grubunun planı çerçevesinde görüşmelerin yapılması.

Mülteci ve göçmenler: Bu konuda artan güçlükler gözönünde tutularak sağlık, eğitim, iş, güvenlik olanaklarının sağlanması, gönüllü olarak ve istedikleri takdirde mültecilere geri dönüş olanağının sağlanması.

İşbirliği, demokrasi, özgürlük: Ülkelerin eşitlik içinde gelişmesi, sosyal refahının artması için demokrasinin pekiştirilmesi, halkın esenliği ve sosyal adalet doğrultusunda adım atılması.

Denetim mekanizması: Amerika Devletleri Örgütü, B.M., Orta Amerika ülkeleri, Contadora grubu, Contadora Destek Grubu temsilcilerinden oluşturulacak bir gözlemci, denetleme komitesinin kurulması. Taraf ülkelerin bu komiteye rapor vermeleri.

Takvim: Ortak icra komitesinin imza tarihinden itibaren onbeş gün içinde kurulması; tarafların af, ateşkes, demokratikleşme, yönetim muhaliflerine yardımın kesilmesi, bunların topraklardan çıkarılması konusunda 90 gün içinde açıklamada bulunmaları; denetim komitesinin 120 gün içinde kurulması; devlet başkanlarının 150 gün sonra tekrar biraraya gelerek denetim komitesinin raporlarını değerlendirmesi. ■

Seyrüsefer jandarması

Bir süredir basında canlı tutulan Körfez'deki "tanker savaşı" temasının, 40 yıldır bölgede askeri varlığını sürdüren ABD'nin "seyrüsefer jandarmalığı"nın gerekliliğine kamuoyunu ikna etmeye yöneldiği görülüyor. Körfez'e giren tankerlere her saldırı büyütülürken, saldırıların yüzde 70'inin Irak tarafından gerçekleştirildiğine pek değinilmeyip İran'a karşı bir kampanyaya dönüştürüldüğü izleniyor. Üstelik İran'ın tankerlere sadırıları, Irak'ın saldırılarına misilleme amacı taşıyor, yani İran'ın tüm tankerleri batırmaya yönelik bir politikası yok. Yine de bu saldırıları Reagan propgagandalarına malzeme yapıyor ve gerçekte tanker savaşını sona erdirmek için bir çaba göstermediği gibi, bu yöndeki girişimleri de karşılıksız bırakıyor. Sovyetler Birliği'nin bölgenin tüm yabancı savaş gemilerinden arındırılması önerisine karşılık ABD, Körfez'deki askeri varlığını süratle artırıyor.

Ortadoğu petrolü ABD ve bir kısım müttefikleri için hayati öneme sahip değil. Bu yüzden Amerikan bayrağı çekilen Koveyt tankerlerinin ABD savaş gemileri tarafından korunmasını izleyen günlerde, Britanya ve Fransa'yı "ikna edecek" mayınlar "bulunmaya" başlandı.

Görünen o ki, Körfez'de ABD askeri varlığının bu denli tırmandırılışının ardında yatan gerçek, Washington'un İran'a -hoşuna gitmeyen yönetimlere karşı malûm tavrı olan- ders verme isteği. Tahran'daki katı ABD düşmanlığının Ortadoğu'da antiamerikan eğilimlerin güçlenmesine katkıda bulunduğu biliniyor. Washington'un Humeyni rejimini devirip yerine kendi isteği doğrultusunda kukla bir yönetim oluşturması mümkün görünmüyor. Öte yandan Tahran'daki yönetime alternatifin ancak despotizme karşı mücadele veren halk güçlerinin ikitidarı olabileceği ise, ABD açısından büsbütün ürkütücü. Bu koşullarda ABD'nin hesabı kışkırtıcılığı sürdürerek becerebilirse bir hır çıkartıp İran'a müdahale etmek, Humeyni'nin bölgedeki etkinliğine bir son vermek, hiç olmazsa prestijini kırmak. İşte seyrüsefer jandarmasının gözünü diktiği hedef bu. □

"Evetler"in farkı

Sandık başında "mavi" tekil, ama gerçek siyasi hayatta yaratacağı etkiler bakımından "evet" çoğuldur!

6 Eylül referandumunda hayır demenin anlamını uzun boylu sorgulamaya hiç gerek yok. Bırakın hayır kampanyasını, böyle bir referandumun gündeme getirilmesi dahi, "milletçe layık olduğumuz demokrasi"den neyin kastedildiğini anlamaya yetiyor. Ancak yaşadığımız türden bir rejimde böylesine basit, sıradan bir temel hak, oylama konusu yapılabilirdi. Aslında bu oylamada taraf olmak bile yeterince yüz kızartıcı, ama bundan kaçınmanın da yolu yok. 6 Eylül'de tarafsız kalınamayacağı besbelli. "Bu referanduma taraf olamayız" denildiği anda, bir taraf, hem de ister istemez "hayır"dan, yani 12 Eylül'den yana taraf olunacaktır.

Demokrasiden yana olmak, evet demeyi gerektiriyor. Peki ama, evet demek demokrat olmaya yetiyor mu? Şöyle de sorulabilir: Evet diyenler dolaylı bir şekilde de olsa, "demokrasi saflarında" buluşmuş mu oluyorlar? Bu soruyu olumlu cevaplandırmaya ve peşisıra bazı beklentiler oluşturmaya yatkın kimi eğilimlerin solda gözlenmesi, öte yandan referandumda söz konusu siyaset yasaklarının kalkması halinde "demokrasiye geçileceği" aldatmacasını yaygınlaştırma çabaları, "hayır"ın aksine, "evet"in anlamı üzerinde durmayı gerektiriyor.

"Evet" yerine, "evetler"den söz etmek, kuşkusuz daha uygun olur. "Evetler"i, gerekçelerine bakarak birbirinden ayırmak mümkün. Gerçi sandık başında "mavi" tekil, ama gerçek siyasi hayatta yaratacağı etkiler bakımından "evet" çoğuldur!

"Evetler"den birinin, en etkili olanın, gerekçesine kısaca değinirsek bu hemen görülür. İlk bakışta, basit bir doğruyu dile getiren pek masum bir gerekçe bu: Suçsuz ceza olmaz! Aksini kim iddia edebilir ki? Bundan daha makul bir gerekçe olabilir mi? Basit, çarpıcı ve çürütülmesi imkânsız bir gerekçe! Bu yüzden olacak, "evet" kampanyasının başını çeken S.Demirel'in ileri sürdüğü bu gerekçe, kimi "ilerici" çevrelerce de hemen hiç irdelenmeksizin aynen benimsenip kullanılır oldu. Demokratlıklarından kimsenin kuşku duymadığı bazı köşe yazarlarının, bu tür bir gerekçelendirmenin dolaylı olarak ne anlama geldiğini veya gelebileceğini yeterince düşünmedikleri anlaşılıyor.

Söylenen özetle şudur: Suçsuz ceza olmaz. Ortada bir ceza olduğuna göre, ki siyaset yasakları bir cezadır, bir de suç olması gerekir. Suçun ve cezanın varlığı ya da yokluğuna mahkemeler karar verebilir. Suç kanunda gösterilmiş olmalıdır. Türkiye'de kanunlar da vardır, mahkemeler de. "Eğer suçlu idiysek, verselerdi mahkemeye!" Bu bir ayıptır ve bu ayıbın düzeltilmesi gerekir!..

12 Eylül'ün yegâne mağduru rolünü pek benimseyen "Yasaksız Türkiye" şampiyonunun, o kendine has argümantasyonuyla sözde rejime çatarken, aslında "12 Eylül hukuku"na nasıl sahip çıktığı görülmektedir. "Mahkemeler ne güne duruyor?" diye sormak, yedi yıldır askeri mahkemelerde "tecelli" eden "adalet"i onaylamaktır. Hak aramak adına, "bildiğiniz bir şey varsa yakama yapışsaydınız" demek, "12 Eylül hukuku"nu aklamak, o "hukuk"un yakasına yapıştığı herkesi suçlu ilan etmektir. Dahası, tüm kurum ve tasarruflarıyla, "ayıbı" dışında tüm sonuçlarıyla, mevcut rejimin meşruiyetini teslim etmektir. Demokrasiyle bağdaşmayan ne kadar kanun hükmü varsa, hepsini savunmaya devam etmektir. Sorgu ve yargının rutin bir parçasına dönüştürülen işkenceyi, en azından mazur görmektir. Geçici 4. madde "kurbanları" dışında, 12 Eylül'den nasibini alan herkes müstahakını buldu, demektir. Elbette bütün bunlar, "yasaksız, konuşan Türkiye"nin niteliklerini de ele vermektedir.

"Suç olmamak şartıyla konuşan Türkiye" isteyen bir zihniyet açısından ortada bir çelişki yoktur. Demirel, "dün ne isem, bugün de oyum" derken, yerden göğe haklıdır. Burada, "başımız dik, alnımız açıktır" iddiasını da bir yana bırakıp asıl tersliğe değinmekte yarar var: "Evetler" arasındaki farkların çok daha belirgin olarak ortaya çıkması gerekmez miydi?

Referandum tartışmasını rejimin çizdiği, Demirel'in de kabullendiği çerçevede tutmak, 82 Anayasası'nı bütünüyle hedeflemek yerine geçici maddelerle sınırlamak, rejim sorununu tüm boyutlarıyla gündeme getirmekten ısrarla kaçınmak, özellikle sosyal demokratlara ve daha solda yer alan başkalarına da, Demirel'in kullandığı "masum" görünüşlü gerekçeyi kullanmak dışında bir seçenek bırakmamıştır. Rejimi bütünüyle tartışma konusu yapmadan, onun yasak koyma yetkisini de tartışamazsınız. Rejimi tümüyle ele almadan sırf bu yasakları gayrımeşru ilan etmeye çalışırsanız, "12 Eylül hukuku"nu savunur duruma düşebilirsiniz. Dahası, politikasız, dolayısıyla işlevsiz kalır, meydanı DYP ile ANAP'a bırakırsınız. Nitekim olan da budur.

Yerli sosyal demokrasinin bilinen zaafları, referandum öncesinde bir koz daha açığa çıkmıştır. Yıllardır "taban" edebiyatı yapanlar, bazı "nazik" konuları mecbur bırakılmadıkça kamuoyu önünde tartışmak istemediklerini söylemekte bir beis görmemişlerdir. "Taban"dan, yani demokrasiye asıl ihtiyacı olan milyonlardan ve onların -hani o ünlü benzetmeyle- tribünden sahaya inmelerinden korkmak değilse, nedir bu? Sorunun can alıcı noktası da budur. ■

Sinan Çiftyürek
Sağmalcılar Cezaevi

Referandumda neden "evet"

12 Eylül ve ANAP'ın zorbalığına karşı durmak ve demokrasinin sınırlarını genişletmek için referandumda "evet" denmelidir.

Anayasa'nın geçici 4. maddesinin kaldırılıp kaldırılmayacağının halkoyuna sunulması ya da bir kısım burjuva siyasetçilerin 12 Eylül yönetimince konan siyaset yasağının devam edip etmeyeceğinin referandum yoluyla belirlenmesi, siyaset gündeminin başında yer alıyor.

Görünürde, devrimciler zor bir durumla yüzyüzeler. "Hayır" deseler fiiliyatta Özal ve 12 Eylül'de iktidara el koyanlarla; "Evet" deseler burjuva muhalefetle aynı kefeye düşmüş görünecekler. Bu görünürdeki açmaz aşılmalıdır. Nasıl?

"İpliği pazara çıkmış burjuva siyasetçilerin geleceğini tartışmak bizi ilgilendirmez" türünden kestirme tutumlar bu açmazı aşmak demek değildir. İktidarı ve muhalefetiyle burjuva partilerin meydanlara çıkıp yığınlara seslendikleri, ister "Evet" ister "Hayır" desin, seçmenin ezici çoğunluğunun oyunu kullanarak politika yapacağı bir ortamda, kitleleri kazanma kaygısı olan herkesin referandum sorunuyla ilgili aktif siyaset yapma zorunluluğu vardır.

Bilimsel sosyalistler, sorunu, burjuvazinin çizdiği çerçevenin dışında tamamiyle farklı bir zeminde yığınlara götürmelidirler. Referandumu 12 Eylül iktidarı artı ANAP ve bunların savunuculuğunu yaptığı 1982 Anayasası'na karşı bir tavıra dönüştürmelidirler.

Referandumda, burjuva liderlere bile siyaset yasağı koyacak kadar geri ve dar olan bir devlet yapısına karşı yığınları mücadele etmeye çağırmalıyız. 1983 genel seçimlerinde MDP tüzel kişiliğinde reddedilmiş olan 12 Eylül anlayışı bu kez ANAP'la bütünleşmiş olarak bir kez daha reddedilmelidir. Referandumla ilgili üç ayrı tutum alınabilir. "Evet" mi, "Hayır" mı diyeceğiz, yoksa boykotçu bir tutum benimseyip oy kullanmayacak mıyız? Hemen belirtelim ki referandumda oy kullanmalı ve oyumuz "Evet" olmalıdır.

"Evet" denilmeli derken hareket zeminimiz yukarıda belirlediğimiz çerçevede olmalıdır. Şu noktaları vurgulamalıyız:

1- Demirel, Ecevit, Erbakan ve benzeri burjuva siyasetçilerin (fiilen işlemeyen) bir yasağı varsa, işçilerin, emekçilerin, gençlerin bin yasağı vardır. Bu yasaklar, milyonların hak arama mücadelesinde ellerini kollarını bağlamaktadır. Bu bağlamayı en başta 1982 Anayasası yapmaktadır. O halde demokratik bir anayasa istemi, tüm baskıcı yasaların TCK'nın 141-142 ve 163. maddelerinin kaldırılması istemiyle birlikte dile getirilmelidir. Bu çerçevede, bugün değilse yarın, burjuva iktidarlar üzerinde baskı gücü oluşturacak bir kitle muhalefetinin oluşumu hedeflenmelidir.

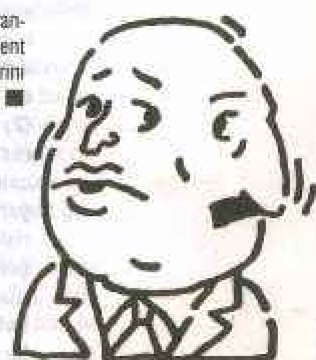
2- Bir kısım burjuva siyasetçinin siyasal yasaklı oluşları referandum konusu yapılırken nüfusu on milyonu aşan Kürtler'in bırakalım siyaset yapma hakkını, varlığı bile tanınmamaktadır. TC Devleti'nin siyasi yapısındaki bu çarpıcı tezat yığınlara götürülmelidir. Helsinki Nihai Belgesi'nde tüm halklar için kabul edilip imzalanmış haklar ısrarla savunulmalıdır.

3- Burjuvazi, her zaman olduğu gibi bugün de geleceğinden emin olmamanın verdiği korkuyla yasaklara ve baskıya sarılmıştır. Salt düşünceleri ve düşüncelerine uygun örgütleniş tarzlarından dolayı onbinlerce devrimci zindanlara doldurulmuştur. Burjuvazinin demokrasi düşmanı tutumu kitlelere götürülmeli ve tüm siyasi tutukluları kapsayacak bir genel af şiarı savunulmalıdır.

Referandum karşısında alınacak tutum şimdiden 12 Eylül rejimi ve ANAP iktidarına karşı tavır almakla özdeşleşmiştir. Referandumda "Hayır" oylarının çoğunluk sağlaması, 12 Eylül mantığının ve eyleminin onaylanması anlamına gelecektir.

Sonuç olarak, 12 Eylül rejimi artı ANAP iktidarını ve bunların zorbalığı ve keyfiliğini bir kez daha onaylatma girişimine karşı durmak ve demokrasinin sınırlarının genişletilmesine katkıda bulunmak için referandumda "Evet" denmelidir.

İşçiler, emekçiler demokrasi anlayışları gereği referandumda "Evet" derlerken, Süleyman Demirel ve Bülent Ecevit'lerin dün de bugün de sınıf karşıtları olduklarını bir an olsun unutmamalıdırlar. ■

ÇOK LİBERALLERİN AZ LİBERAL DIŞ TİCARE

Uzun süre üvey evlat muamelesi gören hayali ihracat konusunda iktidarın tavrı

İhracat ister gerçek, ister hayali olsun... Her ikisi de döviz sağlıyor ya!

Türkiye'nin son 2-3 yıllık dış ticaret politikasını gözden geçirmek, öğretici olduğu gibi, azgelişmiş bağımlı kapitalist bir ülkede neye niyetlenip neyle yetinildiğini göstermesi bakımından eğlendirici olacaktır.

Türkiye gibi, ihracatı ithalatından küçük olan ve işçi dövizi, turizm, uluslararası taşımacılık gibi görünmeyen kalemlerden sağladığı dövizlerle aradaki farkı kapatamayan ülkeler şu üç şıktan birini ya da bunların uygun bir birleşimini uygulamak zorundadır: (1) Kambiyo kurunu sabit tutup, yurt içinde fiyatların genel düzeyini düşürmek, (2) ulusal paranın dış değerini, yurt içindeki enflasyon hızından daha hızlı düşürmek, (3) ihracata teşvik primleri, ithalata gümrük resimleri, fon kesintisi, ambargo gibi engeller uygulamak.

Özal, az gelişmiş ve bağımlı bir ülke için dış ticareti serbestleştirmenin sonuçlarını göremedi; gelişmiş ülkelerin ithalat kısıtlamaları karşısında az gelişmiş ülkelerin dış

Özal hükümeti 1983 sonunda işbaşına geldiği zaman (1) şıkkına baş vuramazdı. Çünkü fiyatlar genel düzeyini düşürmek şöyle dursun, enflasyona hakim olacak durumda rına telafi edici vergi uygulamalarını önlemekti. Bilindiği gibi, hayali ihracat, Yeğen Yahya'nın hayali sunta ihracıyla su yüzüne çıkmıştı. Daha sonra Özal'ın kurduğu "dış ticaret sermaye şirketleri" marifetiyle tekrar gündeme gelecekti.

1984 yılı Nisan ayında başlatılan "vergi iadesinin kapsam ve oranının daraltılması yönündeki uygulamaya 1985'te hız verilmesi sonucu, 1985'in ilk 8 ayında ihracatçılara vergi iadesi ödemesi, 1984'ün aynı dönemindeki 222,4 milyar liraya oranla yüzde 23,7 azalarak 169,8 milyar liraya düştü. Bu uygulamanın devamı olarak, hükümet ihracata uyguladığı vergi iadesini kaldırmak için 1986 Ocak ayı başından itibaren geçerli olacak önlemler almaya başladı. İlk olarak tekstil ihracatında başlayacak olan vergi iadesinin kaldırılması uygulamasına, içlerinde gıda-kimya ve demir-çelik ürünlerinin de bulunduğu ve en çok iade yapılan 1 sayılı İhracatla Vergi İadesi Listesiyle devam edilecek ve vergi iadesi 1988'e kadar azaltılacaktı. Hükümet GATT'a* bir niyet mektubu vererek 1988'e kadar ihracattaki tüm sübvansiyonların azaltılacağını ve olanaklar ölçüsünde kaldırılacağını bildirdi.

İki yıl gibi kısa bir süre içinde Türk sanayiinin, vergi iadesi ve ihracat kredisi kolaylıkları olmaksızın, yalnız günlük kur düzenlemeleriyle ihracatta yeterli artışı sağlayacak bir yapıya kavuşabilmesi çok şüpheliydi. Yeterli ihracat artışını sağlayacak kur düzenlemelerinin toplumsal maliyeti de hesaplanmamıştı. Türk Lirası'nın dış değerini giderek yitirmesi iki yönlü etki doğuruyordu: (1) İhracatı cesaretlendiriyordu, (2) ithal girdileri ne-

yapılan ödemeler, 1 Mart 1986'd
% 52 düzeyine indi. Bu gelişme
üzerindeki olumsuz etkisini telâfi
yen hükümet, Şubat 1986'da Tür
yabancı paralar karşısındaki değ
şık % 10 dolayında düşürdü. TL
değer kaybına karşın,1986'nın ilk
neminde, 1985'in aynı dönemind
racat % 7,5 geriledi, ithalat % 4
racatı artırmak için önlemler alın
ketim malları ithalatının azaltılma
da görüş birliği olmasına rağmen,
1 Eylül 1986'dan itibaren geçerli
re ihracatta vergi iadesinin % 47
düşürülmesi oldu.

Özal, az gelişmiş ve bağımlı b
dış ticareti serbestleştirmenin son
rememiş, dış ticaret fazlası veren
guladığı ithalat kısıtlamaları karş
lişmiş ülkelerin dış ticarette ne ka
leşebileceklerini düşünmemiştir.
hale gelince, ithalatı kısmak için
gulanan % 3'lük teminatı % 9'a ç
zı ithal mallara uygulanan fon k
nını artırmış, daha sonra 1 Aralı
açıklanan ve giderek geliştirilen e
lemler paketi ile tekrar vergi iad
dönmüştür. Bu önlemler paketiy
ları kategorilere ayrıldı ve bunlara
iadesi sağlandı. 50 milyon dolar
racat yapan firmalara % 6 oran
vergi iadesi uygulandı, ihracat
hadleri düşürüldü, ihracatçılara,
şında, geçen yılda hak ettikleri
nin % 40'ını peşin olarak alma
dı. Bu şekilde elde edilen fon, bi

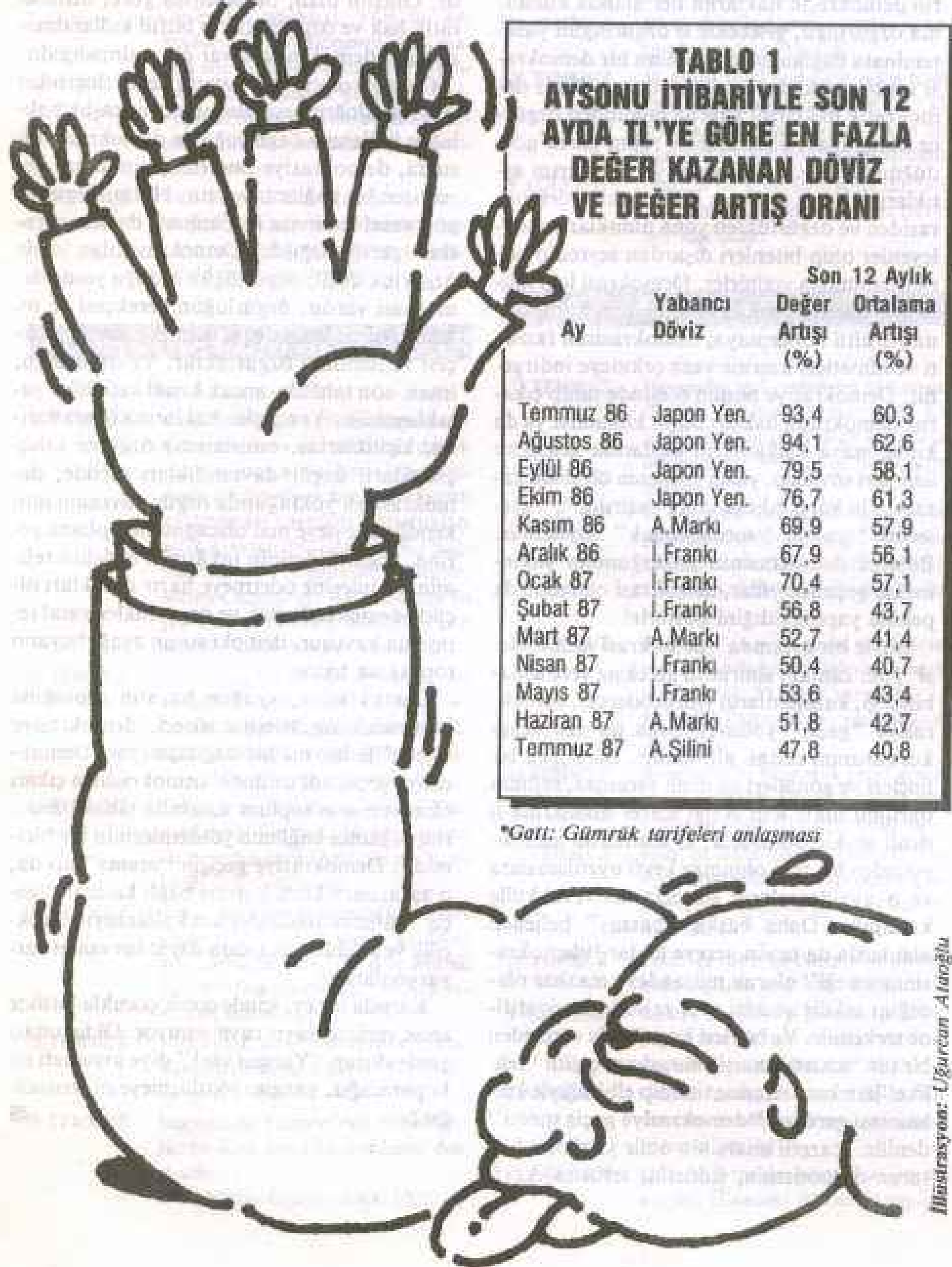
Türkiye'ye ait istatistiklerde yer mantarı ihracatı 61 misli artmış görünmektedir. Uluslararası Nakliyeciler Derneği Başkanı, hayali ihracat yapan bazı firmaların nakliyecileri de kendilerine ortak ettiklerini öne sürerek, hayali ihracatın nakliyecilere de bulaştığını ifade etti.

Uygulanan dış ticaret politikasını daha iyi izleyebilmek için her ay sonu itibariyle son 12 ayda TL'ye karşı en çok değer kazanan dövizi ve değer artış hızını hesaplamak, yine göz önüne aldığımız 8 dövizin (ABD Doları, Sterlin, Alman Markı, İsviçre Frankı, Fransız Frankı, Japon Yeni, İtalyan Lireti, Avusturya Şilini) her ay sonu itibariyle son 12 aylık ortalama artışını bulmak faydalı olabilir. Tablo 1, bu amaçla hazırlanmıştır.

Bu tablo, son 2 yıllık dönemi kapsamaktadır. Tablonun birinci satırı şu şekilde yorumlanmalıdır: 1 Ağustos 1985 ile 31 Temmuz 1986 tarihleri arasında TL'ye karşı en fazla değer kazanan yabancı döviz Japon Yeni'dir ve bu sürede % 93,4 değer kazanmıştır; aynı tarihler arasında 8 yabancı dövizin TL'na karşı ortalama değ... artışı % 60,3 olmuştur. Tablonun son satırı şu şekilde yorumlanmalıdır: 1 Ağustos 1986 ile 31 Temmuz 1987 arasında Tl'na karşı en fazla değer kazanan yabancı döviz Avvusturya Şili'nidir ve bu sürede yüzde 47,8 değer kazanmıştır; aynı tarihler arasında 8 yabancı dövizin TL'ye karşı ortalama değer artışı % 40,8'dir. 1 Ağustos 1985 - 31 Temmuz 1986 tarihleri vergi iadesinin giderek azaltıldığı, TL'nin sürekli ve hızlı devalüasyonuna güvenilen tarihler olduğuna göre, bir yılda % 90'ları aşan değer kayıplarına şaşmamak gerekiyor. 1 Ağustos 1986 - 31 Temmuz 1987 tarihleri daha çok, vergi iadelerine ağırlık verilen dönem olduğu için, TL'nin değer kaybı % 40'larda kalmıştır. Şunu da belirtelim ki, bir raslantı olarak gerek Temmuz 1986, gerek Temmuz 1987 sonu itibariyle son 12 aylık enflasyon % 37,7'dir. Üzerinde durulması gereken bir nokta da, son bir yılda TL'nin değer kaybetme hızının giderek nasıl azaldığıdır.

TL'nin, Merkez Bankası döviz alış rakamlarına göre hesaplanan son aylardaki düşük değer kaybı, TL'nin daha önceki yıllarda yüksek oranda değer kaybıyla açıklanabilir. Temmuz 1987 sonunda başlıca konvertibl dövizlerin Merkez Bankası alış fiyatıyla serbest piyasa alış fiyatı arasındaki fark % 1'den küçüktür. Fakat resmi kur bu kadar yavaş yükselmeye devam ederse, iki piyasa fiyatı arasındaki farkın açılacağı kuşkusuzdur.

Ama bu arada hayali ihracata karşı resmi tutumda değişen bir şeyler de olmuş, hayali ihracata uzun süre haksız muamele görmüş bir üvey evlat gözüyle bakılmaya başlanmıştır. İhracat ister gerçek, ister hayali olmuş, işte pekâlâ her ikisi de döviz sağlamaktadır! ■

İllüstrasyon: Uğurcan Ataoğlu

TABLO 1
AYSONU İTİBARİYLE SON 12 AYDA TL'YE GÖRE EN FAZLA DEĞER KAZANAN DÖVİZ VE DEĞER ARTIŞ ORANI

Ay	Yabancı Döviz	Son 12 Aylık Değer Artışı (%)	Son 12 Aylık Ortalama Artışı (%)
Temmuz 86	Japon Yen.	93,4	60,3
Ağustos 86	Japon Yen.	94,1	62,6
Eylül 86	Japon Yen.	79,5	58,1
Ekim 86	Japon Yen.	76,7	61,3
Kasım 86	A.Markı	69,9	57,9
Aralık 86	İ.Frankı	67,9	56,1
Ocak 87	İ.Frankı	70,4	57,1
Şubat 87	İ.Frankı	56,8	43,7
Mart 87	A.Markı	52,7	41,4
Nisan 87	İ.Frankı	50,4	40,7
Mayıs 87	İ.Frankı	53,6	43,4
Haziran 87	A.Markı	51,8	42,7
Temmuz 87	A.Şilini	47,8	40,8

*Gatt: Gümrük tarifeleri anlaşması

Faiz çılgınlığı

Ekonomi dünyasında geçen ayın en ilginç konusu, "kısmi serbest faiz" denilen, kimilerince "faiz çılgınlığı" olarak adlandırılan bankaların içine girdiği mevduat toplama "maratonu" idi. Daha doğru bir ifadeyle, içine girilen "maraton", mevduat kaçışını durdurmaya yönelikti. "Sermaye kıtlığı" ve "özkaynak yetersizliği" gibi bilinen nedenlerle artan kredi talepleri, buna karşılık hızlanan enflasyonun aşağılarında kalan mevduat faiz oranları sonucu tasarrufların başka alanlara kayması, zaten kriz içindeki bankacılık sistemini derinden sarsmaktaydı.

24 Ocak sayesinde, yüksek faizler, yatırımların durması, iflasların artması, alacakların tahsilindeki güçlükler vb. nedenlerle, son yıllarda bankaların hemen hepsi "mevduat toplayıp-kredi açmak" gibi "normal" bankacılık işlemlerini geri plana itip, dış ticaretin finansmanı ve kambiyo işlemleriyle kârlarını azamileştirme yolunu seçmişlerdi. Ne ki, kronikleşen yapısal döviz bunalımının daha da ağırlaşmasıyla, geçen yıl "14 Mart kararları" diye anılan bir dizi düzenlemeyle kambiyo rejimine ilişkin mevzuatta yapılan geriye dönüş-iflasın eşiğine gelmiş dört küçük bankanın kurtarılması ve panikleyen banka sistemini geçici bir süre de olsa, bir ölçüde ferahlatmış olmasına karşın-serbest kur yarışı ve riskli döviz girişimleri ile gelen "kâr kapısı"nı biraz kapatmıştı.

Şu anda ise onca çabaya karşın bir türlü geliştirilemeyen "sermaye piyasası"nda tahvil veya hisse senedi gibi araçların kullanılması da, bankalar için çıkar yol gibi gözükmüyor. Buna, gün geçtikçe eriyen tasarrufların bir kısmının Hazinenin borçlanması yoluyla çıkardığı menkul kıymetler tarafından emilmesi de eklenince, tablo tamamlanıyor. Gitgide küçülen "mevduat pastası"ndan pay kapma kavgasının, neden son günlerde kızıştığı da açıklığa kavuşuyor: Faizlerin yeniden serbest bırakılmasıyla, kimilerine göre "İkinci Temmuz Bankacılığı" dönemi yaşanacak... Oysa "ilki"nin izleri henüz daha belleklerden silinmiş değil (Temmuz 80'de, 24 Ocağın bir parçası olarak, faizler serbest bırakılmış ve yaşanan kargaşa "bankerzedeler faciası"na yol açmış, kamuoyunda derin yankılar uyandırmış mayenin temerküzünü, tekelleşmeyi hızlandırmak gibi "yararları"nın yanı sıra- kapitalist ekonomik sistemin temellerine yönelik depremlere dönüşmeden, rejimin selameti için "piyasa dışı" müdahaleyi gerektirmişti)... İşte bu yüzden olsa gerek, Temmuz başında bankalar bir araya gelerek bir "centilmenlik anlaşması" çerçevesinde faiz oranlarının % 48'e yükseltilmesi kararına vardılar. Ama bu anlaşmaya uymayacağını ve mevduata % 56'ya kadar faiz uygulayacağını ilk olarak Pamukbank açıkladı. Ve arkası sökün etti. İktisat Bankası 1 yıllık mevduata % 50 faiz vereceğini ilan etti. Onu Sümerbank, Tütünbank vb. izledi.

13 banka aralarında anlaşarak aylık faize geçti, Osmanlı Bankası faiz oranını % 50'ye çıkardı.

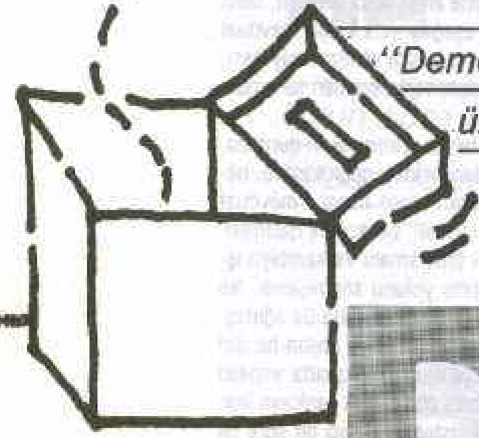
Türkiye İş, Türk Ticaret, Ziraat, Yapı Kredi Bankaları ve Akbank yıllık faiz oranlarını % 50'ye çıkardıklarını açıkladılar.

Garanti Bankası'ndan sonra Emlak Kredi Bankası da, "centilmenlik anlaşmasıyla" önce % 48 olarak belirlenen 1 yıllık mevduata uygulanacak faiz oranlarının daha sonra % 50 olarak değiştirilmesi kararına, dolayısıyla centilmenlik anlaşmasına uymayacaklarını açıkladılar...

Bugün gelinen noktada herkes "faiz hangi oranda durur?" sorusuna cevap arıyor.. Bir büyük bankanın yetkilisi bu soruyu "Yüksek faiz oranlarıyla toplanan para satılamaz olunca" diye yanıtladı: "Durumu iyi olan işadamı hiçbir zaman pahalı parayı kullanmak istemez; bu parayı çok zorunlu kaldığından dolayı kullanandan da, paranın geri gelmesi kolay olmaz."

"Faiz çılgınlığı"nın sonu pek iyi görünmüyor. Tünelin sonunda yeni kurtarma operasyonları, yeni "piyasa dışı" müdahalelerle, ekonominin yazboz tahtasına dönmüş haliyle bir kez daha iflasının kanıtlanması var... ■

BİR KERE DAHA, DEMOKRASİYE "GEÇİŞ" ÜSTÜNE

"Demokrasiye geçiş", adı üstünde, demokrasiden çıkarı olmayanların toplum üzerinde tahakkümlerini sağlama bağlama yöntemlerinin bir biçimidir.

Demokrasiye geçmede" 6 Eylül referendumunun önemli bir aşama olacağı söylenip duruyor. Gerçi yasaklı siyasetçilerin siyaset yapma haklarını r,smen kazanmalarıyla -eğer kazanırlarsa- demokrasiye hepten **geçmiş** olacağımızı düşünüp söyleyenler de var; bunlara kıyasla demokrasiye "geçiş"te sadece bir **aşamadan** söz edenlerin demokrasi sorununa "daha" sağlıklı bir yaklaşımı sergilediklerini düşünenler olabilir. Ama bu yaklaşımın kendi çelişkili iç mantığını ortaya koyacak bir irdeleme çok değişik sonuçlara varılmasını gerektirecektir.

O zaman görülecektir ki, referendumdan çıkacak sonuç ne olursa olsun, demokrasiye bizdeki gibi "geçiş" zaten **demokrasiye** geçiş değildir; demokrasiye geçişten kaybedecek çok şeyleri olanların durumu idare etmeleridir. Sağda ve solda her ağızlarını açtıklarında ülkede demokrasi olmadığını söyleyen çoğu politikacıların ve siyaset yorumcularının yaptığı da demokrasi için mücadeleden çok, durumu kendilerince idare ve mesleklerini sürdürmedir.

Böyle durumlarda yurttaşların demokratik haklarını kullanma **hakkı** tepeden inme yasaklarla askıya alınmıştır; o hakları kullanma özgürlüğünün yasal teminatı yoktur. Hakların kullanılmasına şu ya da bu alanda, şu ya da bu ölçüde **müsaade** vardır. Müsaade adeta "demokrasinin gereği" olmuş çıkmıştır; demokrasinin gereklerine uyan yasal yapılanmanın yerine müsaade ikame edilmiştir. Demokrasinin gerekleri konusunda da rejimin sahipleriyle muhaliflerinin hemen hep aynı görüşleri, aynı hedefleri, aynı ölçüleri ve aynı kayguları paylaşmaları istenir. Müsaadeyi bu istek doğrultusunda genelleştirmesi ve yasal teminata dönüştürmesi beklenen süreç olayların akışı içinde kendiliğinden işlemeye bırakılmıştır. Sürece, müsaadeden bağımsız müdahale söz konusu değildir. Böyle bir şeyi gündeme getirmek için ciddi politikalar üretilip sonuçları göze alınarak özgürce hayata geçirilmeye çalışılmaz. Sadece, mevcut durumun demokratik normlarla bağdaşmadığını ileri sürmekte herkes cüreti elverdiğince özgürdür.

Öyle olmaması için bir neden de yoktur. Üzüm yenilmeye kalkışılmadığı sürece bağcının dövülmesine rejimin sahipleri dünden razıdırlar.

Ne ki durum bu denli demokrasiye aykırıysa ve durumun demokrasiye aykırılığı bu denli yakınmaya gerekçeyse, bir an önce o aykırılığın üstesinden gelmenin çaresine bakmak gerekmez mi?

Şili'de, Güney Kore'de, vb. değil de mesela bizdeki gibi kimi durumlarda görülen o ki, pek de gerekmez! Bir yandan demokrasiye aykırılık yakınması hiç azalmayan bir vurgulamayla sürüp giderken, öte yandan yurttaşların demokratik haklarını her alanda kullanma özgürlüğü, **gelecekte** o özgürlüğün yasal teminata bağlanacağı mevhum bir demokrasi ortamına kadar ertelenir durur. Kimi demokratik haklarını yine de bugünden özgürce kullanmayı göze alanlar rejim gerek gördüğünde, müsaade alanını ya da sınırını aştıklarına karar verilerek bastırılırken, demokrasiden ve özgürlükten yana olduklarını söyleyenler olup bitenleri dışardan seyredip homurdanmakla yetinirler. Demokrasi için mücadele ülkede demokrasi olmadığı konusunda gürültü koparmaya, demokrasinin fazileti ve nimetleri üzerine vaaz çekmeye indirgenir. Demokrasiye bunun ötesinde sahip çıkarak demokratik hakları bilfiil kullanma ya da kullanmaya kalkanların başlarına gelenlere ileri geri söylenip, yazıp çizmenin ötesinde kararlılıkla karşı çıkma tavrı "aşırılık", "acelecilik" ya da "sorumsuzluk" sayılabilir. Böylece demokrasinin yokluğundan yakınmakla geçirilen yıllar, demokrasi olmadan da pekâlâ yapılabildiğini gösterir!

Böyle bir ortamda "demokrasi mücadelesi", her zaman, sınırların gereksiz yere aşılabileceği, kazanımların yitirilebileceği, demokrasiye "geçiş" yolunun daha da uzayacağı korkusunun sultası altındadır. Bu korku bilinçleri ve gönülleri ne denli sarmışsa, rejimin durumu idare için açtığı icazet alanlarına o denli şevkle doluşulur. O alanlarda meşruiyetinden hiç sual olunmaz keyfi uygulamalara ve o uygulamaların sonuçlarına tevekkülle katlanılır. Daha başka "hassas" bellenen alanlarda da neyin nereye kadar "demokrasinin gereği" olarak müsaadeye mazhar olacağını takdir yetkisi yine rejimin inisiyatifine terkedilir. Ve böylesi koşullarda süregiden bir tür "icazetli anarşi"nin adına, çeşitli "tehlike"lere karşı üzerine titrenip elbirliğiyle kollanması gereken "demokrasiye geçiş süreci" denilir. İcazetli anarşinin öbür yüzünü oluşturan despotizmin, şiddetin, terörün, keyfi polis devleti uygulamalarının, vb. **olanca çıplaklığıyla** ortaya çıkmasına gerek bile kalmaz.

Böyle durumlarda "demokrasi mücadelesi"nin en belirgin özelliği, demokrasinin hayattan, bireyin ve kitlelerin somut yaşantısından boşandırılıp soyutlanarak **her şeyin başı** sayılması, yurttaş hak ve özgürlüklerinin önüne geçirilmesidir. Demokrasinin somut içeriği -yurttaşların en temel, acil çıkarlarıyla doğrudan bağlantısı- geri plana itilmiş, normatif bir "demokrasi" kavramı ve demokrasiye "geçiş" belli bir tarihî tercih, uygar ülkelerle ilişkiler ya da ülkenin dış itibarı türünden motiflere ağırlık verilerek öne çıkarılmıştır. Önemli olan, bu anlayışa göre, demokratik hak ve özgürlüklerin bilfiil kullanılması değil, demokrasinin var olup olmadığıdır.

Oysa gerçekte, yurttaşların kendi doğrudan çıkarları doğrultusunda temel yurttaşlık haklarını kullanma özgürlüğü ile demokrasi arasında, demokrasiye öncelik tanınmasını gerektiren bir bağlantı yoktur. Hatta, özgürlüğün yasal teminata bağlanması da **demokrasinin** gereği değildir. Demokrasi olan yerde özgürlük değil, özgürlüğün olduğu yerde demokrasi vardır; özgürlüğün gerekçesi ve teminatı demokrasi değil, demokrasinin gerekçesi ve teminatı özgürlüktür. Ve özgürlüğü, insan -son tahlilde- ancak **kendi** kendisine yasaklayabilir. Yurttaşlar haklarına (hayatlarına, kişiliklerine, onurlarına) özgürce sahip çıktıkları, özgür davrandıkları ölçüde, demokrasinin yokluğunda özgür davranmanın kendilerine neye mal olacağını hesaplama yerine, özgürlüklerinin inkârının bedelini rejimin sahiplerine ödetmeye hazır oldukları ölçüde **demokratik** hak ve özgürlükler yasal teminata kavuşur, demokrasinin ayağı hayatın toprağına basar.

Demokrasiye, ayağını hayatın toprağına bastıracak özgürleşme süreci, demokrasiye "geçiş"le hiç mi hiç bağdaşmıyor. Demokrasiye geçiş, adı üstünde, demokrasiden çıkarı olmayanların toplum üzerinde tahakkümlerini sağlama bağlama yöntemlerinin bir biçimidir. Demokrasiye geçişin "aşama"ları da, o aşamalara körü körüne bağlı kalarak "geçiş" sürecini tehlikelerden kollamayı gerçekçilik ve akıllılık sayanlara dayatılan esaret varyasyonlarıdır.

Karşıda bir ev, içinde çoluk çocukla birlikte ateşe verilmiş cayır cayır yanıyor. Olduğumuz yerde durup "Yangın var!" diye kıyameti mi koparacağız, yangını söndürmeye mi koşacağız? ■

3 0 G Ü N Ü N İ Ç İ N D E N

İŞÇİ SORUNLARI

21 TEMMUZ 22 gündür grevde olan Etibank'ın Antalya'daki Ferro-krom ve Karpit Fabrikası'nda çalışan 617 işçiden 222'sinin aylıkları asgari ücretten düşük.

22 TEMMUZ Toplusözleşme yetkisini alan sendikaları belirlemek için Çalışma Bakanlığı'nın 6 ayda bir yayınladığı istatiklerde 800 bin'den fazla sahte ve çifte kayıtlı üyenin olduğu belirlendi.

24 TEMMUZ Son beş yıl içerisinde grev yapmış işçilerin 'süper emeklilik'' başvurusu SSK tarafından kabul edilmiyor.

30 TEMMUZ Çalışma Bakanlığı, sözleşmeli işçilerin, Sendikalar Yasası'ndaki işçi tanımına uymadığını ve bu sebeple sözleşmeli işçilerin sendikaya üye olamayacaklarını açıkladı.

31 TEMMUZ DMO Matbaası işçileri greve başladı.

ÖĞRENCİ OLAYLARI

23 TEMMUZ SBF, ODTÜ, Dicle Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Ankara Üniversitesi Basın Yayın Yüksek Okulu, Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Öğrenci Dernekleri, YÖK'ün 44. maddesinin kaldırılmasını ve atılmalara son verilmesini istediler. Yapılan ortak çalışmada Çukurova Üniversitesi öğrencilerinin başlattığı açlık grevini desteklediklerini belirttiler.

25 TEMMUZ Van 100. Yıl Üniversitesi öğrencisi M.Şirin Tekin'in öldürülmesini protesto eden öğrenciler yarım sömestr okuldan uzaklaştırıldılar.

İNSAN HAKLARI/BASKILAR

21 TEMMUZ Tutuklu ve hükümlülerin cezaevleri koşullarının düzeltilmesi, dayak ve onur kırıcı aramalardan vazgeçilmesi, tek tip elbise zorunluluğunun kaldırılması istemiyle başlattıkları açlık grevleri Malatya'da 9., Sağmalcılar'da 13. gününü doldurdu. Metris Cezaevi'nin 400 tutuklusu da grevleri desteklemek amacıyla 3 gün sürecek açlık grevine başladılar.

22 TEMMUZ Aylık Çağdaş Yol Dergisi sahibi ve yazışleri müdürü Cemal Şen hakkında derginin 2. sayısındaki bir yazıda komünizm propagandası yapıldığı iddiasıyla soruşturma açıldı.

24 TEMMUZ Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği yöneticilerinin Cumhurbaşkanı Evren ile görüşme isteği kabul edilmedi.

25 TEMMUZ Ruhi Su'nun bestelediği, sözleri Ozan ALi İzzet Özkan'a ait Dost adlı türkü Sinema Video ve Müzik Eserleri Denetleme Kurulu'nca sakıncalı bulundu.

28 TEMMUZ Malatya E tipi cezaevindeki siyasi hükümlülerin açlık grevi 15. gününde sona erdi.

30 TEMMUZ Sağmalcılar Cezaevi'nde 40 hükümlünün açlık grevi 16. günlerini doldurdu.

▶ Eskişehir Cezaevi'ndeki 100'e yakın hükümlünün grevi 6. gününü doldurdu.

31 TEMMUZ Açlık grevi yapan hükümlülerin aileleri Adalet Bakanlığı önünde oturma grevine başladılar.

▶ Sağmalcılar Cezaevi'nde 7 hükümlü ölüm orucuna başladı.

1 AĞUSTOS Sağmalcılar Cezaevi'nin önünde açlık grevine başlayan tutuklu ve hükümlü ailelerinin üzerine polis saldırdı.

11 AĞUSTOS Erzincan'da 184, Çanakkale'de 100 hükümlü açlık grevi tekrar başladı.

GÜNEYDOĞU

22 TEMMUZ Akdemir mezrasını basan PKK 5 kişiyi öldürdü.

23 TEMMUZ Siirt Pervari ilçesinde üç çoban PKK'ca kaçırıldı.

▶ Tunceli'nin Dilibeyi köyüne baskın düzenleyen militanlar Gıyabi Özdemir adlı kişiyi dışarı çıkartarak öldürdüler.

25 TEMMUZ Siirt'in Bozatlı köyündeki çatışmada 2 PKK'lı öldürüldü.

▶ Hakkari Uludere ilçesinde ERNK militanları bir kişiyi öldürdüler.

27 TEMMUZ Elazığ'ın Karakoçan ilçesi belediye başkanının evi, emniyet amirliği ve polis lojmanları tarandı.

29 TEMMUZ PKK, Siirt'in Giresur yaylasını basarak 6 çobanı kaçırdı.

30 TEMMUZ Hakkari'nin Uludere ilçesine bağlı Ortabağ köyünü basan PKK 17 kişiyi kaçırdı. Daha sonra çıkan çatışmada 6 PKK militanı öldürüldü.

9 AĞUSTOS Mardin'de askerlerle Kürt militanlar arasında çıkan çatışmada biri er beş kişi öldü.

DÜNYADAN

22 TEMMUZ Bangladeş'te 8 muhalefet partisinin, Başkan Hüseyin Muhammed El-Şad'ın istifasını sağlamak için kararlaştırdıkları 54 saatlik genel grev başladı.

▶ Sovyetler Birliği, Avrupa ve Asya'daki tüm orta menzilli füzelerin kaldırılmasını öngören çifte sıfır çözümünü kabul etmeye hazır olduğunu belirtti.

23 TEMMUZ Pakistan'da polis rejim aleyhtarlarının oturduğu bölgelere rastgele ateş açarak 20 kişiyi yaraladı.

▶ ABD Panama'ya yardımlarını durdurdu.

24 TEMMUZ Bangladeş'te 54 saatlik genel grevin sonunda 10 bin kişinin katıldığı gösterilerde polis 10 kişiyi öldürdü.

25 TEMMUZ Haiti'de iktidardaki sivil-askeri konseye karşı düzenlenen protesto gösterilerinde çatışma çıktı. 11 kişi öldürüldü.

29 TEMMUZ Haiti'de askerler barışçı bir gösteri yapan gruba ateş açtı. 8 kişi öldü.

1 AĞUSTOS Mekke'de ABD'yi protesto gösterisi yapan İran'lı hacı adaylarıyla Suudi polisi çatıştı, 402 kişi öldü.

9 AĞUSTOS Güney Afrika'da Ulusal Siyah Madenciler Sendikası üyesi 200.000 işçi greve başladı.

10 AĞUSTOS Güney Kore'de gösteriler devam ediyor. Ülkedeki 20 kentte yapılan gösterilerde onbinlerce kişi polisle çatıştı.

12 AĞUSTOS Güney Afrika'daki genel grevin 4. gününde 86 sendikacı tutuklandı.

15 AĞUSTOS Yeni Zelanda'da seçimleri İşçi Partisi kazandı.

▶ Güney Kore'de grevdeki işçilerle polis çatıştı.

ÇEŞİTLİ

21 TEMMUZ Okul ücretlerinin yüksekliği yüzünden, toplam kontenjanı 15.745 olan özel okullara 7 bin 508 kişi kayıt yaptıramadı.

26 TEMMUZ ANAP'ın Petek otobüsü Özal'ı bekleyen kalabalığın arasına daldı. 6 kişi öldü, 15 kişi yaralandı.

29 TEMMUZ İzmir'de 100 kişilik çevik kuvvet ve 25 kişilik zabıta memuru destekli yıkım ekipleri 4 günde 50 gecekonduyu yıktılar.

12 AĞUSTOS İstanbul Topkapı'daki bir polis karakolu bombalı ve silahlı saldırıya uğradı. 1 polis öldü, bir polis memuru yaralandı.

EKONOMİ

15 TEMMUZ ''Silahlı Kuvvetler Akademisi Komutanlığı mensubu kara, deniz ve hava kuvvetlerine bağlı 90 üst rütbeli subaya İSO Yönetim Kurulu Başkan Vekili Mehmet Şuhubi tarafından İSO'nun faaliyetleri, Türk ekonomisi içindeki yeri ve ekonominin genel görünümü'' konulu bir ''brifing'' verildi.

18 TEMMUZ IMF heyeti Türk ekonomisiyle ilgili konsültasyon çalışmalarının sonuçlarını bir mektupla Başbakan'a ileterek Türkiye'den ayrıldı.

30 TEMMUZ Zekeriya Yıldırım tarafından, 8 ayı aşkın bir süredir vekaleten yürütülen Merkez Bankası Başkanlığı'na, Özal'ın ''prens''lerinden Rüşdü Saraçoğlu getirildi.

13 AĞUSTOS Yılın ilk yarısına ait belirlenen rakamlara göre, geçen yılın Ocak-Mayıs döneminde 186 milyar TL. olan bütçe açığı, bu yıl aynı dönemde 477 milyar TL.'ye yükseldi.

▼ ***Güney Kore'de işçiler.*** *Artık hak istiyorlar.*